

INSTYTUT WYMIARU SPRAWIEDLIWOŚCI

dr Paweł Ostaszewski

Joanna Klimczak

Justyna Włodarczyk-Madejska

Kamil Joński

Biegły w postępowaniu sądowym.

***Kompleksowy obraz systemu w świetle badań aktowych,
ankietowych, statystycznych i ekonomicznych***

Warszawa 2016

Spis treści

Wstęp	1
Rozdział 1. Wyniki badania aktowego	2
1.1. Charakterystyka badanej próby.....	3
1.2. Szczegółowa analiza orzeczeń wydanych w sprawach	10
1.3. Charakterystyka opinii dołączonych do spraw	14
1.3.1. Analiza opinii głównych	14
1.3.2. Analiza opinii uzupełniających	24
1.4. Wnioski	29
Rozdział 2. System biegłych sądowych w ocenie sędziów	31
2.1. System biegłych sądowych w opinii prezesów sądów okręgowych.....	31
2.1.1. Ocena obecnego systemu biegłych sądowych	31
2.1.2. Pozyskiwanie biegłych	34
2.1.3. Skargi dotyczące biegłych.....	35
2.1.4. Wykreślanie z listy biegłych	37
2.1.5. System biegłych „etatowych”?.....	38
2.1.6. System jedynie prywatnych opinii biegłych?	39
2.1.7. Najważniejsze problemy polskiego systemu biegłych sądowych	40
2.1.8. Deficyt biegłych	41
2.1.9. Zwiększone zapotrzebowanie biegłych określonych specjalności.....	43
2.1.10. Zwiększenie wynagrodzeń o podatek VAT	44
2.1.11. Propozycje zmian do polskiego systemu biegłych sądowych	44
2.2. System biegłych sądowych w opinii przedstawicieli sądów rejonowych.....	46
2.2.1. Ocena obecnego systemu biegłych sądowych	46
2.2.2. System biegłych „etatowych”?.....	50
2.2.3. System jedynie prywatnych opinii biegłych?	52
2.2.4. Najważniejsze problemy polskiego systemu biegłych sądowych	54
2.2.5. Deficyt biegłych	57
2.2.6. Zwiększone zapotrzebowanie biegłych określonych specjalności.....	58
2.2.7. Zwiększenie wynagrodzeń o podatek VAT	59
2.2.8. Propozycje zmian w polskim systemie biegłych sądowych?	60
Rozdział 3. Obraz statystyczny systemu biegłych sądowych	64
3.1. Opis zbadanej próby	66
3.2. Opinie biegłych w sądach okręgowych	76
3.3. Opinie biegłych w sądach rejonowych	87

3.5. Wnioski	99
3.6. Aneks – rozpatrywane kategorie spraw	100
Rozdział 4. Koszty funkcjonowania systemu biegłych sądowych	103
4.1. Wewnętrzna weryfikacja analizowanych danych.....	104
4.2. Oszacowanie struktury wydatków na wynagrodzenia biegłych sądowych ...	106
4.3. Konsekwencje finansowe wybranych problemów systemu	113
Zakończenie	116

Wstęp

Niniejszy raport jest wynikiem zakrojonego na szeroką skalę projektu „Biegły w postępowaniu cywilnym – kompleksowa ocena systemu”, realizowanego w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości w latach 2015-2016. Głównymi celami projektu było przedstawienie opisu funkcjonowania biegłych sądowych w postępowaniu cywilnym oraz ocena przydatności wydawanych przez nich opinii. Wybór tematu badawczego był związany z pracami Ministerstwa Sprawiedliwości nad ustawą o biegłych sądowych, której celem miało być całościowe uregulowanie problematyki biegłych sądowych oraz instytutów naukowych lub instytutów naukowo-badawczych w sposób zapewniający dostęp do wysoko kwalifikowanego korpusu ekspertów. Wyniki projektu miały przyczynić się do sformułowania wniosków *de lege lata* i *de lege ferenda*, które mogłyby zostać uwzględnione w ustawie o biegłych sądowych.

Realizowany projekt uległ, w toku prowadzonych prac, licznym modyfikacjom, dzięki którym jego zakres znacznie wykroczył poza rolę biegłego sądowego w postępowaniu cywilnym. Licznym zmianom podlegał także skład zespołu badawczego, przez co ostatecznie powierzone zadanie zrealizowali badacze zajmujący się statystycznymi i ekonomicznymi analizami wymiaru sprawiedliwości.

Opracowany raport składa się z czterech rozdziałów. W pierwszym przedstawiono wyniki badania aktowego 925 losowo dobranych spraw cywilnych i gospodarczych rozpoznawanych przed sądami rejonowymi i okręgowymi, w których przeprowadzono przynajmniej jeden dowód z opinii biegłego. W drugim opisano rezultaty badania ankietowego 45 prezesów sądów okręgowych i 627 przewodniczących poszczególnych wydziałów sądów rejonowych. Rozdział trzeci stanowi analizę statystyczną 63 712 pozycji z tak zwanych kontrolek „Wab”, czyli repertoriów pomocniczych sądów, w których rejestrowane są dane o zleconych biegłym opiniach. Ostatni rozdział jest zaś rodzajem podsumowania, w którym dokonano wewnętrznej weryfikacji danych uzyskanych w toku prowadzonych badań oraz oszacowano pełną strukturę wydatków budżetowych na biegłych i udział w tych wydatkach kosztów powołania kolejnego biegłego w tej samej sprawie.

Rozdział 1. Wyniki badania aktowego

W niniejszym rozdziale zostały przedstawione wyniki badania aktowego, przeprowadzonego na próbie 925 spraw, w których sąd wydał postanowienie w przedmiocie dopuszczenia dowodu z opinii biegłego. Celem badania było przeanalizowanie sporządzonych do spraw opinii, jak również scharakteryzowanie postępowania sądowego ze szczególnym uwzględnieniem uzasadnień orzeczeń merytorycznych wydanych przez sąd I i II instancji.

Dobór próby uwzględniał szczebel sądu rozpoznającego sprawę (sąd rejonowy lub okręgowy), liczbę spraw załatwionych (w tym celu dokonano kategoryzacji sądów na trzy warstwy: sądy małe, średnie i duże¹) oraz symbol sprawy (C, C-Upr, Ns, GC, GC-Upr). Łącznie w wylosowanej próbie znalazło się 10 sądów okręgowych oraz 22 sądy rejonowe, w których zaplanowano zbadanie 998 spraw.

Badanie, na zlecenie Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości, przeprowadzili zewnątrzni badacze, w siedzibach wylosowanych sądów. Osoby te zostały poinformowane o założonej liczbie spraw poszczególnych symboli, które należało poddać analizie. Samodzielnie natomiast dokonywały doboru konkretnych spraw. Warunkiem doboru było wystąpienie co najmniej jednej opinii biegłego, sporządzonej zgodnie z postanowieniem sądu. Z zaplanowanych 22 sądów rejonowych, w zbadanej próbie znalazło się 17, oraz wszystkie sądy okręgowe².

Należy wspomnieć, że badaniu zostały poddane zarówno sprawy, w których zostały dołączone: jedna opinia i jedno orzeczenie merytoryczne sądu, jak również i takie, w których występowały: więcej niż jedna opinia oraz więcej niż jedno orzeczenie. Z uwagi na powyższe, koniecznym było dokonanie modyfikacji uzyskanych danych, tj. ich opracowanie w odrębnych bazach: bazie orzeczeń oraz bazie opinii

¹ Sądy małe zdefiniowane zostały jako sądy, w których załatwienia nie przekroczyły 100 (SR) oraz 200 (SO) spraw, sądy średnie: 100-400 (SR) i 200-1000 (SO), sądy duże: powyżej 400 (SR) oraz powyżej 1000 (SO).

² Były to sądy okręgowe w: Białymstoku, Bielsku-Białej, Częstochowie, Koszalinie, Łodzi, Łomży, Ostrołęce, Szczecinie, Włocławku, Zielonej Górze oraz sądy rejonowe w: Częstochowie, Gdańsku, Jarocinie, Jarosławiu, Koszalinie, Kwidzynie, Legnicy, Lesku, Mrągowie, Nysie, Ostrołęce, Rzeszowie, Siemianowicach Śląskich, Szubinie, Tczewie, Zakopanym, Żyrardowie.

(z uwzględnieniem podziału na opinie główne oraz uzupełniające). Każda z nich w niniejszym opracowaniu została poddana oddzielnej analizie i opisana w kolejnych podrozdziałach.

Do badań wykorzystano narzędzie w postaci kwestionariusza ankiety do badania akt sądowych. Składał się on z trzech części: informacji ogólnych, informacji dotyczących opinii biegłego oraz całej sprawy. W pierwszej części gromadzono dane o: sędzi, sygnaturze i symbolu sprawy, prawomocności wydanego orzeczenia kończącego postępowanie, wartości przedmiotu sporu wskazanej przez powoda, obligatoryjności przeprowadzenia dowodu z opinii biegłego, przedłożenia do akt sprawy opinii prywatnej – jej przedmiotu oraz podmiotu sporządzającego, dopuszczenia dowodu z opinii biegłego z uwzględnieniem daty wydanego w tym przedmiocie postanowienia oraz określenia podmiotu/instytucji sporządzającej, liczby biegłych powołanych do sporządzenia danej opinii. Część druga zawierała pytania m.in. o: fakt określenia w postanowieniu dowodowym, czy biegły ma zostać powołany z listy biegłych sądowych, czy sąd zobowiązał biegłego do złożenia opinii i czy wskazał termin jej sporządzenia, czy zobowiązał stronę/uczestnika postępowania do uiszczenia zaliczki na biegłego/Instytut, daty przesłania akt do biegłego oraz złożenia opinii. W ostatniej części gromadzono dane o orzeczeniach merytorycznych wydanych przez sąd I i II instancji (z uwzględnieniem dat ich wydania oraz ewentualnie sporządzonych uzasadnień), oceny dowodu z opinii przez sąd rozpoznający sprawę (w tym czy okoliczności będące przedmiotem opinii zostały udowodnione, czy opinia została uznana za wadliwą lub mającą znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy).

1.1. Charakterystyka badanej próby

Jak już wspomniano, badaną próbę stanowiło 925 spraw, w tym 98,6% prawomocnie zakończonych oraz 1,34% tzw. spraw w toku, w których do momentu przeprowadzania badań postępowanie nie zostało zakończone. Udział spraw rozpoznawanych przez sądy okręgowe wynosił 25%. Pozostałe podlegały rozpoznaniu na szczeblu rejonowym. Analizując dane zawarte w tabeli 1, można zauważyć, że w próbie dominowały sprawy o symbolach C oraz Ns, stanowiące łącznie 84,3% spraw. Co dziesiąta badana sprawa miała symbol GC. Pozostałe stanowiły znikomy odsetek.

Tabela 1. Symbol spraw

	N	%
C	396	42,9
C –upr	31	3,3
Ca	4	0,4
GC	101	10,9
GC-upr	3	,3
Ns	384	41,6
<i>brak danych</i>	6	0,6
Ogółem	925	100,0

Dopuszczenie dowodu z opinii biegłego w postępowaniu cywilnym następuje na podstawie art. 278 § 1 Kodeksu postępowania cywilnego³, w wypadkach wymagających wiadomości specjalnych. Ustawodawca przewidział sytuacje, w których sporządzenie tego dowodu jest obligatoryjne, w tym: w postępowaniu o ubezwłasnowolnienie konieczne jest zbadania przez biegłego psychiatrę lub neurologa, a także psychologa osoby, której dotyczy wnioski o ubezwłasnowolnienie (art. 553 § 1 k.p.c.), w postępowaniu o zniesienie współwłasności gospodarstwa rolnego jego podział w naturze następuje po zasięgnięciu opinii biegłych co do sposobu podziału (art. 619 § 2 k.p.c), przy czym przepisy te stosuje się odpowiednio do dział spadku (art. 688 k.p.c.).

Dane zamieszczone w tabeli 2, pozwalają stwierdzić, że, co do zasady, przeprowadzenie dowodu z opinii ze względu na charakter prowadzonej sprawy nie było obligatoryjne (81,5%). Wymóg taki miał miejsce tylko w blisko co piątej sprawie, w tym niemal w połowie przypadków dotyczył sytuacji określonej w art. 553 § 1 k.p.c. W 1,8% spraw odnotowano zaistnienie przesłanki zdefiniowanej w art. 619 § 2 k.p.c. Wśród innych przyczyn, przemawiających za dopuszczeniem dowodu z opinii biegłego, pojawiły się: zniesienie współwłasności nieruchomości, oszacowanie wartości nieruchomości, ustalenie przebiegu/służebności drogi koniecznej, konieczność ustalenia sprawcy zdarzenia komunikacyjnego, zniesienie współwłasności nieruchomości.

³ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. (t.j. Dz. U. z 2016 r. poz. 1822 ze zm.), dalej jako „k.p.c.”

Tabela 2. Obligatoryjność przeprowadzenia dowodu z opinii ze względu na charakter sprawy

	N	%
nie	754	81,5
tak, wystąpiła sytuacja określona w art. 553 § 1 k.p.c.	96	10,4
tak, wystąpiła sytuacja określona w art. 619 § 2 k.p.c.	17	1,8
tak, wystąpiła inna sytuacja zobowiązująca do zasięgnięcia opinii	58	6,3
Ogółem	925	100,0

Zgodnie z art. 278 § 1 k.p.c. jedynym organem uprawnionym do zasięgnięcia opinii biegłego sądowego, jest sąd. Oznacza to zatem, że opinia prywatna nie stanowi dowodu na okoliczność wymagającą wiadomości specjalnych, a traktuje się ją jako dowód z dokumentu prywatnego. W orzecznictwie podkreśla się, że opinia ta może wzmacniać stanowisko strony, jak również stanowić dla sądu powód do przeprowadzenia dowodu z opinii biegłego⁴. Rozstrzygnięcie sporu stron na podstawie informacji pozyskanych z prywatnych ekspertyz, choć możliwe w przypadku nie zaprzeczenia przez obie strony sformułowanych w niej twierdzeń, może zostać uznane za naruszenie przepisów procedury cywilnej⁵.

Na etapie prowadzonych badań sprawdzono, czy przed dopuszczeniem dowodu z opinii biegłego sądowego, przynajmniej jedna ze stron (bądź uczestnik postępowania) przedłożyła do akt sprawy opinię prywatną. Sytuacja taka miała miejsce w 15,8% spraw. Niespełna w 14% opinia ta została podpisana przez osobę tytułującą się „biegłym sądowym”.

Przedmiot przedłożonej opinii prywatnej udało się ustalić we wszystkich 146 przypadkach i został on określony bardzo szczegółowo. Na etapie analizy wyników, dokonano kategoryzacji do grup wymienionych w tabeli 3. Najczęściej opinie dotyczyły trzech przedmiotów: nieruchomości, pojazd i zdrowie, co stanowiło łącznie 71,9% ogółu. Wśród tych opinii pojawiały się zapytania o oszacowanie wartości rynkowej nieruchomości, projekt podziału nieruchomości, opinię techniczną w sprawie nieruchomości, kalkulację kosztów naprawy pojazdu, ocenę stanu

⁴ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 9 maja 2014 r. V ACa 895/13, Wykorzystanie w postępowaniu opinii opracowanych na zlecenie stron. LEX nr 1474065.

⁵ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 19 lutego 2013 r. I ACa 1121/12. Charakter opinii biegłego nie wydanej na zlecenie sądu orzekającego. LEX nr 1311975.

technicznego pojazdu, oszacowanie wartości pojazdu, ustalenie przyczyn usterki w pojeździe oraz ocenę stanu zdrowia uczestnika postępowania (w tym również psychicznego), o odszkodowania z tytułu uszczerbku na zdrowiu. Do kategorii inne zaliczono m.in.: opinię weterynaryjną oraz ocenę i oszacowanie szkód na plantacjach.

Tabela 3. Przedmiot opinii prywatnej

	N	%
nieruchomość	54	37,0
pojazd	28	19,2
zdrowie	23	15,8
roboty budowlane	12	8,2
energia elektryczna	9	6,2
kolizja drogowa	4	2,7
stan techniczny maszyn i urządzeń	5	3,4
inne	11	7,5
Ogółem	146	100,0

Postanowienie o dopuszczeniu dowodu z opinii biegłego w większości spraw (tj. w 99,4%) zostało wydane przed sądem I instancji, w tym w ponad 95% spraw przy pierwszym rozpoznawaniu. Dowód ten został dopuszczony przed sądem II instancji jedynie w 3 przypadkach. Dokładnie w tylu samo wydanie postanowienia w powyższym przedmiocie miało miejsce przed sądem wezwanym lub sędzią wyznaczonym.

Tabela 4. Wydanie postanowienia o dopuszczeniu dowodu z opinii biegłego

	N	%
przed sądem pierwszej instancji przy pierwszym rozpoznawaniu	875	94,6
przed sądem drugiej instancji przy pierwszym rozpoznawaniu	3	0,3
przed sądem pierwszej instancji przy ponownym rozpoznawaniu	44	4,8
przed sądem wezwanym lub sędzią wyznaczonym	3	0,3
Ogółem	925	100,0

W większości badanych spraw (w 97%) sąd dopuścił dowód z opinii biegłego. Zlecenie sporządzenia opinii instytutowi/instytucji miało miejsce w 12 przypadkach.

Jedynie w co trzeciej sprawie powołanie biegłego lub instytucji nastąpiło z urzędu. W pozostałych przypadkach wydane w sprawie postanowienie było efektem uwzględnienia wniosku strony/uczestnika postępowania (lub jego modyfikacji).

Tabela 5. Dopuszczenie dowodu z opinii

		Sąd dopuścił dowód z opinii:			Ogółem
		Institutu	biegłego	inne	
Powołanie biegłego/Instytutu nastąpiło:	w uwzględnieniu wniosku uczestnika postępowania	11	622	7	640
	z urzędu	1	274	7	282
Ogółem		12	896	14	922

Najczęściej sąd dopuszczał dowód z opinii biegłego/specjalisty w zakresie wyceny/szacowania nieruchomości (12,9%), psychiatrii (11,9%), psychologii (9,5%), geodezji (7,2%) oraz budownictwa (7,1%). W około 5% spraw istniała potrzeba skorzystania z biegłego od techniki samochodowej/motoryzacyjnej, neurologii, ortopedii. Pozostałe specjalizacje odnotowano w mniej niż 5% spraw. W kategorii inne, stanowiącej łącznie 7,9% ogółu spraw, skumulowano dane o 15 pozostałych specjalizacjach. Udział każdej ze specjalizacji zaliczonej do tej grupy był mniejszy niż 1%. Wśród nich pojawiły się: rehabilitacja, elektryka/instalacje elektryczne, instalacje wodne/sanitarnie, chirurgia plastyczna i motoryzacja. Znikomy odsetek ww. oznacza, że zapotrzebowanie sądu na opinię specjalisty w tym zakresie w badanych sprawach było najmniejsze. W 6 przypadkach sąd dopuścił dowód z opinii rodzinnego ośrodka diagnostyczno-konsultacyjnego, w 3 natomiast z Katedry i Zakładu Medycyny Sądowej.

Tabela 6. Specjalność biegłego

	N	%
wycena/szacowanie nieruchomości	163	12,9
psychiatria	151	11,9
psychologia	121	9,5
geodezja	91	7,2
budownictwo	90	7,1
technika samochodowa/motoryzacyjna	67	5,3
neurologia	59	4,7
ortopedia	57	4,5
chirurgia/chirurgia-ortopedia	52	4,1
biegły ds. majątkowych	50	3,9
inne specjalności	36	2,8
badanie pisma ręcznego	24	1,9
wycena pojazdów/wycena szkód komunikacyjnych	23	1,8
inni lekarze specjaliści	22	1,7
księgowość/rachunkowość	21	1,7
chirurgia urazowa/traumatologia	19	1,5
badanie i rekonstrukcja wypadków drogowych	18	1,4
wycena/szacowanie ruchomości	16	1,3
technika ruchu drogowego	15	1,2
rolnictwo	13	1,0
mechanika pojazdowa	12	0,9
biegły gospodarczy	11	0,9
choroby zakaźne	8	0,6
inne	100	7,9
<i>brak danych</i>	29	2,3
Ogółem	1268	100,0

Przedmiotem 73,9% wydanych postanowień było dopuszczenie dowodu z opinii jednego biegłego. Dowód z opinii dwóch biegłych został dopuszczony w blisko co piątej sprawie. Niespełna w 5% postanowień pojawiła się informacja o zleceniu sporządzenia opinii trzem bądź większej liczbie biegłych.

Tabela 7. Liczba biegłych dopuszczonych do sporządzenia opinii

	N	%
jeden	684	73,9
dwóch	174	18,8
trzech	18	1,9
czterech i więcej	20	2,2
<i>brak danych</i>	29	3,1
Ogółem	925	100,0

Średnia wartość przedmiotu sporu w analizowanych sprawach wynosiła 206 487,02 zł (mediana 30 600 zł). W badanej próbie znalazły się sprawy, w których wartość przedmiotu sporu została określona jako 0 zł⁶. Uznano, że w sprawach tych powodem sporu nie było roszczenie majątkowe. Sprawy te zakwalifikowano do kategorii „nie dotyczy” i nie uwzględniono w zestawieniach zamieszczonych w tabelach 8-9. Minimalna wartość przedmiotu sporu dotyczyła 10,00 zł, maksymalna natomiast 25 000 000 zł. Mając na względzie tak znaczne rozbieżności, w tabeli 9 dokonano kategoryzacji wskazanych wartości.

Tabela 8. Wartość przedmiotu sporu (w zł)

Średnia	206 487,02
Mediana	30 600,00
Minimum	10,00
Maksimum	25 000 000,00
N	677
<i>brak danych</i>	248

W 42,1% spraw wartość przedmiotu sporu wpisywała się w przedział „do 100 000 zł”, w blisko co czwartej sprawie – „powyżej 100 000,00 zł”. Kategoria „do 10 000 zł” została odnotowana w 9,5%. W co piątej sprawie wartość przedmiotu sporu wynosiła do 5000 zł (w tym sprawy, w których spór dotyczył kwoty do 1000 zł stanowiły jedynie 16,1%). Kwota przekraczająca 1 000 000 zł pojawiła się jedynie w 3,8% badanych spraw.

⁶ Sytuację taką odnotowano łącznie w 9 sprawach.

Tabela 9. Wartość przedmiotu sporu (wg kategorii)

	N	%
do 1000 zł	22	3,2
do 5000 zł	115	17,0
do 10 000 zł	64	9,5
do 100 000 zł	285	42,1
powyżej 100 000 zł	165	24,4
powyżej 1 000 000 zł	26	3,8
Ogółem	801	100,0
<i>brak danych</i>	248	26,8

1.2. Szczegółowa analiza orzeczeń wydanych w sprawach

Ogółem w badanych sprawach zostało wydanych 1101 orzeczeń merytorycznych. Zebrane w trakcie badań dane o datach orzeczeń sądu I, jak i II instancji pozwoliły na obliczenie czasu, jaki upłynął między podjęciem ww. czynności⁷. Średnio postanowienie przed sądem II instancji zapadało w ciągu 7 miesięcy od momentu zakończenia sprawy przez sąd I instancji⁸ (mediana 6 miesięcy). Najkrótszy okres wyniósł 2 miesiące, najdłuższy natomiast 38⁹.

Tabela 10. Czas pomiędzy wydanymi w sprawie orzeczeniami (w miesiącach)

Średnia	6,9
Mediana	6,0
Minimum	2
Maksimum	38
N	288
<i>brak danych</i>	657

W 85,9% badanych spraw sąd I instancji wydał orzeczenie merytoryczne. Orzeczenie takie nie zostało wydane w pozostałych 15%. Główną przyczyną (68%) było zawarcie

⁷ W ankiecie nie zbierano niestety danych o dacie wszczęcia postępowania, dlatego też nie można ustalić jego przeciętnej długości.

⁸ Definiowanej jako wydanie w sprawie nieprawomocnego orzeczenia kończącego.

⁹ W próbie znalazły się tylko trzy sprawy, w których okres pomiędzy wydanymi orzeczeniami przekroczył 2 lata.

ugody przez strony postępowania. Wśród innych przyczyn należy wymienić: umorzenie sprawy, niezakończenie sprawy oraz cofnięcie wniosku.

Tabela 11. Orzeczenie merytoryczne wydane przez sąd I instancji

	N	%
sąd wydał orzeczenie merytoryczne	811	85,8
sąd nie wydał orzeczenia merytorycznego (strony zawarły ugodę)	90	9,5
sąd nie wydał orzeczenia merytorycznego (inna przyczyna niż ugoda stron)	43	4,6
<i>brak danych</i>	2	0,2
Ogółem	945	100,1

W 71,9% wydanych orzeczeń zaistniała konieczność sporządzenia uzasadnienia. Tylko w co trzeciej sprawie uzasadnienie nie zostało sporządzone. Analiza treści sporządzonych uzasadnień pozwoliła na weryfikację oceny dowodu z opinii przez sąd. W około 67% uznał on stan faktyczny za zgodny z tezą opinii biegłego. W 21 przypadkach opinia dotyczyła okoliczności, które w ocenie sądu nie miały istotnego znaczenia dla rozstrzygnięcia sprawy. 13 opinii zostało zakwalifikowanych do grupy wadliwych, przy czym w sytuacji takiej sąd nie powołał kolejnego biegłego. Sporadycznie, w 5 sporządzonych uzasadnieniach, sąd zawarł stwierdzenie, że biegły popełnił oczywiste pomyłki lub błędy rachunkowe.

Tabela 12. Uzasadnienie sądu w zakresie sporządzonej do sprawy opinii (N=811)

	tak		nie	
	N	%	N	%
stan faktyczny uznany za zgodny z tezą opinii biegłego	545	67,2	29	3,6
opinia biegłego uznana za wadliwą (sąd nie powołał nowego biegłego)	13	1,6	572	70,5
opinia dotyczy okoliczności, które sąd uznał za niemające istotnego znaczenia dla rozstrzygnięcia sprawy	21	2,6	564	69,5
biegły popełnił oczywiste pomyłki lub błędy rachunkowe	5	0,6	580	71,5
<i>Dane nie sumują się do 100 - możliwy wybór wielokrotny</i>				

W 38% badanych spraw sąd I instancji dopuścił inny dowód z opinii biegłego lub Instytutu, w tym w około 61% spraw został dopuszczony jeden dowód. Dopuszczenie dwóch dowodów miało miejsce w 7% spraw, trzech – w 4,1%. W podobnym odsetku odnotowano dopuszczenie łącznie czterech i więcej dowodów.

Tabela 13. Dopuszczenie przez sąd I instancji innego dowodu z opinii biegłego/Instytutu

	N	%
sąd nie dopuścił innego dowodu	365	62,4
sąd dopuścił jeden dowód	134	22,9
sąd dopuścił dwa dowody	41	7,0
sąd dopuścił trzy dowody	24	4,1
sąd dopuścił cztery dowody	3	0,5
sąd dopuścił więcej niż cztery dowody	18	3,1
Ogółem	585	100,0
<i>brak danych</i>	360	38,1

W 72% wydanych przez sąd I instancji orzeczeń istniała konieczność sporządzenia uzasadnienia. Średnio co drugie orzeczenie, co do którego sąd sporządził uzasadnienie, zostało zaskarżone przez strony/uczestników postępowania. Środek zaskarżenia nie został wniesiony w 47,2% spraw, w których sporządzono uzasadnienie.

Tabela 14. Zaskarżenie orzeczenia wydanego przez sąd I instancji a sporządzone w sprawie uzasadnienie

		uzasadnienie orzeczenia I instancji zostało sporządzone	
		N	%
Środek zaskarżenia od orzeczenia sądu I instancji	został wniesiony	307	52,7
	nie został wniesiony	275	47,2
	nie dotyczy	1	0,2
Ogółem		583	100,1

Blisko 60% skarżących wydane w sprawie postanowienie, nie kwestionowała ustaleń opinii biegłego. Zastrzeżenia co do sporządzonej opinii zgłosiło około 40%. Najczęściej dotyczyły one zawartych w nich wniosków (33,2%) oraz metody przyjętej przez biegłego (13,7%). Niespełna 5% podważyło źródła, na których biegły się oparł i niemal dokładnie tyle samo zgłosiło błędy rachunkowe oraz oczywiste pomyłki. W 8 przypadkach zastrzeżenia sprowadzały się do braku kompetencji biegłego, w 3 – do tezy dowodowej. Wśród innych należy wymienić przede wszystkim pomijanie niektórych faktów i dowodów.

Tabela 15. Zakwestionowanie wniosków opinii biegłego (N=307).

	N	%
teza dowodowa	3	1,0
kompetencje biegłego	8	2,6
źródła, na których biegły się oparł	15	4,9
metoda przyjęta przez biegłego	42	13,7
błędy rachunkowe i oczywiste pomyłki	14	4,6
wnioski opinii	102	33,2
inne	5	1,6
skarżący nie kwestionował wniosków opinii biegłego	182	59,3
<i>Dane nie sumują się do 100 - możliwy wybór wielokrotny</i>		

Dopuszczenie dowodu z opinii biegłego przez sąd II instancji należy uznać za dość sporadyczne. Postanowienie w tym przedmiocie zostało wydane w 19 sprawach, w których wniesiony został środek zaskarżenia (6,2%).

Tabela 16. Dopuszczenie dowodu z opinii biegłego przez sąd II instancji a liczba spraw, w których wniesiony został środek zaskarżenia

		od rozstrzygnięcia merytorycznego I instancji wniesiono środek zaskarżenia	
		N	%
Czy sąd drugiej instancji dopuścił dowód z opinii biegłego?	tak	19	6,2
	nie	288	93,8
Ogółem		307	100,0

W blisko 95% spraw, sąd II instancji, rozpoznający wniesiony środek zaskarżenia, wydał orzeczenie merytoryczne. Orzeczenie to nie pojawiło się w 17 przypadkach. Przyczyny braku wydanego w sprawie orzeczenia były następujące: ugoda zawarta przez strony postępowania, umorzenie lub zawieszenie sprawy, cofnięcie wniosku, uchylenie wyroku, odrzucenie apelacji. Łącznie na 290 wydanych orzeczeń merytorycznych przez sąd II instancji, w 85,5% zostało sporządzone uzasadnienie. W 9,3% przypadków sąd II instancji uchylił orzeczenie wydane przez sąd niższej instancji.

Tabela 17. Orzeczenie merytoryczne wydane przez sąd II instancji (uwzględniające lub oddalające środek zaskarżenia)

	N	%
sąd wydał orzeczenie merytoryczne	290	94,5
sąd nie wydał orzeczenia merytorycznego (strony zawarły ugodę)	1	0,3
sąd nie wydał orzeczenia merytorycznego (inna przyczyna niż ugoda stron)	16	5,2
Ogółem	307	100,0
<i>brak danych</i>	638	67,5

1.3. Charakterystyka opinii dołączonych do spraw

Łącznie w badanych sprawach odnotowano 1832 opinie, w tym 604 opinie uzupełniające. Dane na temat wszystkich opinii zostały opracowane w dwóch odrębnych bazach: bazie opinii głównych oraz bazie opinii uzupełniających.

1.3.1. Analiza opinii głównych

Analizując dane zawarte w tabeli 18 można stwierdzić, że w większości wydanych postanowień (około 72%) sąd nie określił, czy osobą sporządzającą opinię ma być biegły sądowy. Informacja taka pojawiła się średnio w co piątej sprawie, w tym w 94% spraw wskazany został biegły z listy prowadzonej przez prezesa, w pozostałych natomiast – z listy innego sądu. W 8 przypadkach sąd powołał biegłego spoza listy.

Tabela 18. Czy w postanowieniu w przedmiocie dopuszczenia dowodu z opinii biegłego sąd określił, że biegłym ma być biegły sądowy

	N	%
tak, z listy biegłych sądowych prowadzonej przez tegoż prezesa sądu okręgowego	236	19,2
tak, z listy biegłych sądowych prowadzonej przez innego prezesa sądu okręgowego	14	1,1
tak, spoza listy biegłych	8	0,7
sąd nie określił	888	72,3
<i>brak danych</i>	82	6,7
Ogółem	1228	100,0

Tylko w co czwartym przypadku, w aktach badanych spraw znajdował się dokument wskazujący na wybór konkretnego biegłego/Instytutu do postępowania.

Tabela 19. Wybór konkretnego biegłego/Instytutu

	N	%
tak	306	24,9
nie	922	75,1
Ogółem	1228	100,0

W 93% wydanych postanowień w przedmiocie dopuszczenia dowodu z opinii biegłego, sąd zobowiązał biegłego do złożenia opinii pisemnej. Jedynie w 2 przypadkach zobowiązanie to dotyczyło wydania opinii ustnej.

Tabela 20. Zobowiązanie biegłego do złożenia opinii

	N	%
pisemnej	1144	93,2
ustnej	2	0,2
<i>brak danych</i>	82	6,7
Ogółem	1228	100,1

W 60,3% przypadków następstwem wydanego postanowienia było zobowiązanie strony/uczestnika postępowania do uiszczenia zaliczki na wynagrodzenie biegłego/Instytutu. Na podstawie uzyskanych danych można zauważyć, że kwoty ponad połowy zasądzonych przez sąd zaliczek mieściły się w trzech przedziałach, wymienionych w tabeli 21, tj. od 101 do 2000 zł. Za sporadyczne sytuacje należy uznać zobowiązanie do wpłacenia zaliczki w kwocie nieprzekraczającej 100 zł oraz większej niż 5000 zł (odpowiednio: 2 i 5).

Tabela 21. Kwota zasądzonej zaliczki

	N	%
do 100 zł	2	0,3
101-500 zł	240	32,4
501-1000 zł	257	34,7
1001-2000 zł	176	23,8
2001-5000 zł	47	6,4
powyżej 5000 zł	5	0,7
inne	13	1,8
Ogółem	740	100,1
<i>brak danych</i>	488	39,7

Sąd wydając postanowienie w przedmiocie dopuszczenia dowodu z opinii biegłego co do zasady określił w nim termin wykonania zleconego zadania. Brak informacji o powyższym pojawił się w około 3% wydanych orzeczeń.

Tabela 22. Zakreślenie przez sąd terminu do sporządzenia opinii

	N	%
sąd określił termin	1184	96,4
sąd nie określił terminu	39	3,2
<i>brak danych</i>	4	0,4
Ogółem	1228	100,0

Stanowisko biegłego w stosunku do określonego przez sąd terminu odnotowano w niespełna 30% spraw. W pozostałych ponad 70% – w aktach brakowało dokumentu, na podstawie którego możliwym byłoby ustalenie powyżej kwestii. Uzyskane dane pozwalają stwierdzić, że w 159 przypadkach biegły wyraził zgodę na realizację zadania we wskazanym przez sąd terminie (tj. w blisko co drugiej sprawie, w której pojawiła się informacja o zajętych przez biegłego stanowisku). W pozostałych 7,1% biegły zaproponował inny termin, w 7,6% odmówił sporządzenia opinii. W kategorii „inne” pojawiły się następujące odpowiedzi: „podczas konsultacji telefonicznej biegły podał termin w jakim może sporządzić opinię”, „dopiero kolejny biegły podjął się sporządzenia opinii w określonym terminie”.

Tabela 23. Wyrażenie zgody na sporządzenie opinii w terminie zakreślonym przez sąd

	N	%
biegły wyraził zgodę	159	12,9
biegły wskazał inny termin sporządzenia opinii	87	7,1
biegły odmówił sporządzenia opinii	93	7,6
w aktach brak dokumentu wskazującego na stanowisko biegłego w przedmiocie terminu określonego przez sąd	871	70,9
inne	18	1,5
Ogółem	1228	100,0

Mając na uwadze dane zamieszczone w tabeli 24 można zauważyć, że w większości spraw biegły nie złożył do sądu wniosku o wyznaczenie terminu dodatkowego. Wniosek ten został odnotowany jedynie w około 15% przypadków. Decyzja sądu w stosunku do 90% wniosków była pozytywna. W 17 przypadkach sąd nie uwzględnił wniosku biegłego, w tym w 15 nie wypowiedział się w tym przedmiocie.

Tabela 24. Wniosek biegłego o wyznaczenie terminu dodatkowego

	N	%
biegły złożył wniosek, wniosek został uwzględniony	157	12,8
biegły złożył wniosek, wniosek nie został uwzględniony	2	0,2
biegły złożył wniosek, ale sąd nie wypowiedział się o wniosku	15	1,2
biegły nie złożył wniosku	971	79,1
<i>brak danych</i>	83	6,8
Ogółem	1228	100,1

W trakcie prowadzonych badań gromadzono informacje zarówno o dacie przesłania akt do biegłego, jak i dacie przedłożenia opinii sądowi. Różnica między ww. pozwoliła na wyliczenie czasu potrzebnego biegłym na realizację zadania zleconego przez sąd. Średni czas niezbędny na wykonanie opinii wynosił około 69 dni. Połowa opinii została sporządzona w terminie nieprzekraczającym 48 dni. W bazie pojawiły się również przypadki zrealizowania zadania w ciągu jednego dnia, jak również w okresie przekraczającym jeden rok (dokładnie 603 dni).

Tabela 25. Czas sporządzenia opinii przez biegłego (w dniach)

Średnia	69
Mediana	48
Minimum	1
Maksimum	603
N	890
brak danych	338

Niespełna w 2% spraw pojawiła się informacja o nałożeniu na biegłego grzywny na podstawie art. 287 k.p.c.¹⁰ Jej powodami było: nieusprawiedliwione niestawiennictwo, nieuzasadniona odmowa złożenia przyrzeczenia lub opinii, nieusprawiedliwione opóźnienie złożenia opinii.

Tabela 26. Grzywna nałożona na biegłego przed sporządzeniem opinii

	N	%
sąd nałożył na biegłego grzywnę	23	1,9
sąd nie nałożył na biegłego grzywny	1205	98,1
Ogółem	1228	100,0

Po odmowie sporządzenia opinii przez biegłego/Instytut niemal w 95% przypadków sąd podjął decyzję o powołaniu kolejnego biegłego lub Instytutu. Zdecydowanie częściej następane wydane w sprawie postanowienie dotyczyło zlecenia wykonania zadania biegłemu sądowemu, zwłaszcza tej samej specjalności. W 6 przypadkach sąd wydał postanowienie o dopuszczeniu opinii biegłego innego specjalisty, w tym z zakresu: budownictwa ogólnego, inżynierii sanitarnej, chirurgii/ortopedii, techniki samochodowej, rekonstrukcji wypadków, zamiast odpowiednio biegłych z dziedzin: energetyki/ciepłownictwa, budownictwa, ortopedii, techniki samochodowej/motoryzacji, wyceny pojazdów/wyceny szkód komunikacyjnych.

¹⁰ „Art. 287. Za nieusprawiedliwione niestawiennictwo, za nieuzasadnioną odmowę złożenia przyrzeczenia lub opinii albo za nieusprawiedliwione opóźnienie złożenia opinii sąd skazuje biegłego na grzywnę.”

Tabela 27. Powołanie przez sąd kolejnego biegłego/Instytutu (N=180¹¹)

	N	%
Instytut	3	3,9
biegły tej samej specjalności	63	82,9
biegły innej specjalności	6	7,9
sąd zarządził sporządzenie opinii przez tego samego biegłego	1	1,3
inne	3	3,9
Ogółem	76	99,9
<i>brak danych</i>	104	57,8

33 razy wśród biegłych sporządzających opinię, pojawiło się stwierdzenie, że strony/uczestnicy postępowania utrudniali wykonanie zadania. Jako przyczynę, w 5 przypadkach odnotowano odmowę udostępnienia biegłemu koniecznych materiałów lub utrudnianie biegłemu wstępu na teren nieruchomości.

Tabela 28. Utrudnianie sporządzenia opinii przez uczestników postępowania (w ocenie biegłego)

	N	%
odmowa udostępnienia biegłemu koniecznych materiałów lub niewpuszczenie na teren nieruchomości	5	0,4
utrudnianie w inny sposób	27	2,2
biegły nie zgłaszał takich twierdzeń	963	78,4
<i>brak danych</i>	233	19,0
Ogółem	1228	100,0

Dołączone do akt opinie liczyły średnio 11 stron. Połowa z nich nie przekroczyła objętości 5 stron. Najkrótsza opinia zajmowała 1 stronę, najdłuższa natomiast 181 stron (łącznie odnotowano 5 opinii o objętości większej niż 100 stron). W bazie danych, pojawiły się czterokrotne wskazania „0”. Na etapie analizy wyników badań założono, że opinie te najprawdopodobniej zostały sporządzone w formie ustnej, stąd nie zostały one uwzględnione w tabeli 29.

¹¹ Łącznie kategorie: biegły odmówił sporządzenia opinii w terminie zakreślonym przez sąd oraz biegły wyraził zgodę na sporządzenie opinii, ale wskazał inny termin realizacji zadania.

Tabela 29. Liczba stron opinii

Średnia	11
Mediana	5
Minimum	1
Maksimum	181
N	1140
brak danych	88

Analizując treść opinii dołączonych do spraw, zwracano uwagę m.in. na materiały, do których biegły odwoływał się w opinii, z uwzględnieniem podziału na materiały znajdujące się w aktach spraw, jak i materiały, które do akt nie zostały dołączone. Za dość sporadyczne należy uznać powoływanie się na opinię prywatną przedłożoną przez stronę/uczestnika postępowania (4,6%) oraz opinię sporządzoną przez biegłego w innym postępowaniu (2,6%).

Tabela 30. Biegły w opinii odwołał się do następujących materiałów (N=1228)

	tak		nie		brak danych		nie dotyczy		Ogółem	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
opinii prywatnej przedłożonej przez stronę/uczestnika postępowania	57	4,6	535	43,6	88	7,2	548	44,6	1228	100,0
opinii sporządzonej przez biegłego sądowego w innym postępowaniu	35	2,9	697	56,8	88	7,2	408	33,2	1228	100,1

Znaczenie częściej w sporządzanych opiniach pojawiała się informacja o skorzystaniu z materiałów niezamieszczonych w aktach spraw. W 40,5% biegły odwołał się do przeprowadzonych oględzin, w 40,2% – do posiadanych danych specjalistycznych. Średnio w co trzeciej opinii biegły wskazał dane lub dokumenty udostępnione przez stronę/uczestnika postępowania. W 33,2% podstawą sporządzonej opinii było badanie uczestników, przeprowadzone w ramach wywiadu lekarskiego lub konsultacji psychologicznej. Blisko co piąty biegły powołał w opinii dane powszechnie dostępne. W 13,8% opinii biegły zwrócił się do organów o udostępnienie informacji. W 6,1% odnotowano inne informacje, w tym najczęściej: pozyskane w ramach udziału w wysłuchaniu uczestnika postępowania, wywiadu od wnioskodawcy/członków rodziny. Pojawiły się również wskazania: „kalkulacja

naprawy z systemu Audatex”, „pobranie próbek przez biegłego (np. wzory pisma)”, „dokumentacja fotograficzna”, „obowiązujące akty prawne”, „literatura/piśmiennictwo”, „akta innej sprawy”.

Tabela 31. W opinii biegły odwołał się do materiałów niezawartych w aktach sprawy (N=1228)

	N	%
dane lub dokumenty udostępnione przez stronę/uczestnika	331	27,0
dane powszechnie dostępne	269	21,9
posiadane dane specjalistyczne	494	40,2
wystąpienie do organów o udostępnienie informacji	170	13,8
badanie uczestników	408	33,2
oględziny	497	40,5
inne	75	6,1
<i>Dane nie sumują się do 100 – możliwy wybór wielokrotny</i>		

Średnia kwota na rachunku wystawionym przez biegłego wynosiła 11 296,5 zł przy czym, połowa wynagrodzeń określonych przez biegłego nie przekroczyła kwoty 743,5 zł. Najwyższe odnotowana w bazie kwota na rachunku wynosiła 988 177 zł, najniższa natomiast 46 zł. Co ciekawe, średnia kwota rzeczywiście przyznanego biegłemu wynagrodzenia przekraczała średnią kwotę przesłanych rachunków (por. tabela 32). Może to wynikać z różnej wielkości prób – większej liczby rzeczywistych wypłat niż rachunków złożonych przez biegłych.

Tabela 32. Wysokość wynagrodzenia za sporządzenie opinii głównej (w zł)

	na rachunku wystawionym przez biegłego	przyznana biegłemu
Średnia	11 296,5	13 265,9
Mediana	743,5	764
Minimum	46,0	46,0
Maksimum	988 177,0	988 177,0
N	1091	1132
brak danych	137	96

Wystawianie przez biegłego faktury VAT należy uznać za niezbyt częste. Sytuacja taka miała miejsce w co czwartym przypadku.

Tabela 33. Faktura VAT wystawiona przez biegłego

	N	%
biegły wystawił fakturę	312	25,4
biegły nie wystawił faktury	842	68,6
<i>brak danych</i>	74	6,0
Ogółem	1228	100,0

Wśród przyznanych biegłym wynagrodzeń jedynie w 8,5% przypadków został wskazany odrębnie lub uwzględniony w jakikolwiek inny widoczny sposób podatek VAT.

Tabela 34. W wynagrodzeniu został wskazany odrębnie podatek VAT

	N	%
tak	104	8,5
nie	1050	85,5
<i>brak danych</i>	74	6,0
Ogółem	1228	100,0

Średnia wartość wskazanego podatku VAT wynosiła 2 556,35 zł. Co najmniej połowa nie przekroczyła kwoty 280,0 zł. Najwyższą odnotowaną wartością było 45 470 zł, najniższą natomiast – 10 zł.

Tabela 35. Wysokość wskazanego podatku VAT (w zł)

Średnia	2556,35
Mediana	280,00
Minimum	10,00
Maksimum	45 470,00
N	100
<i>brak danych</i>	4

W poprzednim punkcie tego rozdziału analizowano już problem kwestionowania przez strony postępowań ustaleń opinii biegłych – we wnoszonych w sprawach środkach zaskarżenia wydanych postanowień. Problematyka ta jest na tyle istotna, że podjęto ją również w części ankiety dotyczącej samej opinii. Na podstawie uzyskanych danych ustalono, że ponad połowa sporządzonych do spraw opinii nie

została zakwestionowana przez stronę/uczestnika postępowania. W 47,4% strona/uczestnik postępowania zgłosiła zarzuty w stosunku do sporządzonego dowodu. Najczęściej sprowadzały się one do zanegowania wniosków opinii (66,9%) oraz metody przyjętej przez biegłego (33,5%). Blisko 19% zgłoszonych zastrzeżeń dotyczyło źródeł, na których oparł się biegły. W 58 przypadkach wskazane zostały błędy rachunkowe i oczywiste pomyłki, w 28 – podważono tezę dowodową, w 36 natomiast – kompetencje biegłego. Wśród innych odnotowano: niekompletność opinii/złożono wnioski o uzupełnienie opinii (9 wskazań), zakwestionowano bezstronność biegłego, nieprecyzyjność/niejasność opinii (4 wskazania), pomijanie niektórych faktów/dowodów (6 wskazań) oraz zakwestionowano samodzielność opinii.

Tabela 36. Elementy opinii, w stosunku do których zgłaszały zastrzeżenia strony/uczestnicy postępowania (N=1228)

	N	%
teza dowodowa	29	2,4
kompetencje biegłego	36	2,9
źródła, na których się oparł	108	8,8
metoda przyjęta przez biegłego	195	15,9
błędy rachunkowe i oczywiste pomyłki	58	4,7
zakwestionowane wnioski opinii	389	31,7
inne	37	3,0
opinia nie została zakwestionowana	646	52,6
<i>Dane nie sumują się do 100 - możliwy wybór wielokrotny</i>		

Łącznie, strony/uczestnicy postępowania wnioskowali o uzupełnienie co trzeciej opinii sporządzonej do analizowanych spraw. W blisko co piątym przypadku złożono wnioski o wezwanie biegłego na rozprawę, w co dziesiątym – wnioski o powołanie nowego biegłego. W 72% przypadków sąd przychylił się do stanowiska strony/uczestnika postępowania i mając na względzie zarzuty dotyczące sporządzonego do sprawy dowodu, powołał nowego biegłego.

Tabela 37. Stanowisko strony/uczestnika postępowania w kwestii uzupełnienia złożonej opinii głównej (N=1228)

	N	%
strona/uczestnik postępowania wniósł o uzupełnienie opinii	378	30,8
strona/uczestnik postępowania wniósł o wezwanie biegłego na rozprawę	232	18,9
strona/uczestnik postępowania wniósł o powołanie nowego biegłego	130	10,6
<i>Dane nie sumują się do 100 – możliwy wybór wielokrotny</i>		

2.3.2. Analiza opinii uzupełniających

Łącznie w badanych sprawach w 617 przypadkach sąd wydał postanowienie o dopuszczeniu dowodu z opinii uzupełniającej (pisemnej lub ustnej – por. tabela 38).

Tabela 38. Zlecenie sądu wykonania opinii uzupełniającej lub wezwania biegłego na rozprawę

	N	%
wykonanie opinii uzupełniającej	152	13,2
wezwanie biegłego na rozprawę	367	31,8
wykonanie opinii uzupełniającej i wezwanie biegłego na rozprawę	98	8,5
sąd nie zlecił wykonania opinii uzupełniającej i nie wezwał biegłego na rozprawę	537	46,5
Ogółem	1154	100,0

W trakcie prowadzonych badań gromadzono informacje o datach przedłożenia do sądu opinii głównej, jak i uzupełniającej. Na podstawie powyższych danych możliwe było obliczenie czasu, jaki upłynął między złożeniem w sprawie ww. opinii. Średnio wynosił on 204 dni, przy czym połowa opinii uzupełniających wpłynęła w terminie nieprzekraczającym 127 dni od daty złożenia opinii głównej. Najszybciej opinia uzupełniająca została sporządzona dzień po złożeniu opinii głównej. Najdłuższy czas wyniósł ponad 5 lat.

Tabela 39. Czas od wpływu opinii głównej do sporządzenia opinii uzupełniającej (w dniach)

Średnia	204,1
Mediana	126,5
Minimum	1
Maksimum	1889
N	218
brak danych	399

W 11,5% przypadków biegły zobowiązany do złożenia opinii uzupełniającej dokonał modyfikacji swojego stanowiska. W większości, tj. 78,9%, stanowisko zajęte w opinii uzupełniającej tylko w niewielkim stopniu różniło się od stanowiska zajętego przez biegłego w opinii głównej.

Tabela 40. Modyfikacja stanowiska biegłego

	N	%
nie	497	80,6
tak, w niewielkim stopniu (<10% ¹²)	56	9,1
tak, w znacznym stopniu (>10%)	15	2,4
<i>trudno powiedzieć</i>	49	7,9
Ogółem	617	100,0

Głównym argumentem (pojawiającym się w blisko 74% opinii uzupełniających) popierającym przyjęte stanowisko było powołanie się na obowiązującą metodologię. W 44% odnotowano doświadczenie życiowe, w 21% przepisy prawne. Wśród innych najczęściej wymieniano: posiadanie wiedzy specjalistycznej oraz zebraną w aktach dokumentację (odpowiednio 75 i 19 wskazań). W 4 przypadkach biegły przyznał się do błędu/pomyłki rachunkowej. Dokładnie w tylu samo, sporządzenie opinii uzupełniającej było spowodowane pojawieniem się w sprawie nowych okoliczności. W 13 przypadkach zanotowano informację, że biegły ostatecznie nie wydał opinii uzupełniającej. Wśród pozostałych odnotowano: „trudno powiedzieć – brak informacji

¹² Autorzy kwestionariusza ankiety do badania akt nie zdefiniowali określeń: „w niewielkim stopniu”, „w znacznym stopniu”, nie określili również w jaki sposób należy rozumieć modyfikację stanowiska określoną na poziomie mniej lub więcej niż 10%.

o stanowisku biegłych”, „biegły podtrzymał stanowisko nie podając nowych argumentów”.

Tabela 41. Argumenty biegłego uzasadniające przyjęte stanowisko (N=604¹³)

	N	%
przepisy prawne	127	21,0
obowiązująca metodologia	446	73,8
doświadczenie życiowe	266	44,0
inne	145	24,0
<i>Dane nie sumują się do 100 - możliwy wybór wielokrotny</i>		

Jedynie w 15% przypadków biegły sporządzający opinię uzupełniającą nie odwołał się do materiałów niezawartych w aktach sprawy. Wśród pozostałych najczęstszymi pojawiającymi się w badanych opiniach były: posiadane dane specjalistyczne (20,2%), dane powszechnie dostępne (10,1%) oraz dane lub dokumenty udostępnione przez strony (5,6%). Pozostałe zostały zanotowane w znikomym odsetku. W kategorii „inne” pojawiły się następujące odpowiedzi: obowiązujące akty prawne, literatura/piśmiennictwo, akta innej sprawy.

Tabela 42. Materiały niezawarte w aktach sprawy, do których odwołał się biegły (N=604)

	N	%
dane lub dokumenty udostępnione przez stronę	29	4,8
dane powszechnie dostępne	52	8,6
posiadane dane specjalistyczne	104	17,2
wystąpienie do organów o udostępnienie informacji	15	2,5
badanie uczestników	22	3,6
inne	9	1,5
biegły nie odwołał się do materiałów niezawartych w aktach sprawy	90	14,9
<i>Dane nie sumują się do 100 - możliwy wybór wielokrotny</i>		

Podobnie jak w przypadku opinii głównych sporządzonych do spraw, wystawienie przez biegłego faktury VAT za opinię uzupełniającą miało miejsce w niespełna co czwartej sprawie.

¹³ Liczba rzeczywiście sporządzonych opinii uzupełniających.

Tabela 43. Faktura VAT za opinię uzupełniającą (N=604)

	N	%
biegły wystawił fakturę	62	24,8
biegły nie wystawił faktury	188	75,2
Ogółem	250	100,0
<i>brak danych</i>	354	58,6

Zastrzeżenia co do opinii uzupełniającej sporządzonej przez biegłego strony/uczestnicy postępowania zgłaszali częściej niż miało to miejsce w przypadku opinii głównej (różnica blisko 30 p.p.). Najczęściej kwestionowane były wnioski opinii (16,1%). Blisko w co dziesiątym przypadku zarzuty dotyczyły metody przyjętej przez biegłego. 4% wszystkich zastrzeżeń sprowadzało się do podważenia źródeł, na których biegły się oparł. Wśród innych wymieniano: niekompletność opinii/wniosek o uzupełnienie opinii, brak bezstronności biegłego, pomijanie niektórych faktów/dowodów.

Tabela 44. Elementy opinii uzupełniającej, w stosunku do których zgłaszały zastrzeżenia strony/uczestnicy postępowania (N=604)

	N	%
teza dowodowa	6	1,0
kompetencje biegłego	7	1,2
źródła, na których biegły się oparł	24	4,0
metoda przyjęta przez biegłego	51	8,4
błędy rachunkowe i oczywiste pomyłki	11	1,8
zakwestionowane wnioski opinii	97	16,1
inne	5	0,8
treść opinii nie została zakwestionowana	133	22,0
<i>Dane nie sumują się do 100 - możliwy wybór wielokrotny</i>		

Złożona do akt opinia uzupełniająca liczyła średnio 6,9 strony. Połowa opinii nie przekraczała objętości 4 stron. W bazie danych znalazła się opinia licząca 1 stronę. Łącznie w 6 przypadkach odnotowano opinie uzupełniające dłuższe niż 30 stron (w tym najwięcej 92).

Tabela 45. Liczba stron opinii uzupełniającej

Średnia	6,9
Mediana	4,0
Minimum	1
Maksimum	92
N	243
<i>brak danych</i>	361

Średnie wynagrodzenie na rachunku wystawionym przez biegłego za sporządzenie opinii uzupełniającej wynosiło 9518,6 zł. W połowie przypadków biegły sporządzający opinię uzupełniającą wnioskował o zasądzenie kwoty nieprzekraczającej 427 zł. Najniższa wnioskowana kwota wynosiła 30 zł, natomiast – 540 027. Porównanie danych dotyczących wynagrodzeń znajdujących się na przedłożonych przez biegłego rachunkach z wynagrodzeniami rzeczywiście zasądzonymi pozwala zauważyć, że - podobnie jak w przypadku opinii głównych - wynagrodzenia przyznane przez sąd były wyższe od wynagrodzeń wnioskowanych przez biegłych sądowych (średnia: 10 345,2, mediana: 878,5 zł).

Tabela 46. Wysokość wynagrodzenia za sporządzenie opinii uzupełniającej (w zł)

	na rachunku wystawionym przez biegłego	przyznana biegłemu
Średnia	9518,6	10 345,2
Mediana	427,0	878,5
Minimum	30,0	30
Maksimum	540 027,0	541 920,0
N	182	250
<i>brak danych</i>	422	354

W 224 przypadkach pojawiła się informacja o wynagrodzeniu przyznanym biegłemu za stawiennictwo na rozprawie. Średnio wynagrodzenie to wynosiło 4229 zł. Połowa z nich nie przekroczyła 105,5 zł. Najniższą wartością odnotowaną w tej kategorii było 10 zł, najwyższa natomiast – 302 531 zł.

Tabela 47. Wysokość wynagrodzenia za stawiennictwo na rozprawie (w zł)

Średnia	4229,1
Mediana	105,5
Minimum	10,0
Maksimum	302 531,0
N	224
<i>brak danych</i>	380

1.4. Wnioski

W toku przeprowadzonego badania aktowego losowo dobranej próby spraw cywilnych i gospodarczych, w których dopuszczony został przynajmniej jeden dowód z opinii biegłego, uzyskano następujące rezultaty:

- zbadana próba objęła głównie sprawy prawomocnie zakończone (98,6%), z repertoriów C i Ns (84,3%);
- dopuszczenie dowodu z opinii biegłego w 81,5% spraw nie było obligatoryjne;
- w 16% spraw, przed wydaniem postanowienia w przedmiocie sporządzenia opinii przez biegłego, strony/uczestnicy postępowania dołączyli opinię prywatną (przedmiotem opinii prywatnej najczęściej, tj. w 37% przypadków, były nieruchomości);
- dopuszczenie dowodu z opinii biegłego nastąpiło, co do zasady, przed sądem I instancji – 95% przypadków;
- dopuszczenie dowodu z opinii Instytutu miało miejsce bardzo rzadko – niespełna 3% przypadków;
- w większości wydanych postanowień (w około 72%) sąd nie określił, czy osobą sporządzającą opinię ma być biegły sądowy – informacja taka pojawiła się średnio w co piątej sprawie, w tym w 94% spraw wskazany został biegły z listy prowadzonej przez prezesa właściwego sądu okręgowego, w pozostałych natomiast – z listy innego sądu;
- tylko w co czwartym przypadku w aktach badanych spraw znajdował się dokument wskazujący na wybór konkretnego biegłego/Instytutu;

- najczęściej sądy dopuszczały dowód z opinii specjalistów z zakresu: nieruchomości (17,6%), psychiatrii (16,3%), psychologii (13,1%), geodezji (9,8%) oraz budownictwa (9,7%);
- w 73,9% spraw sąd dopuścił dowód z opinii jednego biegłego, w pozostałych – więcej niż jednego;
- sądy, co do zasady, zobowiązywały biegłego do złożenia opinii pisemnej – 93%;
- w zdecydowanej większości wydanych orzeczeń merytorycznych zaistniała konieczność sporządzenia uzasadnienia (72% przed sądem I instancji oraz 85,5% przed sądem II instancji);
- w 60,3% przypadków następstwem wydanego postanowienia było zobowiązanie strony/uczestnika postępowania do uiszczenia zaliczki na biegłego/Instytut (wysokość ponad połowy zasądzonych zaliczek mieściła się w przedziałach od 101 do 2000 zł);
- sąd dopuszczając dowód z opinii biegłego, w 97% określił termin jego sporządzenia;
- po odmowie sporządzenia opinii przez biegłego/Instytut, niemal w 95% przypadków sąd podjął decyzję o powołaniu kolejnego biegłego lub Instytutu;
- średni czas niezbędny na wykonanie opinii wynosił około 69 dni, połowa opinii została sporządzona w terminie nieprzekraczającym 48 dni;
- średni czas jaki upłynął od złożenia opinii głównej do przedłożenia opinii uzupełniającej wyniósł 204 dni (mediana: 127 dni);
- średnia objętość opinii dołączonych do akt spraw wynosiła 11 i 7 stron (odpowiednio dla opinii głównej oraz uzupełniającej);
- średnie kwoty zasądzone przez sąd były wyższe niż średnie wartości wskazane w rachunkach przez biegłych sądowych za sporządzenie zarówno opinii głównej, jak i uzupełniającej;
- w odniesieniu do prawie połowy analizowanych opinii głównych strony zgłosiły swoje zarzuty, jeszcze więcej uwag krytycznych było do wniosków opinii uzupełniających;
- w badanych sprawach odnotowano sytuacje utrudniania biegłemu sporządzania opinii przez strony/uczestników postępowania dotyczące głównie odmowy udostępnienia koniecznych materiałów lub utrudnianie wstępu na teren nieruchomości.

Rozdział 2. System biegłych sądowych w ocenie sędziów

Niniejszy rozdział opisuje wyniki badania ankietowego dotyczącego opinii sędziów o funkcjonowaniu systemu biegłych sądowych. W badaniu wykorzystano dwie wersje kwestionariusza – pierwsza (rozszerzona) została rozesłana do prezesów wszystkich sądów okręgowych w Polsce (prowadzących listy biegłych sądowych), dodatkowo zaś, jej skrócona wersja została także przesłana do przewodniczących wszystkich wydziałów sądów rejonowych. Głównym celem badania było poznanie problemów i możliwości zmian w polskim systemie biegłych sądowych z perspektywy sędziów orzekających i kierujących pracami sądów i wydziałów. Główne pytania ankiety dotyczyły deficytu biegłych w danym sądzie i jego możliwych przyczyn, oceny obecnego systemu biegłych sądowych, stosunku do możliwości wprowadzenia kilku wskazanych zmian oraz własnych propozycji usprawnienia tego systemu. Rozszerzona wersja ankiety zawierała dodatkowo pytania o wpisywanie i wykreślanie z listy biegłych sądowych oraz o skargi na biegłych.

Odpowiedzi na ankiety udzielili wszyscy (45) prezesi sądów okręgowych (dotyczy wersji rozszerzonej) oraz 627 przewodniczących wydziałów sądów rejonowych (ankieta w wersji skróconej).

Pierwsza część rozdziału zawiera omówienie odpowiedzi, których udzielali ankietowani prezesi sądów okręgowych, a druga - odpowiedzi uzyskane z ankiet pochodzących od przewodniczących wydziałów sądów rejonowych.

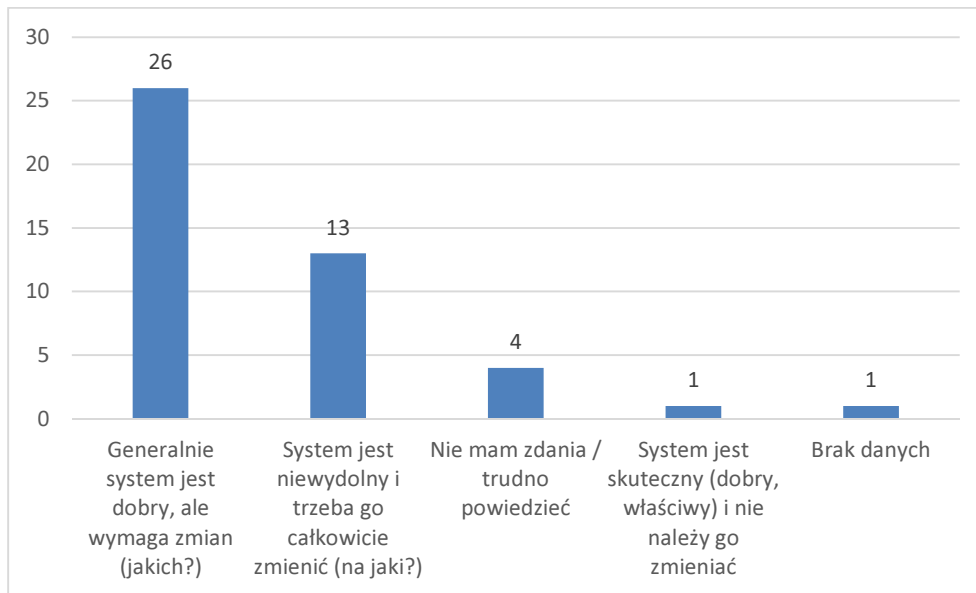
2.1. System biegłych sądowych w opinii prezesów sądów okręgowych

2.1.1. Ocena obecnego systemu biegłych sądowych

Prezesi sądów okręgowych jednoznacznie (39 na 45 odpowiedzi – 87%) wskazali na potrzebę wprowadzenia zmian w polskim systemie biegłych sądowych. Większość z nich (26 odpowiedzi) było zdania, że system jest dobry, ale wymaga pewnych zmian. Pozostali zwolennicy modyfikacji obecnego systemu (13 odpowiedzi) określili

go jako niewydolny i wymagający zmiany całkowitej. Co istotne, tylko jeden z prezesów ocenił aktualny system biegłych sądowych jako dobry i skuteczny.

Wykres 1. Ocena obecnego systemu biegłych sądowych przez prezesów sądów okręgowych (liczby bezwzględne)

Wśród proponowanych przez prezesów sądów okręgowych modyfikacji, najczęściej (16 razy) wymieniana, to podniesienie wynagrodzenia biegłych, co miałyby zwiększyć zainteresowanie specjalistów pełnieniem funkcji biegłego.

Pozostałe proponowane zmiany to:

- zwiększenie liczby biegłych (szczególnie lekarzy w deficytowych dziedzinach oraz w najczęściej występujących jednostkach chorobowych);
- zdyscyplinowanie biegłych do terminowego wydawania opinii;
- utworzenie ogólnopolskiej listy biegłych, która zawierałaby informacje o wszystkich biegłych sądowych – jakie aktualnie wykonują zlecenia, na kiedy mogą sporządzić opinię oraz umożliwiałaby szybki kontakt z biegłym; najlepiej gdyby taka lista była dostępna w Internecie;
- stworzenie organu zajmującego się weryfikacją kandydatów na biegłych oraz bieżącą oceną pracy biegłych;

- wprowadzenie wymogu posiadania kilkuletniego doświadczenia w dziedzinie, w której kandydat na biegłego ma wydawać opinie oraz „nałożenie obowiązku podnoszenia swoich kompetencji, poprzez udział w szkoleniach, kursach (ankieta nr 28 SO)”.

Opinię, że „System jest niewydolny i trzeba go całkowicie zmienić” podzieliło 29% prezesów sądów okręgowych. Proponowane zmiany systemu, dotyczą – jak wymieniono wyżej - np. powołania specjalnych komisji, które weryfikowałyby kwalifikacje kandydata na biegłego. Podobna procedura powinna być przy każdym następnym powołaniu biegłego – „Po upływie kadencji biegłego powinien być on poddany procedurze sprawdzającej – jakość merytoryczna jego pracy, rzetelności i terminowość (ankieta nr 15 SO)”. Innym wyjściem jest stworzenie „centralnej listy biegłych” na wzór listy tłumaczy przysięgłych lub „instytucji (na wzór Instytutu Ekspertyz Sądowych) skupiającej biegłych z różnych dziedzin (ankieta nr 38 SO)”. Propozycje są dość rozbieżne. Z jednej strony pojawia się bowiem postulat o „odejściu[u] od instytucji stałego biegłego sądowego na rzecz biegłych *ad hoc* spośród specjalistów zgłaszanych przez odpowiednie instytucje i organizacje (ankieta nr 18 SO)”, podczas gdy inny respondent proponuje, aby „ustanowić medyczną służbę sądową, zatrudniając biegłych w sądach w ramach większych jednostek sądowych (na poziomie sądów okręgowych oraz na poziomie sądów apelacyjnych w przypadkach rzadkich specjalności). W pozostałym zakresie specjalności biegłych należy zachować dotychczasowe zasady z dodaniem możliwości powoływania jako biegłego (także w zakresie medycyny) osoby prawnej, działającej w formie np. spółki prawa handlowego, o ile wykaże zatrudnienie określonych specjalistów w danej dziedzinie i zostanie wpisana na listę biegłych sądowych (ankieta nr 10 SO)”.

Prezesi wskazują także na potrzebę zwiększenia liczby biegłych. Oprócz uatrakcyjnienia wynagrodzeń, aby przyciągnąć chętnych, jeden z respondentów wskazuje na inne rozwiązanie: „Może trzeba byłoby przyciągać ludzi młodych, wykształconych w danym kierunku i organizować specjalistyczne szkolenie na wysokim poziomie, a następnie zobligować do „odpracowania” przez pełnienie funkcji przez określony czas (ankieta nr 34 SO)”.

2.1.2. Pozyskiwanie biegłych

Poprzez wnioski do Prezesa Sądu Okręgowego

Prezesi sądów okręgowych byli pytani również o składane do nich wnioski o ustanowienie biegłym sądowym. Łącznie do wszystkich prezesów (według ich wiedzy) w latach 2013-2014 złożono 4452 takie wnioski, z czego jedynie 304 (7%) zostały rozpatrzone negatywnie.

Wśród złożonych wniosków 560 dotyczyło dziedziny motoryzacji (np. technika samochodowa, mechanika, ruch drogowy). Wpłynęło ponadto 406 wniosków z zakresu budownictwa (np. instalacje sanitarne, budownictwo lądowe) oraz 361 z zakresu medycyny (np. chirurgia, kardiologia).

Negatywnie rozpatrzone wnioski w 40 przypadkach dotyczyły kandydatów z zakresu grafologii i ekspertyzy dokumentów, w 36 - z zakresu psychologii oraz w 29 - z zakresu techniki samochodowej i ruchu drogowego.

Zdaniem większości respondentów (24 odpowiedzi) najczęstszą przyczyną negatywnego rozpatrzenia wniosków był brak posiadania przez kandydatów wiadomości specjalnych w danej dziedzinie¹⁴. Kolejną przyczyną wskazaną przez 16 prezesów był brak doświadczenia zawodowego zainteresowanych. Wśród innych przyczyn odmowy ankietowani podawali: karalność kandydata, zastrzeżenia co do pracy danego biegłego w innym sądzie (do którego zwrócono się o opinię o kandydacie) oraz zbyt odległe miejsce zamieszkania od obszaru właściwości miejscowej sądu okręgowego. Czterech prezesów w latach 2013–2014 nie rozpatrzyło negatywnie ani jednego wniosku o ustanowienie biegłych.

¹⁴ § 12 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 stycznia 2005 r. w sprawie biegłych sądowych. (Dz. U. Nr 15, poz. 133).

Poprzez zwrócenie się Prezesa Sądu Okręgowego do właściwych instytucji i organizacji (§ 14 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 stycznia 2005 r. w sprawie biegłych sądowych)

Z uzyskanych odpowiedzi wynika, że łącznie w latach 2013–2014 prezesi sądów okręgowych zwrócili się 139 razy do właściwych organizacji i instytucji o wskazanie osób posiadających teoretyczne i praktyczne wiadomości specjalne. W ten sposób pozyskano jednak biegłych tylko w 12 przypadkach.

Najczęściej, bo aż 115 razy (83%) zwracano się do właściwych instytucji o wskazanie biegłych z zakresu medycyny.

Prezesi 15 sądów okręgowych podali, że w latach 2013–2014 nie podejmowali czynności zmierzających do ustanowienia biegłego na podstawie § 14 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 stycznia 2005 r. Pozostali (67%) zwracali się w tym celu do okręgowych izb lekarskich (8 odpowiedzi), szpitali (14 odpowiedzi), a także bezpośrednio do gabinetów lekarzy specjalistów, przychodni i innych placówek medycznych publicznych, jak i niepublicznych. Oprócz tego ankietowani wymienili takie podmioty, jak: uniwersytety medyczne, wyższe uczelnie państwowe, Stowarzyszenie Geodetów Polskich, Główny Geodeta Kraju, Okręgowa Izba Inżynierów Budownictwa, Polska Izba Gospodarcza Czystości w Bydgoszczy, urzędy miasta, Polskie Zrzeszenie Inżynierów i Techników Sanitarnych czy stowarzyszenia specjalizujące się w danej dziedzinie. Natomiast w przypadku biegłych ubiegających się o kolejną kadencję, zwracano się do instytucji, dla których biegły sporządzał opinie (m.in. sądy, prokuratury).

2.1.3. Skargi dotyczące biegłych

Jak podali prezesi sądów okręgowych, w 2013 roku łącznie wpłynęło do nich 489 skarg dotyczących biegłych sądowych. Załatwionych na koniec tego roku zostało 427 skarg (87%), w czym zasadnych było jedynie 149 (35%).

Tabela 1. Skargi dotyczące biegłych sądowych w roku 2013

	Liczba skarg	W tym załatwionych na koniec roku	W tym skarg zasadnych
Skargi złożone przez strony postępowania	309	275	24
Skargi złożone przez organy procesowe	152	128	109
Skargi złożone przez inne podmioty	28	24	16
Razem:	489	427	149

W 2014 roku do prezesów sądów okręgowych łącznie wpłynęło jedynie o 5 skarg więcej. Tendencje rozpatrywania skarg utrzymały się zaś na podobnym poziomie co w roku poprzednim – na koniec 2014 roku załatwione zostały 433 skargi (88%), z czego zasadnych było 153 (35%).

Tabela 2. Skargi dotyczące biegłych sądowych w roku 2014

	Liczba skarg	W tym załatwionych na koniec roku	W tym skarg zasadnych
Skargi złożone przez strony postępowania	309	276	37
Skargi złożone przez organy procesowe	152	128	102
Skargi złożone przez inne podmioty	33	29	14
Razem:	494	433	153

Co ciekawe, w trzech sądach okręgowych w latach 2013–2014 nie pojawiły się żadne skargi na biegłych, tj.: w SO w Gorzowie Wlkp., SO w Łomży oraz SO w Przemyślu.

Zdaniem respondentów, najczęstszym powodem złożenia skargi na biegłego (45%) było nieterminowe sporządzanie opinii. Kolejną, wskazaną przez 17 prezesów sądów okręgowych (40%) przyczyną był zarzut nefachowości – skargi dotyczyły merytorycznej treści opinii.

Biorąc pod uwagę podmiot skarżący, na podstawie udzielonych odpowiedzi można rozróżnić następujące rodzaje skarg:

- skargi złożone przez strony postępowania - najczęściej dotyczyły one treści opinii (zarzuty do treści merytorycznej) lub nienależytej, w ocenie stron, pracy biegłych (podważanie fachowości biegłego);

- skargi złożone przez organy procesowe - zazwyczaj dotyczyły one opieszałości w sporządzaniu opinii, nieterminowości, braku zwrotu akt, a także odmowy wykonania opinii;
- skargi złożone przez inne podmioty - te składane przez samych biegłych dotyczyły niewypłacenia należnego wynagrodzenia za sporządzoną opinię w sprawie. Pozostałe skargi dotyczyły podważania kompetencji biegłego, a także w kilku przypadkach posłużenia się tytułem biegłego sądowego „w wykonaniu opinii na inne zlecenie niż sądu lub organu prowadzącego postępowanie przygotowawcze w sprawach karnych (ankieta nr 3 SO)”.

Najczęstszym środkiem stosowanym w przypadku zasadnych skarg na biegłych – 40% odpowiedzi – było zwolnienie z funkcji biegłego sądowego (skreślenie z listy). Jako równie częsty środek (37%) stosowano pisemną uwagę lub pismo dyscyplinujące od prezesa sądu. Kolejną reakcją wskazaną przez 10 prezesów (28% odpowiedzi) była rozmowa dyscyplinująca prezesa z biegłym. Natomiast 26% ankietowanych wskazało na zastosowanie pouczenia wobec biegłego, a 23% na wysłuchanie biegłego. Tylko w jednym przypadku zastosowano wezwanie do pisemnego ustosunkowania się biegłego do skargi.

W sześciu sądach okręgowych (17%) nie odnotowano w latach 2013–2014 zasadnych skarg na pracę biegłych sądowych.

2.1.4. Wykreślanie z listy biegłych

Z uzyskanych w ankietach odpowiedzi wynika, że łącznie w latach 2013–2014 wykreślonych zostało z list biegłych sądowych w sądach okręgowych 555 osób. W tym 148 przypadków (27%) dotyczyło biegłych z zakresu medycyny.

Zdecydowanie najczęstszym powodem wykreślenia biegłych, bo wskazanym przez 42 prezesów (93%) było złożenie wniosku o skreślenie z listy przez samego biegłego. Kolejną przyczynę stanowiła śmierć biegłego – 44%. Nienależyte wykonywanie funkcji biegłego było przyczyną wykreślenia z listy wskazaną przez 13 prezesów (29%). Natomiast 12 respondentów (27%) za powód skreślenia wskazało koniec kadencji biegłego i brak jego ponownego ustanowienia. Skazanie biegłego

jako przyczynę skreślenia podało 5 ankietowanych, a czterech jako powód wskazało utracenie przez biegłego warunków do pełnienia funkcji.

2.1.5. System biegłych „etatowych”?

Okazuje się, że propozycja wprowadzenia systemu biegłych „etatowych” nie zyskała aprobaty prezesów sądów okręgowych. Aż 71% respondentów raczej nie zgadza się lub zdecydowanie nie zgadza się na wprowadzenie zaproponowanego systemu. Innego zdania jest 15% prezesów, natomiast 13% ankietowanych zaznaczyło odpowiedź „nie mam zdania”.

Tabela 3. Stosunek prezesów sądów okręgowych do propozycji wprowadzenia systemu biegłych „etatowych”, w którym poszczególni specjaliści byłiby zatrudniani np. w sądach i sporządzali opinie w ramach stosunku pracy

	n	%
Zdecydowanie zgadzam się	1	2,2
Raczej zgadzam się	6	13,3
Nie mam zdania	6	13,3
Raczej nie zgadzam się	14	31,1
Zdecydowanie nie zgadzam się	18	40,1
Ogółem	45	100,0

Uwagi do propozycji wprowadzenia systemu biegłych „etatowych”, w którym poszczególni specjaliści byłiby zatrudniani np. w sądach i sporządzali opinie w ramach stosunku pracy, przedstawiło 28 przewodniczących wydziałów (62%). Respondenci wskazali przede wszystkim na problemy, które stworzyłby taki system.

Po pierwsze, ze względu na wielość specjalizacji nie byłoby możliwe zatrudnienie w sądzie wszystkich potrzebnych biegłych. Dodatkowo istnieje obawa, że etat zaproponowany przez sądy nie przyciągnąłby do pracy najlepszych fachowców ze względu na niskie wynagrodzenie (w porównaniu do zarobków specjalisty w zawodzie). Zdaniem respondentów, w ocenie stron postępowania biegły zatrudniony przez sąd byłby nieobiektywny, a zarzut ten trudno byłoby obalić. Wreszcie, prezesi przypominają, że wiarygodność biegłego jest uzależniona od jego praktyki i wiedzy z danej dziedziny. Natomiast pracując na etacie w sądzie, biegły byłby pozbawiony możliwości rozwoju w swojej specjalizacji, co mogłoby podważyć

jego kompetencje. W dodatku jeden z respondentów zauważa, że system ten „nie obejmuje opiniowania przez instytuty naukowe i badawcze, wydaje się że pociągałoby to nadmierne koszty i generowało deficyt biegłych (ankieta nr 18 SO)”.

Na bazie tych problemów, jeden z przewodniczących wydziałów zauważa, że aby system funkcjonował poprawnie „oprócz biegłych <etatowych> musiałaby istnieć również możliwość powoływania innych biegłych, niezatrudnionych przez sąd (ankieta nr 20 SO)”.

Innego zdania jest respondent, który twierdzi, że „powołanie jednostki organizacyjnej sądu okręgowego i apelacyjnego – zespołu biegłych sądowych z zakresu medycyny, w istotny sposób zmniejszyłoby czas trwania postępowania, skróciłoby okres oczekiwania na opinię, a przede wszystkim poszukiwania biegłego z danej specjalności (ankieta nr 10 SO)”. Przy czym wskazuje, że wynagrodzenie dla zatrudnionego biegłego musiałoby być odpowiednio wysokie, tak aby ta funkcja była dla specjalistów atrakcyjna.

2.1.6. System jedynie prywatnych opinii biegłych?

Zdecydowana większość prezesów Sądów Okręgowych (89%) odnosi się krytycznie również do wprowadzenia systemu jedynie prywatnych opinii, a więc zleczanych i opłacanych wyłącznie przez strony postępowań. Tylko 3 respondentów raczej zgadza się lub zdecydowanie zgadza się na takie rozwiązanie. Dwóch ankietowanych wstrzymało się od zabrania stanowiska zaznaczając odpowiedź „nie mam zdania”.

Tabela 4. Stosunek Prezesów Sądów Okręgowych do propozycji wprowadzenia systemu jedynie prywatnych opinii biegłych, w którym to nie sąd powołuje biegłego, a jedynie zainteresowane strony

	n	%
Zdecydowanie zgadzam się	2	4,4
Raczej zgadzam się	1	2,2
Nie mam zdania	2	4,4
Raczej nie zgadzam się	14	31,1
Zdecydowanie nie zgadzam się	26	57,9
Ogółem	45	100,0

Uwagi do propozycji wprowadzenia systemu jedynie prywatnych opinii biegłych (w którym to nie sąd powołuje biegłego, a jedynie zainteresowane strony) wskazało 31 prezesów Sądów Okręgowych (69%).

Najczęstszym zastrzeżeniem do tego rozwiązania jest wątpliwość co do obiektywizmu i rzetelności opinii prywatnej (19 odpowiedzi – 61%). Prezesi wskazują na ryzyko sporządzania opinii zgodnej z życzeniem zlecającego.

Respondenci przewidują także, że żadna ze stron nie dopuściłaby do przedstawiania niekorzystnej dla siebie opinii. W ten sposób mogłoby dojść do przedstawienia skrajnie różnych stanowisk, które musiałby rozstrzygnąć powołany przez sąd niezależny biegły. Oznacza to, że musiałaby pozostać możliwość powołania biegłego z urzędu przez sąd.

Co więcej, system jedynie prywatnych opinii, a więc opłacanych przez strony, mógłby stworzyć pole do korupcji oraz prowadzić do powoływania biegłych o niskich kwalifikacjach (liczyłaby się tylko cena i zadowolenie zlecającego z treści opinii). Co istotniejsze, system ten oznaczałby nierówność w dostępie do skutecznej obrony – przewagę miałaby strona o lepszym statusie majątkowym. Mniej zamożni ludzie mieliby ograniczony dostęp do biegłych – szczególnie najlepszych specjalistów.

Kilku prezesów wskazuje jednak na możliwe zalety tego rozwiązania, takie jak przyspieszenie postępowania, zmniejszenie kosztów dla sądu oraz odciążenie sędziego z obowiązku poszukiwania biegłych.

2.1.7. Najważniejsze problemy polskiego systemu biegłych sądowych

Ponad połowa prezesów, którzy odpowiedzieli na pytanie o najważniejsze problemy polskiego systemu biegłych sądowych (26 odpowiedzi) zwróciło uwagę na zbyt niskie wynagrodzenia dla biegłych. W szczególności dotyczy to biegłych lekarzy, których stawki najbardziej odbiegają od możliwości zarobku w zawodzie. Zbyt długi czas oczekiwania na wypłatę oraz obciążenie jej podatkiem VAT również jest problemem, który zdaniem ankietowanych zniechęca specjalistów do podjęcia funkcji biegłego. Brak stosownego wynagrodzenia biegłych dodatkowo wpływa na utratę „prestżu

i zaufania społecznego do tej funkcji (ankieta nr 10 SO)”, co zdaniem zacytowanego respondenta jest głównym problemem polskiego systemu biegłych.

Niewystarczająca liczba biegłych to kolejny problem, na który zwracają uwagę respondenci. Jego konsekwencjami są nierzadko długotrwałe postępowania (przez poszukiwania biegłego, a następnie – jeśli jest taka potrzeba – dopasowania terminów rozpraw do dyspozycyjności biegłego), długi czas oczekiwania na opinię oraz obciążenie pracą biegłych ze specjalności, na opinie których jest największe zapotrzebowanie.

Ważną kwestią, zdaniem respondentów, jest również brak możliwości weryfikowania kompetencji biegłych – „Prezes sądu okręgowego nie dysponuje środkami, które pozwoliłyby mu zweryfikować poziom wiedzy potencjalnego biegłego. Nie posiadając wiadomości specjalnych w danej dziedzinie wiedzy, nie potrafi ocenić, czy ukończenie określonego kierunku studiów lub kursu daje należyte przygotowanie do bycia biegłym sądowym (ankieta nr 13 SO)”. Taki stan rzeczy powoduje, że sędziowie mają zaufanie jedynie do wybranych biegłych, co z kolei prowadzi do obciążenia ich pracą. Podobny brak zaufania ze strony sędziów dotyczy biegłych wpisanych po raz pierwszy na listę. Zdarza się jednak, że ze względu na małą liczbę biegłych, sędzia nie ma możliwości wyboru bardziej wykwalifikowanego specjalisty. Natomiast niski poziom merytoryczny opinii powoduje, zdaniem respondentów, konieczność wydawania opinii uzupełniających. Wszystko to skutkuje zaś przedłużaniem postępowania.

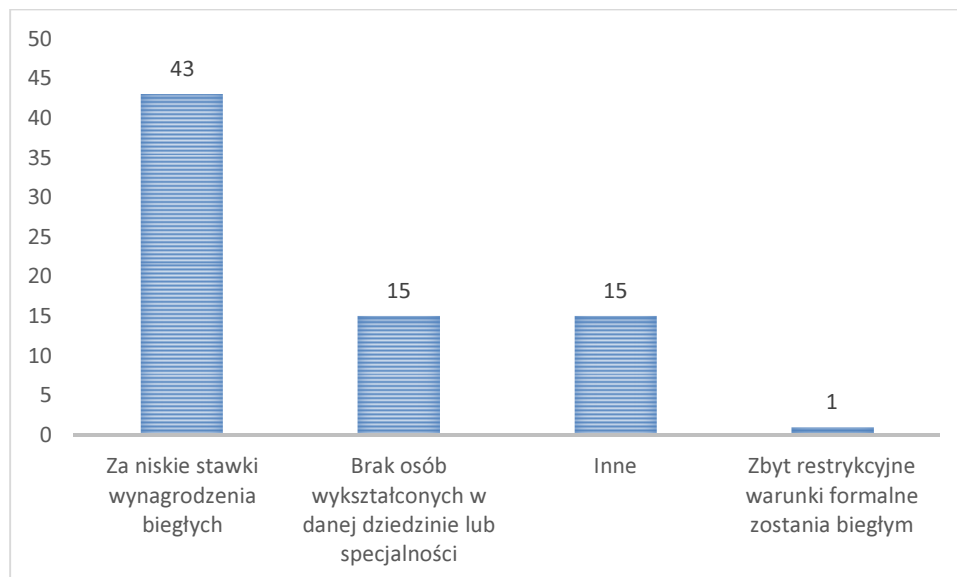
Kolejnymi problemami są: brak szkoleń dla biegłych w zakresie sporządzania opinii, brak dostatecznie skutecznych środków dyscyplinowania biegłych, brak jednej ogólnopolskiej listy biegłych, a także brak systemu punktowania biegłych dobrze wykonujących swoje zadania.

2.1.8. Deficyt biegłych

Z wypełnionych ankiet można wywnioskować, że do zapewnienia pełnej sprawności postępowań w sądach okręgowych, łącznie na wszystkich listach biegłych brakuje ok. 2062 specjalistów. Szacunkowy deficyt jest najbardziej widoczny w zakresie biegłych z dziedziny medycyny – 1452 (70%).

Respondenci zostali poproszeni o wskazanie przyczyn tego deficytu (gdy liczba biegłych na liście jest niższa niż zapotrzebowanie) spośród czterech wskazanych możliwości (por. wykres 2). W tym pytaniu można było wskazać więcej niż jedną odpowiedź.

Wykres 2. Przyczyny deficytu biegłych w opinii prezesów sądów okręgowych

Niemal wszyscy prezesi sądów okręgowych (43 z 45) jako przyczynę deficytu biegłych wskazali za niskie stawki wynagrodzenia. Odpowiednio po 15 razy (1/3) ankietowani wymieniali brak osób wykształconych w danej dziedzinie lub specjalności oraz inne powody. Jeden z prezesów wskazał zbyt restrykcyjne warunki formalne zostania biegłym.

Zaznaczając odpowiedź „Inne”, ankietowani zostali poproszeni o wskazanie przykładów takich powodów. Za uciążliwe i tym samym zniechęcające do podjęcia funkcji biegłego okazuje się wymaganie przez sąd dyspozycyjności (np. do stawiennictwa na rozprawie). Jak wskazują prezesi – często dla specjalistów (szczególnie lekarzy) problemem jest pogodzenie obowiązków zawodowych z pełnieniem funkcji biegłego.

Po drugie, ze względu na małą ilość biegłych, są oni zbyt obciążeni pracą – otrzymują dużo zleceń z krótkim terminem ich wykonania. Taka sytuacja nie zachęca potencjalnych kandydatów do objęcia funkcji biegłego.

W dodatku zdaniem jednego z przewodniczących wydziałów małe zainteresowanie funkcją biegłego może być także związane z tym, że profesja ta nie cieszy się uznaniem w środowisku zawodowym. Natomiast w kwestii finansowej, oprócz niskich stawek, zniechęcające może być dla biegłych także obciążenie wynagrodzeń podatkiem VAT.

2.1.9. Zwiększone zapotrzebowanie biegłych określonych specjalności

Poszukując przyczyn deficytu biegłych, poproszono prezesów sądów okręgowych o odpowiedź na pytanie: „Czy w latach 2013-2014 zaznaczyło się zwiększone zapotrzebowanie na biegłych określonych specjalności, związane np. ze zwiększeniem wpływu określonych spraw?”.

Prezesa 31 sądów okręgowych (69%) potwierdzili, że w latach 2013–2014 zwiększyło się zapotrzebowanie na biegłych określonych specjalności. Jak podają respondenci, wzrost ten dotyczy wpływu spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych, podziału majątku, wyłudzenia kredytów i podatków oraz spraw o odszkodowanie i zadośćuczynienie.

Niemal wszyscy prezesi, którzy odpowiedzieli na to pytanie – 29 ankietowanych - wśród specjalności, na które wzrosło zapotrzebowanie, wskazują lekarzy różnych specjalizacji.

Tabela 5. Czy w latach 2013-2014 zaznaczyło się zwiększone zapotrzebowanie na biegłych określonych specjalności, związane np. ze zwiększeniem wpływu określonych spraw?

	n	%
Tak	31	68,9
Nie	13	28,9
Brak danych	1	2,2
Ogółem	45	100,0

2.1.10. Zwiększenie wynagrodzeń o podatek VAT

Jedną z możliwości uatrakcyjnienia wynagrodzenia biegłych jest podwyższenie należnego biegłemu wynagrodzenia oraz zwrotu poniesionych wydatków o kwotę podatku VAT.

Odpowiedzi prezesów sądów okręgowych potwierdziły stosowanie podwyższania należnego biegłemu wynagrodzenia oraz zwrotu poniesionych wydatków o kwotę podatku VAT (w 33 na 45 sądach okręgowych). Najczęściej (18 odpowiedzi) dotyczy to podwyższenia, które obejmuje zarówno wynagrodzenie jak i wydatki biegłego, natomiast 15 respondentów wskazało na praktykę podwyższania należności obejmującego jedynie wynagrodzenie biegłego. Przeciwną regułę – niepodwyższania tych sum o kwotę podatku VAT, wskazało jedynie czterech prezesów sądów. Oprócz tego, pięciu ankietowanych zaznaczyło więcej niż jedną możliwą odpowiedź. Uzasadnieniem takiego wyboru była zazwyczaj adnotacja o różnych sposobach rozliczania wynagrodzeń biegłych w poszczególnych wydziałach sądu, np. „praktyka jest różna, w zależności od decyzji sędziego oraz sposobu rozliczania przez biegłych (ankieta nr 22 SO)”.

Tabela 6. Jaka jest praktyka w Państwa sądzie w zakresie podwyższania należnego biegłemu wynagrodzenia oraz zwrotu poniesionych wydatków o kwotę podatku VAT?

	n	%
Sumy te nie są podwyższane o kwotę podatku VAT	4	8,9
Podwyższenie to obejmuje jedynie wynagrodzenie biegłego	15	33,3
Podwyższenie to obejmuje zarówno wynagrodzenie, jak i wydatki biegłego	18	40,0
Kilka z powyższych	5	11,1
Brak danych	3	6,7
Ogółem	45	100,0

2.1.11. Propozycje zmian do polskiego systemu biegłych sądowych

Własnymi sugestiami, co do możliwości zmiany, usprawnienia lub modyfikacji polskiego systemu biegłych sądowych podzieliło się 32 prezesów sądów okręgowych (71%).

Zdecydowanie najczęstszą z takich odpowiedzi (53%) był postulat podniesienia wynagrodzeń biegłych, tak by zachęcić najlepszych specjalistów do objęcia funkcji biegłego. W zakresie finansów potrzebne jest także usprawnienie wypłacania wynagrodzeń – „Idealnym rozwiązaniem byłoby całkowite odciążenie sędziów od orzekania w kwestii wysokości wynagrodzeń biegłych, wzywania do zaliczek, rozliczania tych zaliczek, ściągania nieuiszczonych kosztów i przesunięcie tego na oddział finansowy (ankieta nr 20 SO)”.

Zdaniem respondentów, należy zmienić system ustanawiania biegłych. Prezesi sądów okręgowych powinni móc konsultować kandydaturę na biegłego z profesjonalistami w danej dziedzinie i dopiero wtedy podjąć decyzję o ustanowieniu biegłego. Obecnie prezesi wskazują, że nierzadko wymaga się od nich decyzji na podstawie mało rzetelnych dokumentacji (np. kandydaci przedstawiają dokumenty ukończenia kursów, których jakości sąd nie ma możliwości ocenić). Innym sposobem na weryfikację biegłego jest całkowicie nowy system powoływania biegłych, gdzie specjalnie utworzone komisje z ekspertami z danych dziedzin oceniałyby kandydata przy pierwszym i następnych powołaniach.

Istotną zmianą przy ustanawianiu biegłego może być również „określenie minimum stażu zawodowego koniecznego dla wpisu na listę biegłych, jak również określenie górnej granicy wieku (ankieta nr 15 SO)”. Podnoszona była również kwestia braku regulacji o należytej wadze: „Wpływ opinii biegłych na jakość decyzji procesowych jest tak duży, że funkcjonowanie biegłych winno być uregulowane ustawą. Zapewni to lepszą ochronę praw stron postępowań (ankieta nr 1 SO)”.

Wśród propozycji prezesów pojawiały się także rozwiązania odciążające sąd w zakresie pozyskiwania i nadzorowania biegłych:

- „stworzenie systemów informatycznych umożliwiających na bieżąco monitorowanie obciążenia biegłych;
- stworzenie listy podmiotów prawnych, które mają umowę z sądem o pośredniczenie przy powoływaniu biegłych *ad hoc*;

- stworzenie komórki zajmującej się wyszukiwaniem biegłych danej specjalności z listy - do konkretnej sprawy - w celu odciążenia sądu orzekającego (ankieta nr 20 SO)”;
- „w szczególności należy stworzyć jedną stronę internetową, umożliwiającą dostęp do listy biegłych wszystkich sądów okręgowych, co ułatwi ich wyszukiwanie i wyeliminuje zapytania kierowane przez inne sądy o podanie wykazu biegłych z danej dziedziny (ankieta nr 10 SO)”.

Sugestię stworzenia „centralnej listy biegłych sądowych” wskazało 31% respondentów. Taka, na bieżąco aktualizowana lista, byłaby źródłem informacji o aktualnym obciążeniu pracą biegłych i tym samym pozwoliłaby na szybsze znalezienie odpowiedniego biegłego bez utraty czasu na możliwe odmowy przyjęcia sprawy.

Pojedyncze głosy prezesów dotyczyły takich zmian i usprawnień, jak: „odejście od instytucji stałego biegłego sądowego na rzecz biegłych *ad hoc* spośród specjalistów zgłaszanych przez odpowiednie instytucje i organizacje (ankieta nr 18 SO)”; Korzystanie z opinii biegłych „tylko w tych przypadkach, w których strona postępowania je sfinansuje (ankieta nr 27 SO)” czy „upowszechnienie informacji o możliwości pozyskania uprawnień biegłego sądowego i korzyściach z tego płynących (ankieta nr 4 SO)”.

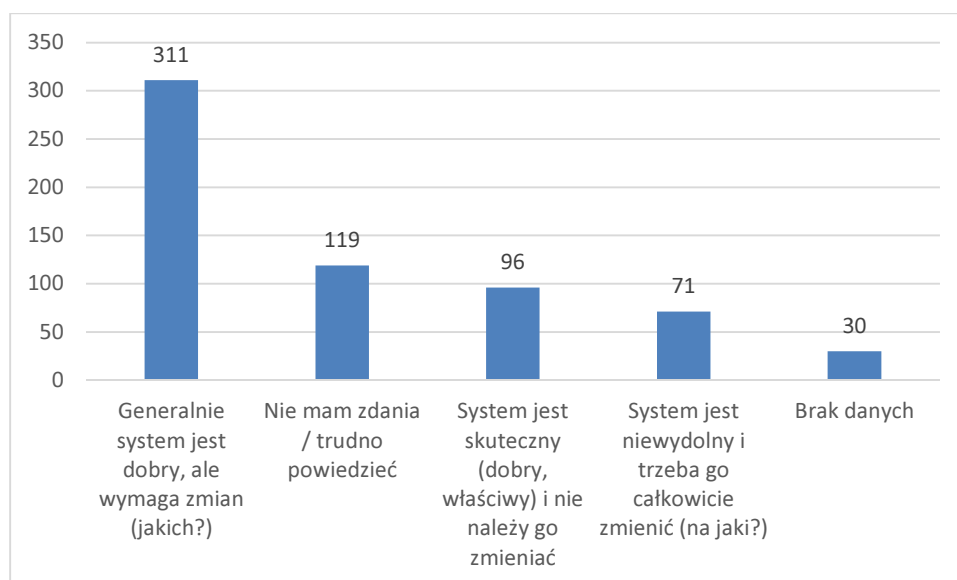
2.2. System biegłych sądowych w opinii przedstawicieli sądów rejonowych

2.2.1. Ocena obecnego systemu biegłych sądowych

Podobnie jak prezesi sądów okręgowych, przeważająca część przedstawicieli sądów rejonowych (382 na 627 odpowiedzi – 61%) wskazała na potrzebę wprowadzenia zmian w polskim systemie biegłych sądowych. Znow większość z respondentów (311 odpowiedzi – 50%) była zdania, że obecny system jest dobry, ale wymaga zmian. Natomiast za całkowitą zmianą systemu biegłych sądowych opowiedziało się jedynie 71 z nich. Istotną różnicę można zauważyć przy odpowiedzi twierdzącej, że system biegłych sądowych jest skuteczny i nie należy go zmieniać. Podczas gdy taką opinię wyraził tylko jeden z prezesów sądu okręgowego, w przypadku przedstawicieli sądów

rejonowych było to już 96 odpowiedzi. Warto dodać, że była to trzecia najczęściej wskazywana odpowiedź. Należy także zauważyć, że drugą najczęściej wskazaną przez respondentów oceną systemu biegłych sądowych (119 odpowiedzi) było stwierdzenie „nie mam zdania/trudno powiedzieć”.

Wykres 3. Ocena obecnego systemu biegłych sądowych przez przedstawicieli sądów rejonowych (liczby bezwzględne)

Zmiany w systemie biegłych sądowych proponowane przez przedstawicieli sądów rejonowych powinny dotyczyć głównie (119 odpowiedzi – 38%) wynagrodzeń dla biegłych. Konkretnie zaś wprowadzenia przepisów pozwalających na szybsze wypłacanie należności dla biegłych oraz zwiększenia ich stawek. Ankietowani przewodniczący wydziałów dostrzegali, że funkcja biegłego jest mało atrakcyjna – „Odpowiedzialność za sporządzenie opinii jest duża, a wynagrodzenie niskie (ankieta nr 364 SR)”.

Drugim najczęstszym postulatem przewodniczących wydziałów sądów rejonowych było zwiększenie liczby biegłych – 102 odpowiedzi (33%). Obie te propozycje wzajemnie się ze sobą wiążą – uatrakcyjnienie funkcji biegłego poprzez lepsze warunki wynagrodzenia miałyby spowodować, że liczba biegłych wzrośnie. Zdaniem respondentów potrzebne są konkurencyjne stawki w odniesieniu do zarobków zawodowych potencjalnych biegłych. Taka zmiana mogłaby zainteresować najlepszych specjalistów oraz podniosłaby prestiż funkcji biegłego sądowego.

Kolejnymi postulatami zmian są:

- opracowanie mechanizmu weryfikacji osób starających się o status biegłego oraz podwyższenie wymagań kwalifikacyjnych do wpisu na listy sądów okręgowych (24 odpowiedzi);
- stworzenie „ogólnopolskiej listy biegłych” bez przydziału do konkretnego sądu okręgowego (9);
- większe zdyscyplinowanie biegłych do podjęcia się wykonania opinii i zwrócenia jej w terminie, a także zmiany dotyczące sfery mentalnej biegłych: samodyscyplina, odpowiedzialność i terminowość jako wymóg pełnienia takiej funkcji;
- nieuchronność konsekwencji dla nierzetelnych biegłych np. z urzędu wykreślenie z listy biegłych specjalistów, którzy notorycznie odmawiają wykonywania opinii;
- wymiana danych pomiędzy sądami co do obciążenia biegłych w innych sądach i możliwości zlecenia opinii lub objęcie biegłych systemem elektronicznego zlecenia opinii. Możliwość elektronicznego wglądu w aktualne obciążenie danego biegłego przyspieszyłoby znalezienie wolnego biegłego. Internetowa lista wolnych terminów u biegłych;
- wprowadzenie szkoleń dla biegłych pod kątem zawartości opinii na potrzeby sporów sądowych i samej procedury sądowej;
- wprowadzenie rejestru wydanych przez biegłego w danym roku kalendarzowym opinii;
- uregulowanie trybu powoływania biegłych, ich statusu oraz wynagrodzenia ustawą;
- zmniejszenie formalizmu, jeśli chodzi o ubieganie się przez biegłego do skorzystania z własnego środka transportu celem dotarcia na rozprawę;
- stworzenie platformy współpracy między środowiskami biegłych i sądem. Realna kontrola prezesa sądu okręgowego nad sposobem pełnienia funkcji i merytorycznym poziomem opinii m.in. poprzez systematyczne zasięganie

opinii sędziów w tym zakresie, większa kontrola ze strony sędziów i odwaga w stosowaniu tych środków, które od dawna są przewidziane w przepisach np. kara pieniężna za opieszałość, usprawnienie kontaktu z biegłymi;

- dopuszczenie tzw. prywatnych opinii biegłych;
- stworzenie korpusu biegłych, dla których byłoby to zajęcie podstawowe, a nie dodatkowe.

11% respondentów było zdania, że obecny system biegłych jest niewydolny i trzeba go całkowicie zmienić. Przedstawili oni następujące propozycje:

- zatrudnienie biegłych „etatowych” – pozbawienie innych obowiązków zawodowych biegłego miałyby przyspieszyć czas oczekiwania na opinię;
- wprowadzenie ogólnopolskiej listy biegłych – nieograniczanie się do listy danego sądu okręgowego lub możliwość powoływania biegłych specjalistów spoza tej listy;
- korzystanie stron z prywatnych opinii biegłych;
- zwiększenie liczby instytutów ekspertyz sądowych lub umożliwienie korzystania z opinii wyspecjalizowanych podmiotów prywatnych;
- utworzenie instytutów lub innych profesjonalnych jednostek skupiających biegłych i potrafiących wydać profesjonalne kompleksowe opinie za stosownym wynagrodzeniem;

a także

- odstąpienie od tak szerokiego udziału biegłych w procesie sądowym – „wprowadzenie orzekania na podstawie uznania sądu, szacowanie odszkodowań, zadośćuczynień w oparciu o dowody przedstawione przez strony (ankieta nr 71 SR)”¹⁵.

¹⁵ Uwagę tę warto jednak odnieść do wyników badania aktowego, opisanego w rozdziale 1, z których wynika, że fakt obligatoryjnego przeprowadzenia dowodu z opinii ze względu na charakter sprawy miał miejsce jedynie w 18,5% przypadków spraw cywilnych i gospodarczych (por. rozdział 1, tabela 2).

2.2.2. System biegłych „etatowych”?

Wyniki ankiet wskazują, że przedstawiciele sądów rejonowych raczej nie są przychylni propozycji wprowadzenia systemu biegłych „etatowych”. Ocena ta jednak nie jest tak jednoznaczna, jak ta zaprezentowana przez prezesów sądów okręgowych (71% prezesów sądów okręgowych było przeciwnych tej propozycji).

Niemal połowa przewodniczących poszczególnych wydziałów sądów rejonowych (49%) jest przeciwna wprowadzeniu systemu biegłych „etatowych” (por. tabela 7). Innego zdania jest 30% ankietowanych – 19% raczej się zgadza, a 11% zdecydowanie zgadza się na takie rozwiązanie. Stanowiska w tym temacie nie zabrało 17% przewodniczących wydziałów, którzy zaznaczyli odpowiedź „nie mam zdania”.

Tabela 7. Jaki jest Państwa stosunek do propozycji wprowadzenia systemu biegłych „etatowych”, w którym poszczególni specjaliści byłiby zatrudniani np. w sądach i sporządzali opinie w ramach stosunku pracy?

	n	%
Zdecydowanie zgadzam się	72	11,5
Raczej zgadzam się	119	19,0
Nie mam zdania	105	16,7
Raczej nie zgadzam się	164	26,2
Zdecydowanie nie zgadzam się	143	22,8
Brak danych	24	3,8
Ogółem	627	100,0

Dodatkowe uwagi do propozycji wprowadzenia systemu biegłych „etatowych” podało 270 respondentów (43% ankiet).

Niemal ¼ ankietowanych wskazuje, że takie rozwiązanie oznaczałoby duże koszty dla Skarbu Państwa. Przewodniczący wydziałów podnoszą, że nie ma wystarczających środków na takie rozwiązanie – szczególnie w przypadku specjalistów, którym należałoby zapewnić takie uposażenie, które zastąpi ich wynagrodzenie z innych źródeł, z których musieliby zrezygnować na rzecz pracy w sądzie. Wobec faktu, że są to wysokiej klasy specjaliści – jest to w praktyce nierealne. Istnieje natomiast obawa, że niskie stawki wynagrodzeń jakie przewidują respondenci, przyciągałyby osoby, które nie mogą znaleźć zatrudnienia, o gorszej

wiedzy i kompetencjach. Co więcej, z uwagi na duże zróżnicowanie specjalności biegłych, nie jest możliwe zatrudnienie wszystkich potrzebnych, a zatrudnienie w sądach specjalistów o np. wąskich specjalizacjach rzadko powoływanych jako biegli byłoby niecelowe. Przedstawiciele wydziałów zauważają także, że „biegli etatowi” potrzebowaliby zagwarantowania przez sąd odpowiednich pomieszczeń i warunków do wykonywania pracy np. badań lekarskich.

Przewodniczący wydziałów wskazali na możliwość podważenia oceny obiektywizmu biegłych zatrudnionych na etacie – 18% odpowiedzi. Istotą bycia biegłym jest niezależność, którą mogłoby zachwiać zatrudnienie. Biegli mogliby ulegać presji ze strony organu prowadzącego postępowanie w zakresie treści opinii. Strony postępowania mogłyby wysunąć zarzut, że biegły na etacie wydaje opinie pod oczekiwania organu zlecającego – sądu. Taka sytuacja mogłaby również obniżyć poziom zaufania społecznego do wymiaru sprawiedliwości.

Zatrudnienie biegłych na etat zburzyłoby także działanie konkurencji wśród biegłych. Obecny system zapewnia to, iż biegli muszą starać się jak najlepiej wykonać swoją pracę, by ich opinia została oceniona za przydatną i gwarantowała powołanie do sporządzenia kolejnych opinii. Brak takiej konkurencji, zdaniem respondentów, obniży jakość opinii. Zatrudnienie jedynie biegłych „etatowych” grozi także pozbawieniem możliwości wyboru biegłego przez sąd, który będzie ograniczony do wyboru spośród dostępnych biegłych. Powstaje także obawa, że lista zatrudnionych biegłych byłaby niewielka z powodu na koszty wynagrodzeń. To powodowałoby problemy kadrowe w czasie urlopów lub choroby, a także wąski zakres wyboru kolejnego biegłego w tej samej sprawie – gdy pierwsza opinia byłaby podważona przez strony.

Część przewodniczących wydziałów zauważa, że biegłym „etatowym” groziłoby popadanie w rutynę. Pracując jedynie na etacie w sądzie biegli nie mieliby możliwości praktycznego kształcenia się i aktualizowania swojej wiedzy. Co więcej, mogliby czuć się nawet od tego rodzaju działań zwolnieni. Natomiast, zdaniem respondentów, biegły jako fachowiec w określonej dziedzinie powinien wykonywać taką pracę, która podwyższa poziom jego wiedzy i umiejętności.

Z drugiej strony przedstawiciele wydziałów zauważyli, że rozwiązanie w postaci biegłych „etatowych” zapewniłoby "dostępność" do biegłych. Obecnie za uciążliwe i czasochłonne wskazują "poszukiwania" biegłego i nierzadko spotykane się z odmowami, gdy biegły ma obowiązki zawodowe lub dużą ilość innych spraw do opiniowania. Zdaniem części respondentów, zatrudnienie biegłych pozwoliłoby im na pełną koncentrację na sprawach sądowych, co zwiększyłoby sprawność postępowania sądowego. Jeden z ankietowanych jest zdania, że możliwość badania stron w budynku sądu, poprawiłaby szybkość postępowania.

Jednocześnie przewodniczący wydziałów dostrzegają, że system biegłych „etatowych” powinien pozostawiać możliwości powołania jako biegłego specjalistów spoza sądu. Zatrudnienie powinno dotyczyć tylko biegłych specjalności, z których sądy najczęściej korzystają np. biegli geodeci, z zakresu szacowania nieruchomości, w sprawach opiekuńczych i nieletnich – biegli psychologowie. Natomiast przedstawiciel wydziału Sądu Rejonowego w Zgorzelcu wskazuje, że etatami należy objąć szczególnie tłumaczy, którzy dokonują kosztownych dla sądu tłumaczeń na rozprawach, posiedzeniach oraz tłumaczeń dokumentów.

2.2.3. System jedynie prywatnych opinii biegłych?

Ocena przedstawicieli sądów rejonowych dotycząca możliwości wprowadzenia systemu jedynie prywatnych opinii biegłych w dużej mierze pokrywa się ze zdaniem prezesów sądów okręgowych na ten temat.

Znakomita część przewodniczących wydziałów sądów rejonowych (81%) opowiedziała się negatywnie za przyjęciem systemu jedynie prywatnych opinii biegłych – aż 55% zdecydowanie nie zgadza się na wprowadzenie tego systemu, a 26% respondentów raczej się na to nie zgadza. W opozycji było jedynie 8% przedstawicieli wydziałów, którzy raczej zgadzają się lub zdecydowanie się zgadzają na takie rozwiązanie. Jednocześnie 7% respondentów nie miało zdania na ten temat.

Tabela 8. Jaki jest Państwa stosunek do propozycji wprowadzenia systemu jedynie prywatnych opinii biegłych, w którym to nie sąd powołuje biegłego, a wyłącznie zainteresowane strony?

	n	%
Zdecydowanie zgadzam się	26	4,1
Raczej zgadzam się	26	4,1
Nie mam zdania	45	7,2
Raczej nie zgadzam się	161	25,7
Zdecydowanie nie zgadzam się	347	55,4
Brak danych	22	3,5
Ogółem	627	100,0

Dodatkowe uwagi do propozycji wprowadzenia systemu jedynie prywatnych opinii biegłych podało 347 przedstawicieli wydziałów sądów rejonowych.

Najczęstsza uwaga, która pojawiła się 212 razy dotyczy tego, że związek między biegłym a zlecającym opinię może mieć wpływ na ocenę jej bezstronności. System jedynie prywatnych opinii stwarzałby pole do poszukiwania i wybierania przez stronę biegłego, który wyda dla niej opinię korzystną. Przewodniczący wydziałów podnoszą, że biegły opłacony przez stronę sporządzi opinię „na zlecenie”, zgodnie z oczekiwaniami zlecającego. Wątpliwości co do rzetelności i obiektywizmu będzie miał nie tylko sędzia, ale przede wszystkim strona przeciwna, która zapewne będzie zgłaszać zarzuty do takiej opinii. W ten sposób opinie będą się mnożyć, a proces przedłużać. Co gorsza, strony mogą zarzucać sobie nawzajem przekupstwo biegłego, który miałby sporządzić opinię zgodną z żądaniem. Sam system także może stać się polem do korupcji oraz opiniowania przez biegłych o niskich kwalifikacjach. Istnieje także obawa, że biegli "prywatni" nie dysponowałiby pełnym materiałem dowodowym, a jedynie tym przekazanym przez stronę, co przekładałoby się na jakość opinii.

Kolejny problemem związany z tą propozycją, na który zwracają uwagę przedstawiciele wydziałów sądów rejonowych, mógłby pojawić się w sytuacji przedstawienia przez strony dwóch sprzecznych opinii. Wtedy, zdaniem ankietowanych, mimo wszystko zaistniałaby potrzeba powołania kolejnego biegłego przez sąd. Biegły ten mógłby w razie zgłoszenia zastrzeżeń do opinii przedstawionej przez strony weryfikować prawidłowość jej sporządzenia pod względem formalnym

i merytorycznym lub sporządzić nową opinię. Każda z tych sytuacji powodowałaby jednak przedłużenie czasu postępowania oraz dodatkowe koszty.

Dodatkowo rozwiązanie, o którym mowa, pozbawiłoby sąd możliwości współpracy z biegłymi, którzy w przekonaniu sądu gwarantują odpowiednio wysoki poziom wydawanych opinii.

Często podnoszoną kwestią przez przewodniczących wydziałów było także to, że system jedynie prywatnych opinii uzależniłby skuteczność obrony od sytuacji finansowej uczestników postępowania. Strona zamożniejsza byłaby w stanie powołać lepszych biegłych lub większą ich liczbę, wpływając w ten sposób na wynik procesu. Kilku przedstawicieli wydziałów przypomina, że strony postępowania to często osoby o niskich kompetencjach społecznych, wykluczone kulturowo i materialnie, które nie będą w stanie uzyskać opinii biegłego. Takie rozwiązanie narusza równe prawa stron do sądu i dyskryminuje osoby uboższe.

Kilka uwag respondentów odnosiło się pozytywnie do proponowanego systemu. Jeden z przewodniczących wydziału wskazał, że powinien on „obowiązywać w sprawach cywilnych, gospodarczych, procesowych rodzinnych i z prawa pracy w odniesieniu do kwestii, w których sąd nie musi działać z urzędu (ankieta nr 462 SR)”. Czworo ankietowanych uważa, że zastosowanie systemu biegłych prywatnych spowoduje skrócenie procesu, „gdyż strony wraz z pozwem przedstawiałyby gotowe opinie, które poddawane byłyby krytycznej ocenie sądu (ankieta nr 71 SR)”. W dodatku system ten mógłby zmniejszyć wydatki na postępowania sądowe ponoszone z sum budżetowych Skarbu Państwa.

2.2.4. Najważniejsze problemy polskiego systemu biegłych sądowych

Na pytanie: „Jakie są, Państwa zdaniem, najważniejsze problemy polskiego systemu biegłych sądowych?” odpowiedzi udzieliło 455 ankietowanych przedstawicieli sądów rejonowych (73%).

Przewodniczący wydziałów wskazywali na problem znacznego obciążenia pracą biegłych. Jest to spowodowane zbyt małą liczbą biegłych, szczególnie w specjalnościach, w których często sięgano po dowód z opinii biegłego (np.

medycyna, geodezja). Obciążenie to wynika także z faktu zlecenia zbyt dużej liczby opinii tylko niektórym biegłym – ze względu na ich kompetencje (sędziom zależy, aby opinia była sporządzona rzetelnie) oraz dlatego, że pozostali biegli z danej dziedziny odmawiają przyjęcia spraw. Sytuacja obciążenia biegłych, a także częstej odmowy pozostałych biegłych z listy powoduje długi czas oczekiwania na sporządzenie opinii i tym samym przedłuża postępowanie sądowe.

Kolejnym wskazywanym problemem jest brak biegłych niektórych specjalności. Problem ten doskwiera szczególnie sądom w mniejszych miejscowościach. Przedstawiciele wydziałów z takich rejonów wskazują na brak specjalistów w okolicy oraz niechęć biegłych z oddalonych miast do podjęcia się spraw związanych z dojazdem. Drugi problem stanowi brak dostępności biegłych o wąskich specjalizacjach – „biegli z takich dziedzin są powołani zazwyczaj przy dużych ośrodkach miejskich i niechętnie przyjmują zlecenia wiążące się z ewentualną koniecznością uczestniczenia w rozprawie w sądzie w małej miejscowości (ankieta nr 118 SR)”. Kilku respondentów wskazywało także, że w niektórych dziedzinach technicznych brakuje młodych, wykształconych biegłych, którzy doskonale znaliby się na nowościach technicznych i tym samym sporządzaliby bardziej rzetelne opinie.

Znaczna część odpowiedzi wskazywała na nieatrakcyjność stawek wynagrodzenia dla biegłych. Jest to główna przyczyna małego zainteresowania pełnieniem tej funkcji wśród specjalistów, których zarobki w zawodzie są nieporównywalnie większe. Niskie stawki przekładają się także na obciążenie pracą obecnych biegłych, którzy oprócz zleceń sądu przyjmują także oferty prywatne. Co więcej, niektórzy respondenci wskazują, że zbyt niskie stawki powodują zawyżanie przez biegłych liczby godzin pracy czy wręcz zwlekanie z oddaniem opinii. Dodatkowym problemem jest zbyt długie oczekiwanie przez biegłych na wynagrodzenie.

Część respondentów wypowiada się krytycznie o pracy biegłych – pojawia się zarzut, że sporządzanie opinii jest dla nich tylko „dodatkowym” zleceniem. Pojawił się jednak jeden głos przewodniczącego wydziału, który mimo wskazania problemu obciążenia pracą biegłych dostrzega, że „wykonywanie przez biegłych innych obowiązków służbowych zapewnia wysoki poziom merytoryczny ich pracy, albowiem mają oni szersze doświadczenie zawodowe (ankieta nr 273 SR)”.

Kolejną kwestią podnoszoną przez przewodniczących wydziałów jest brak możliwości weryfikacji kompetencji biegłego przed jego powołaniem do sprawy. Zdaniem ankietowanych zdarza się, że mimo figurowania na liście biegłych jest to osoba niefachowa, o niskim poziomie wiedzy bądź niezainteresowana sporządzeniem opinii. Powierzenie jej przygotowania opinii może przedłużać postępowanie – niekompetentni biegli sporządzają opinie nieprzydatne, wymagające wyjaśnień lub powołania kolejnego biegłego, a biegli, którzy notorycznie odmawiają przyjęcia sprawy przedłużają czas „poszukiwania” biegłego. Przedstawiciele wydziałów sądów podnoszą, że tacy biegli powinni być szybciej wykreślani z listy, bo ich obecność na niej często ma na celu jedynie zwiększenie swojego prestiżu¹⁶.

Znalezieniu odpowiedniego biegłego utrudnia także brak wykazu biegłych dla całego kraju. Zdaniem kilku przedstawicieli wydziałów, brakuje informacji w Internecie o tym, ile i dla jakich instytucji konkretni biegli sporządzili opinie. Brak ogólnopolskiej listy biegłych skutkuje tym, że jeżeli zachodzi potrzeba powołania biegłego z innego okręgu, sąd musi szukać biegłych, ustalać ich adresy i możliwość sporządzenia przez nich opinii. Brakuje także informacji o obciążeniu biegłych, która pozwoliłaby kontaktować się jedynie z dyspozycyjnymi biegłymi i tym samym zaoszczędzić czas.

Kolejnym problemem, zdaniem respondentów, jest brak szkoleń dla biegłych. Powoduje to, że nierzadko biegli nie mają wiedzy i znajomości obowiązujących ich przepisów. Przewodniczący wydziałów wskazują także na brak instytucji kontrolujących merytorycznie jakość pracy biegłych oraz brak realnych możliwości dyscyplinowania biegłych przez sąd. Jeden z przedstawicieli wydziałów podał jako przykład sytuacji, w której wymierzenie grzywny za opieszałość skutkuje odmową sporządzania opinii przez biegłego, a sąd stawia w kłopotliwej sytuacji znalezienia nowego biegłego.

¹⁶ Zdanie wśród sędziów jest podzielone – część z nich uważa, że pełnienie funkcji biegłego nie wiąże się z prestiżem społecznym ani zawodowym (i to także powoduje zniechęcenie specjalistów do objęcia tej funkcji). Natomiast pojawiają się głosy za tym, że właśnie zdobycie prestiżu w środowisku powoduje, że specjaliści chcą figurować na listach biegłych, jednak już niekoniecznie sporządzać opinie.

2.2.5. Deficyt biegłych

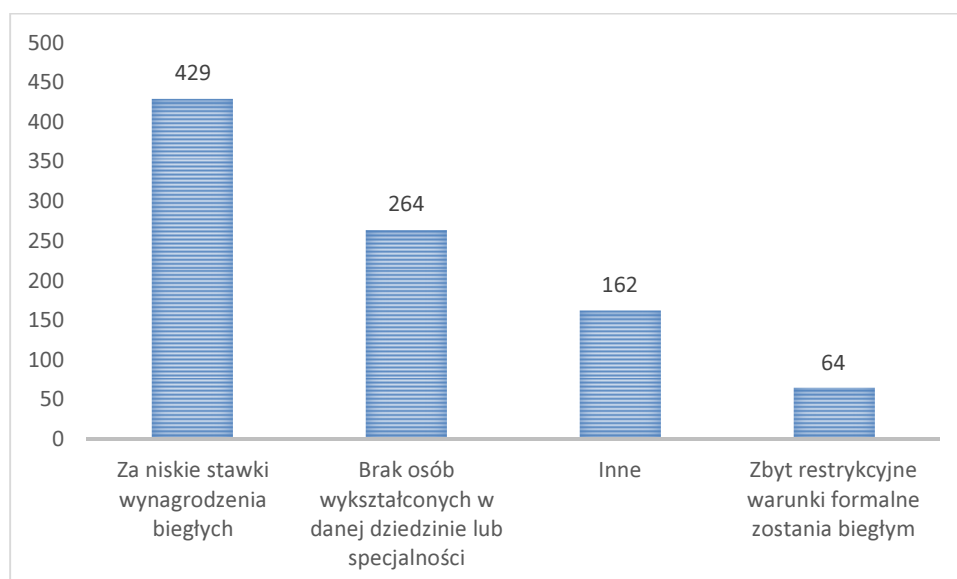
Z ustaleń badania ankietowego wynika, że do zapewnienia pełnej sprawności postępowań w sądach rejonowych szacunkowo brakuje na listach sądów okręgowych ok. 10093 biegłych.

Niemal połowa – 4840 (48%) brakujących biegłych to specjaliści z zakresu medycyny. W tym najbardziej deficytowe dziedziny to ortopedia i traumatologia – brak ok. 1130 biegłych, psychiatria (ok. 896 biegłych) oraz neurologia (ok. 621 biegłych). Innymi wyróżniającymi się deficytowymi dziedzinami są psychologia (brak ok. 578 biegłych) oraz specjalności z zakresu budownictwa (ok. 513 biegłych).

Ankietowani zostali poproszeni o wskazanie, jakie są ich zdaniem przyczyny deficytu biegłych. Możliwe było wskazanie więcej niż jednej spośród 4 podanych odpowiedzi (por. wykres 3).

Najwięcej, bo aż 429 respondentów (68%) było zdania, że przyczyną tego deficytu są za niskie stawki wynagrodzenia biegłych. Kolejnym powodem, według 264 (42%) przewodniczących wydziałów jest brak osób wykształconych w danej dziedzinie lub specjalności. Za najmniej prawdopodobną przyczynę deficytu biegłych respondenci podali zbyt restrykcyjne warunki formalne zostania biegłym – 64 odpowiedzi (10%). Natomiast 162 przewodniczących wydziałów (26%) wskazało na inne powody tego zjawiska.

Wykres 4. Przyczyny deficytu biegłych (liczby bezwzględne)

Wśród innych powodów tego deficytu 30% przewodniczących wydziałów wskazało na niechęć do pełnienia funkcji biegłego z powodu częstego wymogu stawiennictwa na rozprawach sądowych. Ta konieczność często koliduje z obowiązkami zawodowymi biegłych. W dodatku zdaniem respondentów, biegli niechętnie chcą pojawiać się na rozprawach z obawy przed konfrontacją ze stronami procesu lub innymi biegłymi.

Przedstawiciele wydziałów wskazywali, że w zamian za czasochłonne pełnienie funkcji, biegli otrzymują za niskie wynagrodzenie, w dodatku nierzadko z opóźnieniem. Jest to szczególnie problem w przypadku specjalistów, dla których stawki wynagrodzenia biegłego nie są konkurencyjne. Respondenci dostrzegli także, że brakuje propagowania możliwości zostania biegłym – szczególnie w środowisku lekarskim.

2.2.6. Zwiększone zapotrzebowanie biegłych określonych specjalności

Większość przedstawicieli wydziałów sądów rejonowych (66%) potwierdziła, że w latach 2013–2014 zaznaczyło się zwiększone zapotrzebowanie na biegłych określonych specjalności. Respondenci wiążą tę sytuację głównie z większym wpływem spraw o odszkodowanie i zadośćuczynienie – 103 odpowiedzi (25%). W tych sprawach wzrosło zapotrzebowanie na opinie biegłych z zakresu medycyny – ortopedów, neurologów, traumatologów, chirurgów. W omawianym czasie zwiększył się także wpływ spraw z zakresu ustanowienia służebności przesyłu (w tym zakresie potrzebna była większa liczba biegłych z zakresu budownictwa oraz biegłych geodetów).

Najwięcej, bo 120 ankietowanych (28%) wskazuje na zwiększone zapotrzebowanie na biegłych ortopedów. Natomiast 109 przedstawicieli wydziałów sądów (26%) wskazało na zwiększone zapotrzebowanie na biegłych psychiatrów.

Tabela 9. Czy w latach 2013-2014 zaznaczyło się zwiększone zapotrzebowanie na biegłych określonych specjalności, związane np. ze zwiększeniem wpływu określonych spraw?

	n	%
Tak	416	66,3
Nie	177	28,2
Brak danych	34	5,4
Ogółem	627	99,9

2.2.7. Zwiększenie wynagrodzeń o podatek VAT

Na postawione w ankiecie pytanie o stosowaną praktykę w sądzie w zakresie podwyższania należnego biegłemu wynagrodzenia oraz zwrotu poniesionych wydatków o kwotę podatku VAT, odpowiedzi nie udzieliło aż 16% respondentów. Może to oznaczać, że znaczna część ankietowanych nie miała wiedzy na ten temat.

Wyniki pozostałych odpowiedzi przedstawiciele wydziałów sądów rejonowych potwierdzają praktykę podwyższania wynagrodzeń biegłych o kwotę podatku VAT. Najczęściej dotyczy ona podwyższenia obejmującego jedynie wynagrodzenie biegłego – 245 odpowiedzi (39%). Jednak tuż za nią plasuje się stosowanie podwyższenia o kwotę podatku VAT, które obejmuje zarówno wynagrodzenie, jak i wydatki biegłego (29%). Jedynie 12% respondentów zaprzeczyło stosowania takich rozwiązań. Natomiast 4% przedstawiciele wydziałów odpowiadając na to pytanie zaznaczyło kilka z podanych możliwości. Najczęściej uzasadnieniem takiego wyboru była adnotacja informująca o tym, że praktyka w poszczególnych wydziałach sądu nie jest jednolita w tym zakresie, np. „Brak możliwości jednoznacznego odniesienia się, gdyż w poszczególnych wydziałach Sądu przyjmowane są różne praktyki (ankieta nr 57 SR)”.

Tabela 10. Jaka jest praktyka w Państwa sądzie w zakresie podwyższania należnego biegłemu wynagrodzenia oraz zwrotu poniesionych wydatków o kwotę podatku VAT?

	n	%
Sumy te nie są podwyższane o kwotę podatku VAT	75	12,0
Podwyższenie to obejmuje jedynie wynagrodzenie biegłego	245	39,1
Podwyższenie to obejmuje zarówno wynagrodzenie, jak i wydatki biegłego	183	29,2
Kilka z powyższych	26	4,1
Brak danych	98	15,6
Ogółem	627	100,0

2.2.8. Propozycje zmian w polskim systemie biegłych sądowych?

Własnymi propozycjami zmian w obecnym systemie biegłych sądowych podzieliło się 214 respondentów (34%).

Przedstawiciele wydziałów sądów rejonowych wskazywali na potrzebę wprowadzenia zmian, które zwiększą atrakcyjność stanowiska biegłego i tym samym zachęcą najlepszych specjalistów do pełnienia tej funkcji. Przede wszystkim miałyby to być zmiany dotyczące wynagrodzeń, takie jak: podniesienie stawek wynagrodzenia biegłych, szybsza procedura ich wypłacania, a także inne środki, jak możliwość odliczenia podatku czy zwrot utraconego zarobku z powodu udziału w rozprawie. Respondenci wskazywali na zbyt skomplikowaną procedurę dotyczącą wypłacenia biegłym należności za wykonaną pracę. Pomocne byłoby odciążenie sędziego w tej kwestii, czyli np. „przeniesienie wynagrodzenia biegłych z czynności procesowych do administracyjnych rozliczanych w całości przez np. księgowość (ankieta nr 77 SR)”. Dodatkowo zdaniem ankietowanych wynagrodzenia biegłych powinny być kształtowane przez rynek w odniesieniu do wysokości wynagrodzeń w zawodzie biegłego, a nie oparte o stawki godzinowe.

Przewodniczący wydziałów zwrócili uwagę na potrzebę szkolenia biegłych z zakresu podstaw procesu sądowego i roli biegłego w postępowaniu. Co więcej, kilku ankietowanych wskazało na zapotrzebowanie „organizowania wspólnych konferencji i szkoleń, w których braliby udział jednocześnie biegli sądowi (np. z zakresu nauk medycznych) oraz sędziowie orzekający w sądach pierwszej instancji (ankieta nr 154 SR)”.

Respondenci postulowali zwiększenie liczby biegłych, szczególnie z dziedzin, w jakich często byli powoływani biegli przez sądy, jak i szczególnych specjalizacji. Zwiększenie liczby biegłych wpłynęłoby pozytywnie na konkurencję wśród biegłych co sprawi, że sąd będzie miał możliwość wyboru najlepszego biegłego.

Powinna istnieć również instytucja, która weryfikowałaby kwalifikacje kandydata na biegłego. Zdaniem kilku ankietowanych na listę biegłych powinni trafiać specjaliści „po zdaniu egzaminu przed odpowiednią komisją (powołaną przez Ministra Sprawiedliwości) (ankieta nr 264 SR)”. Ważne są kryteria, które weryfikują przyjęcie kandydata przy pierwszym i każdym kolejnym powołaniu do funkcji biegłego. Zdaniem jednego z respondentów, należy także „ograniczyć wiek, do którego biegły może pełnić swoją rolę (ankieta nr 14 SR)”. Co więcej, potrzebna jest bieżąca weryfikacja kwalifikacji biegłych.

Warte rozważenia jest nawet wprowadzenie systemu biegłych „etatowych” – „Zbudowanie podstaw prawnych w celu skompletowania korpusu biegłych sądowych, co poprawiłoby skuteczność i jakość opinii, a w połączeniu z organizowaniem interdyscyplinarnych szkoleń współfinansowanych przez wymiar sprawiedliwości dla biegłych usprawniłoby system (ankieta nr 79 SR)”. Część ankietowanych wskazywała na pozytywne skutki wprowadzenia systemu opinii prywatnych – „propozycja przedstawiania opinii przez zainteresowane strony jest zadowalająca, najlepiej jeszcze by taka opinia była dołączana do wniosku lub pozwu na etapie wnoszenia sprawy. To zdecydowanie przyspieszy czas trwania postępowań sądowych (ankieta nr 293 SR)”. Innowacyjny sposób poszukiwania biegłego do konkretnej sprawy proponuje jeden z respondentów – „Publikowanie zleceń sporządzenia opinii w procedurze ofertowej. Docelowo należałoby rozważyć wprowadzenie systemu publikacji przez sąd zlecenia sporządzenia danej opinii w systemie informatycznym, do którego mieliby dostęp biegli sądowi. Zainteresowany zleceniem biegły (mający akurat czas) mógłby drogą elektroniczną złożyć ofertę wykonania opinii z podaniem terminu sporządzenia ekspertyzy. Przez wyznaczony czas np. 7 dni zlecenie figurowałoby w systemie informatycznym na etapie poszukiwania wykonawcy spośród biegłych sądowych (ankieta nr 551 SR)”. W zakresie pozyskiwania biegłych sądowych warto zauważyć inny pojedynczy postulat dotyczący zmiany art. 290 k.p.c. – „Obecnie już powstają firmy, które reklamują się, że wykonują opinię w określonych dziedzinach. Zgodnie z art. 290 k.p.c. sąd może zlecić opinię jedynie

instytutowi naukowemu lub naukowo-badawczemu albo biegłemu z listy sądowej bądź ewentualnie biegłemu powołanemu *ad hoc*. Nie ma prawnej możliwości zlecenia opinii takim firmom prywatnym czy spółkom, a szkoda bo może one rozwiązałyby przynajmniej część problemów (...) (ankieta 467 SR)".

Ankietowani kładli nacisk na potrzebę dostępu do informacji o obciążeniu pracą biegłych, co zapewne skróciłoby czas poszukiwania biegłego i pozwoliłoby na wybór jak najlepszego specjalisty. Jeden z postulatów w tym zakresie został sformułowany np. tak: „rzeczywiste wykorzystywanie istniejących narzędzi do oceny dyspozycyjności biegłego (tzw. Portal biegłych) (ankieta nr 85 SR)". Jednak częściej proponowanym rozwiązaniem było stworzenie bogatszej listy biegłych. Mogłyby to być dostępne w każdym sądzie listy biegłych z różnych okręgów sądowych lub ogólnopolska lista biegłych z informacjami o liczbie sporządzonych przez nich opinii i obecnych wolnych terminach. Dodatkowym pomysłem była lista, w której sędziowie byłiby zobowiązani do oceny (np. punktowej) biegłych, z których opinii korzystali. Dzięki systemowi oceniania sędziowie mieliby wiedzę o jakości i rzetelności pracy poszczególnych biegłych (tym samym zaś łatwiejszy wybór), a sami biegli byłiby zmuszeni do konkurencji, która pozwoliłaby wskazać biegłych, którzy nie wykonują prawidłowo swoich obowiązków i tym samym kandydatów do wykreślenia z listy biegłych sądowych. Jeszcze innym pomysłem był obowiązek prowadzenia ewidencji zleconych i wykonanych opinii przez samych biegłych - „Biegli sądowi wykonują czynności nie tylko dla sądów, ale również komorników sądowych, prokuratur, policji itp. W związku z tym nawet na podstawie kontrolki Wab nie można rzetelnie ocenić ile dany biegły sporządził opinii. Aby uzyskać stosowne informacje należy wprowadzić zasadę, że każdy biegły prowadzi ewidencję roczną wydanych opinii (...) Rejestr mógłby być prowadzony w formie elektronicznej albo pisemnej (ankieta nr 551 SR)". Dzięki takiej ewidencji sędziowie mogliby sprawdzić realne obciążenie pracą biegłego, a także terminowość wykonywania przez niego opinii.

Ważną kwestią jest także usprawnienie kontaktu między sędzią a biegłym. Obecnie jest to kwestia problematyczna, a utrudniony kontakt (np. brak podania adresu, na który biegły odbierze korespondencję) przedłuża postępowanie. Jeden z respondentów postulował „zobowiązanie biegłych do prowadzenia/utrzymywania kontaktu z sądem nie tylko w formie telefonicznej czy listownej, ale przede wszystkim mailowej aby usprawnić i przyspieszyć kontakt z biegłym i zapewnić sądowi

posiadanie aktualnego adresu i numeru kontaktowego do biegłego (ankieta nr 273 SR)”.

Szybszej i większej dostępności do biegłych mogłoby pomóc również stworzenie instytucji zrzeszającej biegłych. To do niej sąd kierowałby potrzebę powołania biegłego do sprawy, a instytucja zajmowałaby się znalezieniem i wskazaniem odpowiedniego i dostępnego w podanym terminie biegłego. Instytucja kontrolowałaby także rzetelność pracy biegłych. Podobnym rozwiązaniem jest „utworzenie ogólnopolskiego ośrodka zajmującego się kształceniem biegłych sądowych szczególnie w dziedzinach, gdzie ich ilość jest zbyt mała oraz kontrolującego wywiązanie się przez biegłych sądowych z nakładanych na nich obowiązków (ankieta nr 151 SR)”.

Oprócz postulowanych zmian, które miałyby zachęcać do objęcia funkcji biegłego, ankietowani wskazali na potrzebę urealnienia możliwości dyscyplinowania biegłych. Wśród propozycji znalazły się: umożliwienie sądowi potrącenia wynagrodzenia biegłego, który złożył opinię po terminie lub jedynie częściowo przydatną w sprawie, a nawet odmowa przyznania wynagrodzenia, gdy opinia jest nieprzydatna. Natomiast biegły, który kilkakrotnie sporządzi opinię zupełnie nieprzydatną w sprawie, powinien być skreślony z listy biegłych. Ogólnie respondenci postulowali „wzmocnienie systemu egzekwowania przez sąd obowiązków nałożonych na danego biegłego (ankieta nr 182 SR)”. Jedna z odpowiedzi sugeruje następującą możliwość dyscyplinowania biegłych: „przy przyjęciu biegły składa w formie kaucji stosowną kwotę pieniężną, z której potrącone są sumy pieniężne za zwłokę (nieuzasadnioną) w sporządzaniu opinii (ankieta nr 331 SR)”.

Rozdział 3. Obraz statystyczny systemu biegłych sądowych

Niniejszy rozdział prezentuje wyniki analiz statystycznych prowadzonych na bazach danych tak zwanych kontrolki „Wab” wszystkich wydziałów losowo dobranych czterech sądów okręgowych i siedmiu sądów rejonowych¹⁷ z lat 2013-2014. Kontrolka „Wab” to jedno z repertoriów pomocniczych sądu, gdzie rejestruje się sprawy, w których sąd dopuścił dowód z opinii biegłego oraz sprawy kierowane do tłumacza w celu wykonania tłumaczenia. Zgodnie z zarządzeniem Ministra Sprawiedliwości w sprawie organizacji i zakresu działania sekretariatów sądowych oraz innych działów administracji sądowej¹⁸, wpisywana jest do niego w szczególności data wysłania akt do biegłego lub tłumacza i jego nazwisko, ustalony termin złożenia opinii lub tłumaczenia, daty wysłanych ponagleń, informację o ukaraniu grzywną oraz datę zwrotu akt przez biegłego lub tłumacza, z zaznaczeniem, czy akta zostały zwrócone z opinią lub tłumaczeniem. A także informacje dotyczące realizacji rachunków złożonych przez biegłych lub tłumaczy, datę postanowienia o przyznaniu wynagrodzenia oraz datę skierowania rachunku do oddziału finansowego ze wskazaniem, czy wynagrodzenie biegłego lub tłumacza płatne jest ze Skarbu Państwa, czy z zaliczek wpłaconych przez stronę¹⁹. W badaniu udało się zgromadzić dane o 63 712 wnioskach o przeprowadzenie opinii i samych opiniach biegłych obejmujących takie informacje, jak: wydział sądu, symbol i sygnatura sprawy, imię i nazwisko biegłego, liczba biegłych sporządzających opinię, specjalizacja biegłego, data wysłania zlecenia, termin złożenia opinii, przedłużenia terminu, daty ponagleń, daty postanowień o ukaraniu grzywną, data zwrotu akt, data postanowienia o przyznaniu wynagrodzenia, źródło wynagrodzenia (zaliczka strony czy Skarb Państwa), data skierowania rachunku do wypłaty oraz kwota wypłaty.

Głównym celem opisywanego w tym rozdziale badania była charakterystyka statystycznych cech opinii sporządzanych przez biegłych sądowych. Skupiono się

¹⁷ SO Gliwice, SO Łomża, SO Siedlce, SO Warszawa, SR Cieszyn, SR Koźlenice, SR Lesko, SR Łódź Śródmieście, SR Myszków, SR Siedlce, SR Zambrów.

¹⁸ Dz. Urz. MS z 2003 r. Nr 5, poz. 22 ze zm.

¹⁹ Par. 122 i 123 zarządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 grudnia 2003 r. w sprawie organizacji i zakresu działania sekretariatów sądowych oraz innych działów administracji sądowej (jw.).

na takich cechach, jak: czas sporządzania opinii, czas wypłaty wynagrodzenia za opinię, kwota wynagrodzenia biegłego, źródło wynagrodzenia biegłego, występowanie ponagleń i ukarań grzywną, specjalizacja biegłych, udział innych niż biegli sądowi instytucji sporządzających opinie oraz kategorie spraw, w których opinie były powoływane.

W toku gromadzenia badanego materiału i samych jego analiz ujawniło się wiele technicznych problemów bardzo przedłużających samo badanie i ograniczających możliwości pełnej prezentacji wszystkich interesujących informacji. Pierwszym z tych problemów była niejednorodność baz danych otrzymanych z poszczególnych sądów i wydziałów. Pomimo opierania się przez wszystkie sądy na tych samych przepisach o organizacji administracji sądowej (tzw. instrukcji sądowej) i często nawet wykorzystywania tych samych programów komputerowych do obsługi prowadzonych rejestrów, okazało się że repertoria „Wab” prowadzone w poszczególnych sądach i wydziałach tych sądów mają różną liczbę i różny układ kolumn oraz różny sposób uzupełniania poszczególnych pól i zapisu danych. Ujednoczenie danych z analizowanych 11 sądów wymagało kilkuset godzin pracy zespołu i związane było niestety z utratą części informacji. Pomimo żmudnej i intensywnej pracy nad uporządkowaniem i uzupełnieniem bazy danych, zawiera ona liczne braki danych, związane z sytuacjami, gdy konkretnej informacji poszczególne sądy lub wydziały sądów po prostu nie zbierały.

Wyniki analiz prowadzonych na utworzonej bazie danych prezentują kolejne punkty tego rozdziału. Warto w tym miejscu zasygnalizować, że od pierwszego kwartału 2017 r. Ministerstwo Sprawiedliwości będzie dysponować dodatkowymi szczegółowymi danymi o biegłych sądowych występujących w poszczególnych typach spraw. Będą one dostępne na podstawie sprawozdań statystycznych przesyłanych przez każdy z sądów powszechnych i gromadzonych przez Ministerstwo Sprawiedliwości. Obejmować będą: wydziały cywilne, karne oraz pracy i ubezpieczeń społecznych sądów apelacyjnych, okręgowych i rejonowych; wydziały gospodarcze sądów okręgowych i rejonowych; Wydział Ochrony Konkurencji i Konsumentów oraz Wydział Wspólnotowych Znaków Towarowych i Wzorów Przemysłowych Sądu Okręgowego w Warszawie; wydziały rodzinne i nieletnich oraz rejestrowe sądów rejonowych. W tych sprawozdaniach gromadzone będą dane dotyczące: liczby powołań biegłych i tłumaczy z rozróżnieniem biegłych sądowych,

biegłych spoza listy i innych podmiotów oraz tłumaczy przysięgłych i innych tłumaczy, terminowości sporządzania opinii i tłumaczeń, terminowości przyznawania wynagrodzeń za sporządzenie opinii i tłumaczeń pisemnych oraz ustnych, a także za stawiennictwo. Odnośnie do opinii biegłych dane te będą również rozróżnione dla głównych symboli spraw rozpatrywanych w danym wydziale.

Nowe informacje statystyczne Ministerstwa Sprawiedliwości nie będą więc obejmować części danych analizowanych w niniejszym rozdziale raportu, a mianowicie: kwoty i źródła wynagrodzenia biegłego oraz problematyki ponagleń, grzywien i szczegółowych specjalizacji biegłych.

3.1. Opis zbadanej próby

Jak wyżej przedstawiono, zgromadzone w badaniu dane o 63 712 zleceniach przeprowadzenia opinii biegłych pochodziły z repertoriów „Wab” czterech sądów okręgowych i siedmiu sądów rejonowych za lata 2013-2014. Szczegółowe liczby tych zleceń opinii z poszczególnych sądów przedstawia tabela 1. Należy zwrócić uwagę, że 60% z nich zostało wydanych na potrzeby postępowań przed sądami okręgowymi i tylko 40% na potrzeby postępowań w sądach rejonowych.

Tabela 1. Liczba analizowanych zleceń opinii biegłych z poszczególnych sądów

	N	%
SO Warszawa	26475	41,6
SR Łódź Śródmieście	16265	25,5
SO Gliwice	7248	11,4
SR Siedlce	4313	6,8
SO Siedlce	2786	4,4
SO Łomża	1917	3,0
SR Cieszyn	1877	2,9
SR Myszków	1542	2,4
SR Lesko	531	0,8
SR Kozienice	414	0,6
SR Zambrów	344	0,5
Ogółem	63712	100,0

Analizowane dane dotyczyły opinii biegłych wnioskowanych i w większości wydanych w 50 różnych kategoriach spraw. Szczegółowa analiza będzie prowadzona w tym

rozdziale jedynie dla 22 kategorii (por. tabela 2). Pozostałe kategorie były zbyt mało liczne, by uzyskane dla nich charakterystyki można było uznać za miarodajne²⁰.

Tabela 2. Kategorie spraw w których wnioskowano o sporządzenie opinii

	N	%
C	22738	35,8
U	19037	29,9
K	5566	8,7
Ns	3642	5,7
GC	2756	4,3
Rns	2593	4,1
W	1709	2,7
RC	956	1,5
Nsm	1068	1,7
P	807	1,3
Cps	362	0,6
Uo	310	0,5
Ca	274	0,4
CG-G	264	0,4
Ka	221	0,3
Now	210	0,3
Ko	200	0,3
Nkd	177	0,3
Kow	140	0,2
Ua	35	0,1
Pa	25	0,0
Ga	19	0,0
Inny	577	0,9
Ogółem	63686	100,0
<i>Brak danych</i>	26	

W 93% przypadków, w których udało się zidentyfikować podmiot sporządzający opinię, sądy o przeprowadzenie opinii zwracały się do biegłych. Instytucje (takie, jak np. różnego typu instytuty badawcze, uczelnie wyższe i rodzinne ośrodki diagnostyczno-konsultacyjne) występowały jedynie w 7% przypadków (por. tabela 3)²¹. W odniesieniu do ponad 22 tysięcy przypadków w analizowanych bazach

²⁰ Charakterystyka poszczególnych, wyróżnionych repertoriów została przedstawiona w aneksie. Do kategorii „inne” należały repertoria: Kop, Npw, Pen, Kp, SWK, Wo, GNc, AmC, Co, GU, Opm, Wp, GCo, Kz, Nw, Nmo, RCo, Nk, G, GNs, RCps, SWO, GZD, Nc, GUK, Po, Wzaw, Alk.

²¹ Warto jednak zwrócić uwagę, że w omawianych w rozdziale 1 badaniach aktowych spraw cywilnych i gospodarczych udział ten był dużo niższy – ok. 1%.

danych brakowało niestety jakichkolwiek informacji identyfikujących, do kogo zwrócono się o przeprowadzenie opinii.

Tabela 3. Do kogo zwracano się o przeprowadzenie opinii

	N	%
Biegły	38480	93,0
Instytucja	2915	7,0
Ogółem	41395	100,0
<i>Brak danych</i>	22317	

Co ważne, w analizowanej bazie danych kontrolek „Wab” występują wszystkie sytuacje zlecenia opinii biegłemu²², a więc zarówno te, w wyniku których opinie zostały przeprowadzone i przekazane sądowi oraz te, które z różnych względów wykonane nie zostały²³. Spośród 59 645 zleceń opinii, co do których udało się tę kwestię jednoznacznie określić, 86,4% zakończyło się jej rzeczywistym przeprowadzeniem (por. tabela 4). W pozostałych 13,6% przypadków opinii nie przeprowadzono, najprawdopodobniej z powodu odmowy biegłego, niestawiennictwa osoby opiniowanej lub cofnięcia wniosku.

Tabela 4. Czy sporządzono wnioskowaną opinię

	N	%
Tak	51546	86,4
Nie	8099	13,6
Ogółem	59645	100,0
<i>Brak danych</i>	4067	

Omawiane dane, jak już wcześniej sygnalizowano, dotyczą bardzo różnych kategorii spraw. W każdej z takich kategorii mogą być powoływani biegli posiadający wiadomości specjalne w różnorodnych dziedzinach wiedzy. Przewidywana możliwość ustalenia konkretnych specjalizacji biegłych była jednym z głównych powodów podjęcia analizy baz danych kontrolek „Wab”. Niestety analizowane dane okazały się jednak również w tym zakresie bardzo niepełne. Spośród zgromadzonych 63 712 rekordów informacja o specjalizacji biegłego była obecna jedynie w 17 646. Dziedziny biegłych sklasyfikowano w 14 kategorii (por. tabela 5). Najczęściej biegłymi

²² A szczególnie wysłania biegłemu akt sprawy, bo to właśnie rejestracja tego obiegu akt jest głównym celem prowadzenia tego rejestru.

²³ Niestety dane zawarte w analizowanych rejestrach nie pozwalają na scharakteryzowanie powodów braku realizacji opinii.

byli lekarze (w tym 19% to psychiatry, a 61,3% lekarzy innych, najczęściej niescharakteryzowanych szczegółowo specjalizacji). Ze względu na specyfikę psychologiczno-psychiatrycznych opinii biegłych (udział minimum dwóch specjalistów różnych dziedzin) wyodrębniono tę kategorię, ale warto podkreślić, że w każdej tego typu opinii brał udział przynajmniej jeden lekarz psychiatra. Kolejnymi co do częstości występowania kategoriami specjalizacji były: psychologia lub pedagogika – 6,6%, budownictwo (wycena nieruchomości, geodezja, architektura, instalacje sanitarne, itp.) – 3,3%, ruch drogowy (motoryzacja, rekonstrukcja wypadków itp.) – 2,3% oraz tak zwane sprawy pracownicze (emerytury i renty, bhp, ubezpieczenia społeczne, wynagrodzenia i płace) – 1,4%.

Tabela 5. Specjalizacje biegłych powołanych w analizowanych sprawach

	N	%
Medycyna	10811	61,4
Psychiatria (wraz z uzależnieniem od alkoholu)	3354	19,0
Psychologia, pedagogika	1171	6,6
Budownictwo (wycena nieruchomości, geodezja, architektura, instalacje)	591	3,3
Opiniowanie psychologiczno-psychiatryczne	555	3,1
Ruch drogowy (motoryzacja, rekonstrukcja wypadków itp.)	403	2,3
Sprawy pracownicze (emerytury i renty, bhp, ubezpieczenia społeczne, wynagrodzenia i płace)	253	1,4
Księgowość, finanse, rachunkowość	146	0,8
Rzeczoznawstwo, wycena ruchomości	104	0,6
Górnictwo	69	0,4
Kryminalistyka (traseologia, osmologia, toksykologia, ekspertyza dokumentów, mechanoskopia)	61	0,3
Rolnictwo, ogrodnictwo, ochrona środowiska, weterynaria	29	0,2
Elektrotechnika, elektronika, energetyka	23	0,1
Seksuologia	5	0,0
Inna	71	0,4
Ogółem	17646	100,0
<i>Brak danych</i>	46066	

W toku prowadzonych analiz starano się również uzyskać informację o sygnalizowanej już wyżej sytuacji powoływania do jednej opinii więcej niż jednego biegłego. Tego rodzaju dane – o liczbie biegłych, którym przekazano pojedyncze zlecenie – można było ustalić dla 39 234 opinii. W 94% przypadków sąd powołał tylko jednego biegłego, w 4,3% - dwóch, w 1,1% - trzech. Największą liczbę biegłych – siedmiu – powołano tylko w jednej opinii (por. tabela 6). Gdy przypomnieć, że jedną trzecią ekspertyz sporządzonych przez dwie osoby stanowiły opinie psychologiczno-

psychiatryczne, okaże się, że inne zespoły wieloosobowe były powoływane bardzo rzadko.

Tabela 6. Liczba biegłych powołanych do sporządzenia opinii

	N	%
1	36879	94,0
2	1695	4,3
3	415	1,1
4	182	0,5
5	53	0,1
6	9	0,0
7	1	0,0
Ogółem	39234	100,0
<i>Brak danych/ nie dotyczy (instytucja)</i>	24478	

Jedną z najistotniejszych z analizowanych w tym miejscu kwestii była terminowość sporządzania opinii biegłych. Informację tę można ustalić określając różnicę między terminem zakreślonym w postanowieniu o powołaniu biegłego, a rzeczywistym dniem przekazania opinii. Dane te obliczono jedynie dla pozycji jednoznacznie zidentyfikowanych jako te, w których opinię sporządzono (por. tabela 4). Średni czas wyznaczony przez sąd na sporządzenie opinii wynosił w tych sprawach 44 dni (mediana 35 – por. tabela 7), a rzeczywisty czas sporządzania 56 dni (mediana 37). Analizując tę różnicę bardziej szczegółowo można wskazać, że w 9754 przypadkach spośród 20 823 (46,8%), co do których dysponowano danymi umożliwiającymi takie porównanie, wyniosła ona 0 dni lub mniej (sporządzenie w terminie lub przed terminem). W pozostałych 11 069 przypadkach opinia została wykonana po terminie, przy czym średnio 40,8 dni po nim (mediana 22, wartość minimalna – 1, wartość maksymalna – 622).

Tabela 7. Czas wyznaczony na sporządzenie opinii i rzeczywisty czas sporządzania opinii (w dniach)

	Czas wyznaczony na sporządzenie opinii	Czas sporządzania opinii
Średnia	44,4	56,1
Mediana	35,0	40,0
Wartość minimalna	0	0
Wartość maksymalna	547	711
N	21286	49821
<i>Brak danych</i>	30260	1725
<i>Nie dotyczy – brak opinii</i>	12166	12166

Wskazana wyżej dysproporcja między zakreślonym a rzeczywistym czasem sporządzania opinii skłaniała sądy do podejmowania różnego typu czynności. W bazie danych kontrolek „Wab” gromadzone są informacje o trzech z takich czynności – przedłużeniu terminu na sporządzenie opinii (analizowano ostatnią datę, do której nastąpiło przedłużenie), ponagleniu (analizowano datę pierwszego ponaglenia) oraz ukaraniu grzywną (analizowano datę pierwszego postanowienia o ukaraniu grzywną). Wszystkie te czynności podejmowane były stosunkowo rzadko – we wszystkich analizowanych kontrolkach (a więc także w sprawach, w których ostatecznie opinia nie została sporządzona) odnotowano 1782 przypadki przedłużenia terminu, 2758 ponagleń oraz 127 postanowień o ukaraniu grzywną (odpowiednio 2,8%, 4,3% i 0,2% wszystkich spraw). W przypadku spraw, w których opinia została sporządzona, udział tego typu czynności był podobny i wynosił odpowiednio 3,3%, 4,9% oraz 0,2%.

W odniesieniu do postanowień o przedłużeniu terminu na sporządzenie danej opinii analizie można poddać liczbę dni, o jaką dokonano takiego przesunięcia pierwotnego terminu. W sprawach, w których sporządzono opinię, było to średnio 53 dni (mediana 37 – por. tabela 8).

Pierwsze ponaglenia o zwrot akt i opinii były przesyłane biegłym po przeciętnie 85 dniach od zlecenia (mediana 70) i po około miesiącu od pierwotnie wyznaczonego terminu. Nie zawsze jednak konieczne było przekroczenie pierwotnego terminu – w pojedynczych przypadkach zdarzały się bowiem ponaglenia wysłane nawet na długo przed tą datą.

Jak już wcześniej sygnalizowano, postanowienia o ukaraniu biegłego grzywną za zbytnią opieszałość przy sporządzaniu opinii zdarzały się bardzo rzadko. Sądy decydowały się na tę formę oddziaływania po upływie przeciętnie 72 dni od wyznaczonego terminu zwrotu (mediana 44) i 125 dni od wysłania zlecenia i akt do biegłego.

Tabela 8. Czas o jaki przedłużono pierwotny termin, kiedy wydano pierwsze ponaglenie oraz kiedy wydano pierwsze postanowienie o ukaraniu grzywną (w dniach)

	Czas o jaki przedłużono pierwotny termin	Czas od wyznaczonego terminu do pierwszego ponaglenia	Czas od wysłania akt do pierwszego ponaglenia	Czas od wyznaczonego terminu do post. o ukaraniu grzywną	Czas od wysłania akt do post. o ukaraniu grzywną
Średnia	52,7	31,1	85,2	71,5	125,4
Mediana	37,0	21,0	70,0	44,0	103,0
Wartość minimalna	4	-241	11	-29	25
Wartość maksymalna	547	314	682	357	387
N	1358	2324	2551	109	109
<i>Brak danych</i>	50188	49222	48995	51437	51437
<i>Nie dotyczy – brak opinii</i>	12166	12166	12166	12166	12166

Z punktu widzenia sprawności postępowania sądowego najważniejszą kwestią w odniesieniu do opinii biegłego jest szybkość i rzetelność jej sporządzenia. Analizowane dane pozwoliły jednak określić jeszcze dwie daty po samym, najważniejszym dla postępowania, terminie przekazania opinii – datę wydania postanowienia o przyznaniu biegłemu wynagrodzenia za jej sporządzenie oraz datę skierowania rachunku do wypłaty (czy inaczej wypłacenia wynagrodzenia). Różnice między tymi datami nie będą więc określać sprawności biegłych, a raczej samych sądów i ich oddziałów finansowych. Przeciętnie biegli musieli czekać na podjęcie przez sąd decyzji o przyznaniu im wynagrodzenia 25 dni od przekazania opinii (mediana 11 – por. tabela 9) i aż 40 dni od tej decyzji do otrzymania wypłaty za swoją pracę. Gdy oba te okresy przedstawi się łącznie, średnia długość oczekiwania przez biegłego na wynagrodzenie będzie przekraczać dwa miesiące. Warto również zasygnalizować, że choć w wielu przypadkach wypłaty te nastąpiły bardzo szybko – nawet tego samego dnia, co przekazanie opinii, to zdarzały się również sytuacje, gdy biegły czekał na pieniądze nawet ponad dwa lata.

Tabela 9. Czas od zwrotu opinii do wydania postanowienia o przyznaniu wynagrodzenia oraz do skierowania rachunku do wypłaty (w dniach)

	Czas od zwrotu opinii (akt) do post. o przyznaniu wynagrodzenia	Czas od post o przyznaniu wynagrodzenia do skierowania rachunku do wypłaty	Czas od zwrotu opinii (akt) do skierowania rachunku do wypłaty
Średnia	25,4	39,9	64,8
Mediana	11,0	29,0	46,0
Wartość minimalna	0	0	0
Wartość maksymalna	644	722	872
N	32498	30750	35246
<i>Brak danych</i>	19048	20796	16300
<i>Nie dotyczy – brak opinii</i>	12166	12166	12166

Ostatnią kwestią, o której udało się zebrać informacje w analizowanych bazach danych, był koszt sporządzenia opinii biegłych, rozumiany jako wysokość wypłaconego biegłym wynagrodzenia. Przeciętnie wyniósł on nieco ponad tysiąc złotych (mediana 471 – por. tabela 10). Najdroższa opinia sporządzona w analizowanych sprawach kosztowała 147 600 złotych. W kilkudziesięciu przypadkach (na wszystkie 63 tysiące analizowanych) wskazano w kontrolkach „Wab” nieoczekiwanie niskie wartości – np. kilku lub kilkunastozłotowe.

Tabela 10. Koszt sporządzenia opinii biegłych

	Kwota wypłaconego wynagrodzenia
Średnia	1047,5
Mediana	471,0
Wartość minimalna	1,9
Wartość maksymalna	147600,0
N	15863
<i>Brak danych</i>	35683
<i>Nie dotyczy – brak opinii</i>	12166

Źródło wypłaty tych wynagrodzeń udało się ustalić jedynie w odniesieniu do 15821 opinii (niespełna 25% wszystkich rekordów w bazie danych), należy jednak odnotować, że był to głównie (78% – por. tabela 11) budżet Skarbu Państwa. Finansowanie wynagrodzeń biegłych z zaliczek pobranych od stron postępowania lub w części z tych zaliczek, a w części ze Skarbu Państwa odnotowano jedynie w 22% opinii.

Tabela 11. Źródło wynagrodzenia biegłych

	N	%
Skarb Państwa	12306	77,8
Zaliczka	3016	19,1
Skarb Państwa i zaliczka	499	3,2
Ogółem	15821	100,0
<i>Brak danych</i>	<i>35725</i>	
<i>Nie dotyczy – brak opinii</i>	<i>12166</i>	

Warto w tym miejscu odnotować, że wynagrodzenia przyznawane biegłym za sporządzenie opinii na zlecenie sądu i pokrywane ze Skarbu Państwa stanowią raczej niewielką część budżetu sądownictwa. Wydatki te zostały wyszczególnione w załączniku do sprawozdania z wykonania planu wydatków budżetu państwa RB-28 w trzech punktach: jako jeden z rodzajów pokrywanych przez sąd tak zwanych wynagrodzeń bezosobowych (wynagrodzenie dla biegłych), w odniesieniu do zwrotu utraconych wynagrodzeń biegłych – jako „różne wydatki na rzecz osób fizycznych” oraz jako należności z tytułu wydanych opinii dla akademii medycznych i pozostałych instytucji wyznaczonych do wydawania opinii (kwoty wypłat dla instytucji). W 2015 roku wszystkie sądy powszechne w Polsce przeznaczyły na ten cel łącznie 213 070 457,13 zł, co stanowiło 3,2% ogólnej kwoty wydatków budżetowych sądownictwa.

Jak już wyżej wspomiano, w analizowanej próbie opinii biegłych znalazły się te wydane w sprawach z 50 repertoriów. Najczęstsze z tych kategorii warto poddać bardziej szczegółowej analizie – zarówno w odniesieniu do liczby wniosków o sporządzenie opinii, jak i liczby rzeczywiście sporządzonych opinii. Analizowane wnioski i opinie pochodziły zarówno z sądów okręgowych, jak i rejonowych i należy podkreślić, że część z wymienionych już wyżej poszczególnych kategorii spraw jest rozpoznawana w sądach obu tych szczebli (sprawy z głównych repertoriów procesowych – C, K, U, P, GC oraz nieprocesowych i pomocniczych – Ns, Uo, Ko) a niektóre tylko w jednym z nich (w sądach okręgowych sprawy apelacyjne – Ca, Ka, Ua, Pa, Ga oraz penitencjarne – Kow – i o szkody górnicze – CG-G, a w sądach rejonowych, między innymi, rodzinne i wykroczeniowe – Rns, W, RC, Nsm, Cps, Now, Nkd) Szczegółowy rozkład analizowanych spraw według szczebla sądu został zaprezentowany w tabeli 12. Sprawy prowadzone w obu rodzajach sądów, nawet

z tych samych kategorii, mają całkiem odmienny charakter, dlatego też w dwóch kolejnych punktach będą one omawiane osobno.

Tabela 12. Udział wniosków o wydanie opinii składanych przez analizowane sądy okręgowe i rejonowe

Symbol sprawy	Liczba wniosków sądów okręgowych	% wniosków sądów okręgowych	Liczba wniosków sądów rejonowych	% wniosków sądów rejonowych	Ogółem
C	15675	68,2	7063	31,8	22235
U	14955	78,6	4082	21,4	19037
K	2201	39,5	3365	60,5	5566
Ns	1864	51,2	1778	48,8	3642
GC	1885	68,4	871	31,6	2756
Rns	0	0,0	2593	100,0	2593
W	0	0,0	1709	100,0	1709
RC	0	0,0	956	65,5	1459
Nsm	0	0,0	1068	100,0	1068
P	276	34,2	531	65,8	807
Cps	0	0,0	362	100,0	362
Uo	296	95,5	14	4,5	310
Ca	274	100,0	0	0,0	274
CG-G	264	100,0	0	0,0	264
Ka	221	100,0	0	0,0	221
Now	0	0,0	210	100,0	210
Ko	17	8,5	183	91,5	200
Nkd	0	0,0	177	100,0	177
Kow	140	100,0	0	0,0	140
Ua	35	100,0	0	0,0	35
Pa	25	100,0	0	0,0	25
Ga	19	100,0	0	0,0	19
Ogółem wybrane kategorie	38147	60,4	25026	39,6	63109

3.2. Opinie biegłych w sądach okręgowych

Liczbę opinii biegłych, o które wnioskowano w analizowanych sądach okręgowych i które zostały sporządzone, warto w pierwszej kolejności odnieść do ogólnej liczby spraw wpływających tam w rozpatrywanych latach 2013-2014²⁴ (por. tabela 13). Zwraca uwagę znaczna dysproporcja liczby opinii biegłych przypadających na sto spraw danej kategorii. Liderem w tym uszeregowaniu jest kategoria najrzadsza – CG-G, czyli tak zwane sprawy o szkody górnicze, w których średnio na jedną sprawę przypada 1,6 opinii biegłych. Biegli powoływani byli w prawie każdej sprawie K (o zbrodnie) – 85%, w ponad połowie spraw nieprocesowych cywilnych (Ns – co wydaje się pewnym zaskoczeniem) – 52% oraz w około co trzeciej sprawie U (z zakresu ubezpieczeń społecznych), P (z zakresu prawa pracy) i C (proces cywilny). Najniższe odsetki opinii biegłych odnotowano w sprawach Ko i Kow oraz w sprawach apelacyjnych (Ga, Pa, Ca, Ka, Ua).

Tabela 13. Udział wydanych opinii w ogólnej liczbie spraw w latach 2013-2014 w czterech analizowanych sądach okręgowych

Symbol sprawy	Ogólna liczba spraw	Liczba wniosków o wydanie opinii	Liczba wydanych opinii	Liczba wydanych opinii na 100 spraw
C	38081	15675	12601	33,1
U	34300	14955	13543	39,5
Kow	30024	140	125	0,4
Ca	16591	274	210	1,3
Ka	11290	221	174	1,5
Ko	10149	17	15	0,1
GC	9841	1885	1645	16,7
Ga	5438	19	12	0,2
Ns	3455	1864	1783	51,6
Pa	2822	25	25	0,9
K	2470	2201	2096	84,9
Uo	846	296	123	14,5
P	721	276	251	34,8
Ua	444	35	28	6,3
CG-G	140	264	226	161,4
Ogółem wybrane kategorie	166612	38147	32857	19,7

²⁴ Dane na podstawie sprawozdań statystycznych Ministerstwa Sprawiedliwości.

Na podstawie tych samych danych można również obliczyć dokładny odsetek wniosków o sporządzenie opinii, w odpowiedzi na które biegli rzeczywiście opinie sporządzili. Dane takie zostały przedstawione w tabeli 14 i wynika z nich, że jedynie w jednej z najrzadszych kategorii spraw – apelacyjnych przed sądami pracy (Pa) – sporządzono wszystkie opinie, o które wnioskowano. W pozostałych przypadkach odsetek ten wahał się od 63% (dla spraw Ga) do 96% (dla spraw Ns). Przeciętnie biegli sporządzili jedynie 87% ze zleconych opinii. Niestety, jak już wcześniej sygnalizowano, analizowane dane nie dają odpowiedzi na pytanie, co stało na przeszkodzie w sporządzeniu opinii w pozostałych przypadkach – odmowa biegłego, cofnięcie wniosku czy przeszkody obiektywne, jak np. niestawiennictwo opiniowanego.

Tabela 14. Udział wydanych opinii w ogólnej liczbie wniosków w czterech analizowanych sądach okręgowych

Symbol sprawy	Liczba wydanych opinii	Liczba wniosków w których nie wydano opinii	RAZEM	% wydanych opinii	Brak danych
U	13543	1388	14931	90,7	24
C	12601	3052	15653	80,5	22
K	2096	101	2197	95,4	4
Ns	1783	81	1864	95,7	0
GC	1645	240	1885	87,3	0
P	251	25	276	90,9	0
CG-G	226	34	260	86,9	4
Ca	210	64	274	76,6	0
Ka	174	47	221	78,7	0
Kow	125	15	140	89,3	0
Uo	123	28	151	81,5	145
Ua	28	7	35	80,0	0
Pa	25	0	25	100,0	0
Ko	15	2	17	88,2	0
Ga	12	7	19	63,2	0
Ogółem wybrane kategorie	32857	5091	37948	86,6	175

Kolejną analizowaną kwestią jest to, do jakiego rodzaju biegłego sądy zwracały się o sporządzenie opinii. W toku opracowywania danych wyróżniono dwa podstawowe rodzaje – biegłych oraz instytucje. Jak wskazywano w tabeli 3 zdecydowana większość (93%) wszystkich zleceń było skierowana do biegłych. Wśród

analizowanych kategorii spraw rozpatrywanych przed sądami okręgowymi najwyższy (stuprocentowy) ich udział odnotowano w sprawach U, Uo, Pa i Ga (i to zarówno w odniesieniu do zleceń, jak i rzeczywiście sporządzonych opinii – por. tabela 15). Najniższy zaś w sprawach C (udział instytucji na poziomie 31% zleceń i 29% opinii) oraz GC (12% opinii zleconych i sporządzonych przez biegłych instytucjonalnych).

Tabela 15. Udział biegłych i instytucji w opiniach sporządzonych w sprawach przed czterema analizowanymi sądami okręgowymi

Symbol sprawy	Liczba wniosków do biegłych o wydanie opinii	Udział wniosków do biegłych o wydanie opinii w ogólnej liczbie wniosków	Liczba opinii wydanych przez biegłych	Udział opinii wydanych przez biegłych w ogólnej liczbie opinii	Brak danych
U	9121	100,0	8191	100,0	5830
C	2123	68,8	1803	71,3	12591
Ns	1861	99,9	1780	99,9	1
K	484	94,5	436	94,4	1689
GC	300	88,0	258	87,8	1544
Uo	295	100,0	123	100,0	1
CG-G	254	97,3	219	97,8	3
Kow	139	99,3	124	99,2	0
Ca	128	99,2	110	99,1	145
P	87	96,7	76	97,4	186
Ka	49	94,2	42	97,7	169
Ua	24	92,3	19	90,5	9
Ko	16	94,1	14	93,3	0
Pa	10	100,0	10	100,0	15
Ga	4	100,0	4	100,0	15
Ogółem wybrane kategorie	14895	93,4	13209	94,3	22198

Przeciętny czas wyznaczony przez sądy okręgowe na sporządzenie opinii wahał się, w zależności od rodzaju rozpatrywanej sprawy, między 60 (dla spraw CG-G – por. tabela 16) a 27 dniami (dla spraw K). Przeważający czas rzeczywistego sporządzania opinii był dla większości kategorii dłuższy i wynosił od 73 dni dla spraw CG-G do 14,3 dni dla spraw K. Generalnie sprawy K przed sądami okręgowymi, a więc procesy karne o zbrodnie, są w tym kontekście bardzo interesujące. Analizowane dane sugerują, że pomimo iż opinie biegłych występują praktycznie we wszystkich z nich,

to są one sporządzane szybko i (co zostanie jeszcze szerzej omówione – por. tabela 19) tanio. Spośród pozostałych kategorii spraw warto zwrócić uwagę na stosunkowo długi czas potrzebny na przygotowanie opinii do procesowej sprawy cywilnej i gospodarczej (zarówno pierwszo, jak i drugoinstancyjnej) – około 70 dni (por. tabela 16) oraz zdecydowanie krótszy czas sporządzania opinii od spraw nieprocesowych – np. Ns (średnia 36, mediana 31 dni).

Analizując bardziej szczegółowo różnicę między wyznaczonym przez sąd a rzeczywiście osiągniętym przez biegłego terminem realizacji opinii w poszczególnych rodzajach spraw, warto zwrócić po pierwsze uwagę na odsetek opinii sporządzonych w terminie. Przeciętnie w sądach okręgowych wynosił on 52% (por. tabela 17), wyższy od przeciętnego był w sprawach P i Uo, a niższy w sprawach C. Największe opóźnienia w sporządzaniu opinii, obliczone jako różnica liczby dni między zakreślonym a osiągniętym terminem, ujawniły się w sprawach GC, C, Ca i CG-G.

Tabela 16. Czas wyznaczony na sporządzenie opinii i rzeczywisty czas sporządzenia opinii w sprawach przed czterema analizowanymi sądami okręgowymi (w dniach)

Symbol sprawy	Czas wyznaczony na sporządzenie opinii					Czas sporządzenia opinii				
	Średnia	Mediana	Min	Max	N	Średnia	Mediana	Min	Max	N
CG-G	60,2	61,0	14	263	223	73,4	56,5	11	616	226
Ca	57,6	48,0	0	199	103	65,4	50,0	0	318	207
Ga	56,8	46,5	0	134	4	71,3	39,0	0	285	12
C	56,7	42,0	0	547	2425	69,2	55,0	0	711	12538
P	54,7	44,0	28	200	69	55,7	36,0	0	537	250
Pa	52,3	44,0	25	108	8	53,3	43,0	0	174	19
U	50,1	44,0	0	452	4959	43,5	30,0	0	528	13454
Ua	47,3	44,0	28	67	18	38,5	32,0	2	121	28
Ko	46,2	27,0	16	119	15	42,9	45,0	12	86	15
GC	45,4	44,0	0	182	278	67,2	50,0	0	643	1590
Kow	36,7	31,0	0	395	123	41,4	36,0	8	394	123
Ka	35,1	30,0	14	91	35	29,6	21,0	0	198	149
Uo	34,1	33,0	4	72	123	38,4	38,0	7	84	36
Ns	32,2	30,0	0	387	1743	36,4	31,0	3	415	1782
K	26,6	22,0	0	184	214	14,3	0,0	0	562	2042

Tabela 17. Terminowość sporządzania opinii w sprawach przed czterema analizowanymi sądami okręgowymi

Symbol sprawy	Opinia sporządzona w terminie	Opinia sporządzona po terminie	RAZEM	% sporządzonych w terminie	Brak danych
U	2825	2110	4935	57,2	8608
Ns	998	745	1743	57,3	40
C	836	1589	2425	34,5	10176
GC	148	116	264	56,1	1381
CG-G	110	113	223	49,3	3
K	105	72	177	59,3	1919
Kow	73	50	123	59,3	2
Ca	60	43	103	58,3	107
P	49	20	69	71,0	182
Uo	24	12	36	66,7	87
Ka	22	13	35	62,9	139
Ua	10	8	18	55,6	10
Ko	8	7	15	53,3	0
Ga	3	1	4	75,0	8
Pa	2	6	8	25,0	17
Ogółem wybrane kategorie	5273	4905	10178	51,8	22679

Pewne, trudne do wyjaśnienia różnice w odniesieniu do kategorii spraw, uwidoczniły się również, jeżeli chodzi o czas, jaki sądy potrzebowały na wypłatę wynagrodzenia biegłym. Na samo wydanie postanowienia o przyznaniu tego wynagrodzenia ponad miesiąc czekał biegły w sprawach CG-G, Ga, GC, Ca i C, podczas gdy w sprawach U, Ns, Ua i Uo – jedynie niecałe 10 dni (por. tabela 18). Uwzględniając również czas od wydania postanowienia o przyznaniu wynagrodzenia do wypłaty tej kwoty można stwierdzić, że dużo sprawniejsze były w tej kwestii sądy karne oraz pracy i ubezpieczeń społecznych, niż sądy cywilne.

Tabela 18. Czas od zwrotu opinii do wydania postanowienia o przyznaniu wynagrodzenia oraz do skierowania rachunku do wypłaty w sprawach przed czterema analizowanymi sądami okręgowymi (w dniach)

Symbol sprawy	Czas od zwrotu opinii (akt) do postanowienia o przyznaniu wynagrodzenia					Czas od postanowienia o przyznaniu wynagrodzenia do skierowania rachunku do wypłaty				
	Średnia	Mediana	Min	Max	N	Średnia	Mediana	Min	Max	N
CG-G	49,8	28,0	1	524	220	48,6	39,0	9	407	216
Ga	47,4	47,0	13	118	8	30,7	14,5	0	96	6
GC	40,4	28,0	0	349	1540	53,6	39,0	0	531	1553
Ca	34,0	21,0	0	266	201	16,0	7,0	0	371	190
C	31,8	21,0	0	627	11128	44,7	36,0	0	634	10807
Pa	27,9	25,0	4	55	7	27,9	26,0	4	48	7
Kow	20,1	14,0	0	169	120	32,8	23,0	0	365	120
P	17,1	8,5	0	132	62	29,7	26,0	14	82	61
K	13,0	0,0	0	400	1989	8,8	4,0	0	369	2028
Ka	10,3	7,0	0	54	155	1,2	0,0	0	32	148
Ko	10,1	2,5	0	82	12	13,3	8,0	7	30	12
U	8,4	5,0	0	377	4397	20,9	18,0	0	699	3565
Ns	8,3	5,0	0	611	1765	46,7	40,0	1	318	1756
Ua	7,9	5,5	1	20	16	22,9	15,5	5	73	16
Uo	7,1	7,5	4	10	8	30,9	31,0	19	45	8

Jak już wcześniej nadmieniano, kwotę wypłaconego biegłym wynagrodzenia udało się ustalić jedynie w niewielkiej części z analizowanych opinii. Jednak nawet te dane pozwalają na wyciągnięcie interesującego wniosku – najdroższe w sądach okręgowych były opinie sporządzane do spraw gospodarczych (średnio 2300 zł – por. tabela 19) i cywilnych (średnia 1700 zł, mediana 770 zł), najtańsze zaś w sprawach karnych (średnio 400 zł dla spraw K). Równie nieliczne były także informacje o źródle wypłaconego wynagrodzenia – dotyczyły one jedynie 7040 opinii. Na podstawie tych danych można było jednak ustalić dwa podstawowe typy spraw. W pierwszym, do którego należały sprawy o symbolu U, K, P, Ua, Uo i Pa, a więc karne oraz pracy i ubezpieczeń społecznych, wszystkie opinie były finansowane z budżetu państwa (por. tabela 20). W drugim zaś, który obejmował sprawy cywilne (C, Ns, CG-G, Ca), udział finansowania z budżetu był zdecydowanie niższy (od 51% do 88%)

Tabela 19. Koszt sporządzenia opinii biegłych w sprawach przed czterema analizowanymi sądami okręgowymi (w zł)

Symbol sprawy	Kwota wypłaconego wynagrodzenia				
	Średnia	Mediana	Min	Max	N
GC	2285,6	554,8	23,0	57760,0	163
C	1735,6	768,5	4,8	147600,0	5623
Ca	846,9	660,0	189,0	4877,1	15
P	758,9	450,4	100,0	1726,4	3
U	604,0	604,0	604,0	604,0	3
K	397,3	225,9	23,0	9559,0	1230
Ka	282,6	291,6	87,0	459,9	4

Tabela 20. Źródło wynagrodzenia biegłych w czterech analizowanych sądach okręgowych

Symbol sprawy	Skarb Państwa	Zaliczka lub zaliczka i Skarb Państwa	RAZEM	% ze Skarbu Państwa	Brak danych
U	4696	1	4697	100,0	8846
C	1070	638	1708	62,6	10893
Ns	984	764	1748	56,3	35
CG-G	108	106	214	50,5	12
K	79	0	79	100,0	2017
P	71	0	71	100,0	180
Ua	11	0	11	100,0	17
Uo	9	0	9	100,0	114
Ca	7	1	8	87,5	202
Pa	5	0	5	100,0	20
Ogółem wybrane kategorie	7040	1510	8550	82,3	22336

W sprawach przed sądami okręgowymi najczęściej powoływanymi biegłymi byli lekarze (łącznie z psychiatrami) i psycholodzy. Analogiczny był też rozkład tych specjalizacji w opiniach rzeczywiście przez biegłych sporządzonych (por. tabela 21). Rodzaj specjalizacji właściwie nie różnicował odsetka ekspertyz zrealizowanych wśród wszystkich wniosków – w większości kategorii był on podobnie wysoki, jedynie w najmniej licznych uwidoczniły się większe rozbieżności, które jednak, właśnie ze względu na małe liczebności, mogły być czysto przypadkowe.

Tabela 21. Specjalizacje biegłych powołanych w sprawach przed czterema analizowanymi sądami okręgowymi

	Liczba wniosków o wydanie opinii	Liczba wydanych opinii	Udział wydanych opinii w liczbie wniosków	% w ogólnej liczbie wydanych opinii
Medycyna	8995	7883	87,6	69,2
Psychiatria (wraz z uzależnieniem od alkoholu)	1583	1460	92,2	12,8
Psychologia, pedagogika	942	867	92,0	7,6
Opiniowanie psychologiczno-psychiatryczne	538	506	94,1	4,4
Sprawy pracownicze (emerytury i renty, bhp, ubezpieczenia społeczne, wynagrodzenia i płace)	234	224	95,7	2,0
Budownictwo (wycena nieruchomości, geodezja, architektura, instalacje)	217	185	85,3	1,6
Księgowość, finanse, rachunkowość	113	106	93,8	0,9
Górnictwo	69	61	88,4	0,5
Ruch drogowy (motoryzacja, rekonstrukcja wypadków itp.)	28	25	89,3	0,2
Rzeczoznawstwo, wycena ruchomości	27	24	88,9	0,2
Kryminalistyka (traseologia, osmologia, toksykologia, ekspertyza dokumentów, mechanoskopia)	26	25	96,2	0,2
Rolnictwo, ogrodnictwo, ochrona środowiska, weterynaria	10	8	80,0	0,1
Elektrotechnika, elektronika, energetyka	15	13	88,7	0,1
Seksuologia	5	5	100,0	0,0
Inne	30	22	73,3	0,2
Ogółem	12832	11392	89,0	100,0
<i>Brak danych</i>	25594	21695		

Jak już wcześniej podawano, około połowa opinii została wykonana i dostarczona do sądu w wyznaczonym do tego terminie. Spośród poszczególnych specjalizacji biegłych wyższą od przeciętnej terminowość odnotowano dla zespołów psycholog-psychiatra i dla lekarzy, niższą zaś dla specjalistów nauk przyrodniczych, budownictwa, ruchu drogowego, księgowości oraz psychiatrów (por. tabela 22).

Tabela 22. Terminowość sporządzenia opinii według specjalizacji w sprawach przed czterema analizowanymi sądami okręgowymi

Symbol sprawy	Opinia sporządzona w terminie	Opinia sporządzona po terminie	RAZEM	% sporządzonych w terminie	Brak danych
Medycyna	2587	1972	4559	56,7	3324
Psychiatria (wraz z uzależnieniem od alkoholu)	585	694	1279	45,7	181
Psychologia, pedagogika	417	372	789	52,9	78
Opiniowanie psychologiczno-psychiatryczne	354	137	491	72,1	15
Sprawy pracownicze (emerytury i renty, bhp, ubezpieczenia społeczne, wynagrodzenia i płace)	115	106	221	52,0	3
Budownictwo (wycena nieruchomości, geodezja, architektura, instalacje)	59	120	179	33,0	6
Księgowość, finanse, rachunkowość	38	53	91	41,8	15
Górnictwo	28	33	61	45,9	0
Ruch drogowy (motoryzacja, rekonstrukcja wypadków itp.)	9	14	23	39,1	2
Rzeczoznawstwo, wycena ruchomości	8	12	20	40,0	4
Kryminalistyka (traseologia, osmologia, toksykologia, ekspertyza dokumentów, mechanoskopia)	7	6	13	53,8	12
Elektrotechnika, elektronika, energetyka	6	6	12	50,0	1
Seksuologia	2	1	3	66,7	2
Rolnictwo, ogrodnictwo, ochrona środowiska, weterynaria	2	6	8	25,0	0
Inne	3	7	10	30,0	12
Ogółem	4220	3539	7759	54,4	3655

W analizowanym materiale najdroższe okazały się opinie biegłych z zakresu wyceny nieruchomości, geodezji, architektury itp. (średnio prawie 4 tysiące złotych za opinię – por. tabela 23) oraz biegłych lekarzy (średnia 1360 zł, mediana 691 zł). Najtańsze zaś ekspertyzy w zakresie (*nomen omen*) finansów i rachunkowości (niespełna 200 zł) oraz psychiatrii, psychologii i pedagogiki (niespełna 500 zł).

Tabela 23. Koszt sporządzenia opinii biegłych według specjalizacji w sprawach przed czterema analizowanymi sądami okręgowymi

Symbol sprawy	Kwota wypłaconego wynagrodzenia				
	Średnia	Mediana	Min	Max	N
Budownictwo (wycena nieruchomości, geodezja, architektura, instalacje)	3877,6	3030,6	541,6	8907,6	4
Medycyna	1360,4	691,1	90,1	9259,0	28
Opiniowanie psychologiczno-psychiatryczne	846,0	846,0	846,0	846,0	1
Rzeczoznawstwo, wycena ruchomości	510,0	510,0	510,0	510,0	1
Psychologia, pedagogika	481,0	393,8	67,0	1900,2	18
Psychiatria (wraz z uzależnieniem od alkoholu)	476,2	216,9	80,0	1705,5	22
Księgowość, finanse, rachunkowość	194,6	201,9	145,9	235,9	3
Inne	435,9	435,9	360,3	511,5	2

Ostatnią z kwestii analizowanych w punkcie dotyczącym opinii biegłych sporządzanych do spraw rozstrzyganych przed sądami okręgowymi będzie specjalizacja biegłych w poszczególnego rodzaju sprawach. Dla zobrazowania tego zagadnienia wybrano wszystkie analizowane wyżej specjalizacje i sześć najczęstszych w analizowanej bazie danych kategorii spraw (C, Ns, K, U, P i GC – por. tabela 24). Najczęstszymi specjalizacjami biegłych w sprawach cywilnych procesowych była medycyna, psychologia lub pedagogika, psychiatria oraz budownictwo. W sprawach cywilnych nieprocesowych występowały jedynie: psychiatria, psychologia oraz opiniowanie psychologiczno-psychiatryczne. Sprawy karne procesowe wymagały zasięgnięcia informacji specjalnych głównie od psychiatrów, innych lekarzy oraz psychologów. W sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych w prawie 90% przypadków powoływali byli lekarze. W odniesieniu do spraw związanych z prawem pracy, co nie powinno dziwić, obok lekarzy często występowali też specjaliści od różnych zagadnień pracowniczych, takich jak płace czy BHP. W sprawach gospodarczych biegli reprezentowali głównie branżę budowlaną.

Tabela 24. Specjalizacje biegłych powołanych w konkretnych sprawach przed czterema analizowanymi sądami okręgowymi

	Liczba wydanych opinii	% w ogólnej liczbie wydanych opinii
SPRAWY Z REPERTORIUM C		
Medycyna	346	35,0
Psychologia, pedagogika	300	30,2
Psychiatria (wraz z uzależnieniem od alkoholu)	145	14,6
Budownictwo (wycena nieruchomości, geodezja, architektura, instalacje)	113	11,4
Ruch drogowy (motoryzacja, rekonstrukcja wypadków itp.)	19	1,9
Rzeczoznawstwo, wycena ruchomości	11	1,1
Sprawy pracownicze (emerytury i renty, bhp, ubezpieczenia społeczne, wynagrodzenia i płace)	9	0,9
Księgowość, finanse, rachunkowość	9	0,9
Górnictwo	9	0,9
Opiniowanie psychologiczno-psychiatryczne	8	0,8
Kryminalistyka (traseologia, osmologia, toksykologia, ekspertyza dokumentów, mechanoskopia)	7	0,7
Elektrotechnika, elektronika, energetyka	8	0,8
Rolnictwo, ogrodnictwo, ochrona środowiska, weterynaria	2	0,2
Inna	6	0,6
Ogółem	992	100,0
SPRAWY Z REPERTORIUM Ns		
Psychiatria (wraz z uzależnieniem od alkoholu)	848	55,7
Psychologia, pedagogika	461	30,3
Opiniowanie psychologiczno-psychiatryczne	212	13,9
Medycyna	2	0,1
Ogółem	1523	100,0
SPRAWY Z REPERTORIUM K		
Psychiatria (wraz z uzależnieniem od alkoholu)	53	29,7
Medycyna	50	28,0
Psychologia, pedagogika	26	14,5
Kryminalistyka (traseologia, osmologia, toksykologia, ekspertyza dokumentów, mechanoskopia)	12	6,7
Księgowość, finanse, rachunkowość	10	5,6
Budownictwo (wycena nieruchomości, geodezja, architektura, instalacje)	4	2,2
Rzeczoznawstwo, wycena ruchomości	4	2,2
Seksuologia	4	2,2
Opiniowanie psychologiczno-psychiatryczne	3	1,7
Ruch drogowy (motoryzacja, rekonstrukcja wypadków itp.)	2	1,1

Inna	11	6,1
Ogółem	179	100,0
SPRAWY Z REPERTORIUM U		
Medycyna	7222	87,9
Opiniowanie psychologiczno-psychiatryczne	277	3,4
Psychiatria (wraz z uzależnieniem od alkoholu)	367	4,5
Sprawy pracownicze (emerytury i renty, bhp, ubezpieczenia społeczne, wynagrodzenia i płace)	188	2,3
Księgowość, finanse, rachunkowość	77	0,9
Psychologia, pedagogika	73	0,9
Inna	10	0,1
Ogółem	8214	100,0
SPRAWY Z REPERTORIUM P		
Medycyna	36	48,0
Sprawy pracownicze (emerytury i renty, bhp, ubezpieczenia społeczne, wynagrodzenia i płace)	26	34,7
Opiniowanie psychologiczno-psychiatryczne	4	5,3
Górnictwo	4	5,3
Księgowość, finanse, rachunkowość	2	2,7
Psychologia, pedagogika	2	2,7
Psychiatria (wraz z uzależnieniem od alkoholu)	1	1,3
Ogółem	75	100,0
SPRAWY Z REPERTORIUM GC		
Budownictwo (wycena nieruchomości, geodezja, architektura, instalacje)	17	60,8
Rzeczoznawstwo, wycena ruchomości	2	7,1
Księgowość, finanse, rachunkowość	2	7,1
Kryminalistyka (traseologia, osmologia, toksykologia, ekspertyza dokumentów, mechanoskopia)	2	7,1
Psychologia, pedagogika	1	3,6
Inna	4	14,3
Ogółem	28	100,0

3.3. Opinie biegłych w sądach rejonowych

Najczęstszymi kategoriami spraw w siedmiu analizowanych sądach rejonowych były sprawy z repertoriów Ko, C, W, Ns, K i Nsm, najrzadszymi zaś Uo, Cps, Now i Nkd. Udział opinii biegłych we wszystkich tych rodzajach postępowań był bardzo różny – najwyższy dla spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych (U – 72% - por. tabela 25), najniższy zaś dla spraw organizacyjnych w wydziałach karnych (Ko – 0,2%). Generalnie, poza wymienionymi już sprawami U, liczba opinii wydanych

do poszczególnych rodzajów spraw w sądach rejonowych jest dużo niższa niż w przypadku spraw rozpatrywanych przed sądami okręgowymi.

Tabela 25. Udział wydanych opinii w ogólnej liczbie spraw w latach 2013-2014 w siedmiu analizowanych sądach rejonowych

Symbol sprawy	Liczba spraw	Liczba wniosków o wydanie opinii	Liczba wydanych opinii	Liczba wydanych opinii na 100 spraw
Ko	77329	183	153	0,2
C	39318	7063	4770	12,1
W	34585	1709	1001	2,9
Ns	32588	1778	1355	4,2
K	25582	3365	2456	9,6
Nsm	13306	1068	849	6,4
RC	9860	956	247	2,5
GC	9562	871	863	9,0
Rns	8090	2593	1984	24,5
P	7035	531	423	6,0
U	4900	4082	3537	72,2
Nkd	2955	177	128	4,3
Now	2170	210	169	7,8
Cps	2128	362	245	11,5
Uo	19	14	7	36,8
Ogółem wybrane kategorie	269427	24962	18187	6,8

Podobnie, jak w przypadku spraw prowadzonych przed sądami okręgowymi, także w odniesieniu do poszczególnych rodzajów spraw w sądach rejonowych nie uwidoczniły się jakieś szczególne rozbieżności odsetków opinii rzeczywiście wykonanych do liczby złożonych wniosków. Oscyluje on od 99% dla spraw GC (por. tabela 26) do 70% dla spraw W, nieznacznie wyższy od średniej był on dla spraw rodzinnych.

Tabela 26. Udział wydanych opinii w ogólnej liczbie wniosków w sprawach przed siedmioma analizowanymi sądami rejonowymi

Symbol sprawy	Liczba wydanych opinii	Liczba wniosków, w których nie wydano opinii	OGÓŁEM	% wydanych opinii	Brak danych
C	4770	785	5555	85,9	1508
U	3537	485	4022	87,9	60
K	2456	441	2897	84,8	468
Rns	1984	346	2330	85,2	263
Ns	1355	218	1573	86,1	205
W	1001	433	1434	69,8	275
GC	863	8	871	99,1	0
Nsm	849	67	916	92,7	152
P	423	45	468	90,4	63
RC	247	15	262	94,3	694
Cps	245	61	306	80,1	56
Now	169	15	184	91,8	26
Ko	153	18	171	89,5	12
Nkd	128	11	139	92,1	38
Uo	7	5	12	58,3	2
Ogółem wybrane kategorie	18187	2953	21140	86,0	3822

W większości kategorii spraw rozpoznawanych przed sądami rejonowymi przeprowadzane są właściwie wyłącznie opinie biegłych, będących osobami fizycznymi (por. tabela 27). Jedynymi kategoriami o zdecydowanie wyższym udziale opinii sporządzanych przez instytucje są sprawy rodzinne i nieletnich – udział ich sięgał prawie 50% w sprawach RC i Nsm oraz przekraczał 60% w sprawach Now i Nkd. Wyjaśnieniem jest tu istotna rola diagnostyczna w tych sprawach opiniodawczych zespołów sądowych specjalistów (dawniej rodzinnych ośrodków diagnostyczno-konsultacyjnych).

Tabela 27. Udział biegłych i instytucji w sprawach przed siedmioma analizowanymi sądami rejonowymi

Symbol sprawy	Liczba wniosków do biegłych o wydanie opinii	Udział wniosków do biegłych o wydanie opinii w ogólnej liczbie wniosków	Liczba opinii wydanych przez biegłych	Udział opinii wydanych przez biegłych w ogólnej liczbie opinii	Brak danych
C	6961	98,6	4703	98,7	4
U	4065	99,6	3529	99,8	0
K	3225	95,8	2360	96,1	0
Rns	2198	84,8	1752	88,3	0
Ns	1771	99,8	1350	99,9	4
W	1693	99,1	990	98,9	0
GC	870	99,9	862	99,9	0
RC	625	65,4	137	55,5	0
Nsm	544	51,1	454	53,5	3
P	526	99,2	420	99,5	1
Cps	359	99,2	243	99,2	0
Ko	180	98,4	152	99,3	0
Now	68	32,4	55	32,5	0
Nkd	64	36,2	49	38,3	0
Uo	14	100,0	7	100,0	0
Ogółem wybrane kategorie	23163	92,8	17063	93,9	12

Średni czas wyznaczony przez analizowane sądy rejonowe na sporządzenie opinii biegłego był najdłuższy w sprawach Cps i C (67 i 64 dni – por. tabela 28), najkrótszy zaś w sprawach Rns (20 dni) i W (25 dni). Czas sporządzania opinii był w większości kategorii dłuższy od założonego w postanowieniu sądu – największe rozbieżności uwidoczniły się w tej mierze dla spraw U i Nsm. Dane te potwierdza również odpowiedź na pytanie, czy opinia została sporządzona w terminie. Tak rozumiana terminowość była bowiem najniższa dla spraw Nsm, U, Nkd, Now i Ns (od 18% do 35% – por. tabela 29), najwyższa zaś dla spraw GC, Ko, Cps i K (od 86% do 76%).

Tabela 28. Czas wyznaczony na sporządzenie opinii i rzeczywisty czas sporządzenia opinii w sprawach przed siedmioma analizowanymi sądami rejonowymi (w dniach)

Symbol sprawy	Czas wyznaczony na sporządzenie opinii					Czas sporządzenia opinii				
	Średnia	Mediana	Min	Max	N	Średnia	Mediana	Min	Max	N
Cps	67,4	46,0	1	319	143	69,0	54,0	0	421	239
C	63,5	49,0	0	450	2598	76,6	59,0	0	597	4701
Ns	54,9	45,0	0	405	829	75,4	60,0	0	688	1341
Ko	53,3	36,0	8	336	131	48,6	40,0	0	211	117
Nkd	41,2	35,0	14	62	37	59,1	55,0	0	168	123
GC	39,2	35,0	6	136	187	59,7	43,0	0	403	830
Nsm	38,7	31,0	2	136	373	77,3	63,0	0	495	766
Now	37,3	31,0	1	72	95	53,1	49,0	0	138	163
Uo	37,0	34,0	32	54	7	24,3	25,0	9	39	7
K	32,6	25,0	0	454	1579	39,7	29,0	0	664	2294
U	32,0	30,0	0	145	3146	81,3	61,0	3	414	3141
RC	30,7	30,0	0	120	122	50,8	41,0	0	242	191
P	30,4	30,0	7	228	300	46,3	28,0	2	351	300
W	25,3	21,0	0	227	421	30,4	22,0	0	306	977
Rns	19,6	21,0	0	241	836	33,8	22,0	0	434	1702

Tabela 29. Terminowość sporządzania opinii w sprawach przed siedmioma analizowanymi sądami rejonowymi

Symbol sprawy	Opinia sporządzona w terminie	Opinia sporządzona po terminie	RAZEM	% sporządzonych w terminie	Brak danych
C	1189	1392	2581	46,1	2189
K	1124	363	1487	75,6	969
U	621	2518	3139	19,8	398
Rns	341	421	762	44,8	1222
Ns	287	541	828	34,7	527
W	205	216	421	48,7	580
GC	161	26	187	86,1	676
P	154	146	300	51,3	123
Cps	109	31	140	77,9	105
Ko	80	18	98	81,6	55
Nsm	65	288	353	18,4	496
RC	46	45	91	50,5	156
Now	32	63	95	33,7	74
Nkd	9	28	37	24,3	91
Uo	6	1	7	85,7	0
Ogółem wybrane kategorie	4429	6097	10526	42,1	7661

Analizując czas od zwrotu opinii przez biegłego do podjęcia przez sąd postanowienia o przyznaniu mu wynagrodzenia – najdłuższy taki okres upływał w analizowanych sprawach Nsm i Nkd (131 i 105 dni – por. tabela 30), najkrótszy zaś w sprawach P i U (6-7%). Największe opóźnienia oddziałów finansowych sądów uwidoczniły się dla spraw Ns i C (94 i 85 dni), najkrótsze zaś dla spraw karnych i związanych z ubezpieczeniami społecznymi.

Tabela 30. Czas od zwrotu opinii do wydania postanowienia o przyznaniu wynagrodzenia oraz do skierowania rachunku do wypłaty w sprawach przed siedmioma analizowanymi sądami rejonowymi (w dniach)

Symbol sprawy	Czas od zwrotu opinii (akt) do post. o przyznaniu wynagrodzenia					Czas od post. o przyznaniu wynagrodzenia do skierowania rachunku do wypłat				
	Średnia	Mediana	Min	Max	N	Średnia	Mediana	Min	Max	N
Nsm	131,0	82,0	0	615	245	74,4	32,0	2	437	149
Nkd	105,4	32,5	0	490	34	19,3	15,0	8	69	22
Cps	71,0	3,5	1	276	4	19,8	15,0	6	43	4
RC	62,6	13,0	0	467	115	55,1	20,0	7	573	95
Ns	54,3	28,0	0	644	1033	93,9	61,0	0	722	948
C	45,2	20,0	0	643	2669	85,0	56,0	0	659	2598
Now	40,5	13,5	0	302	40	43,1	14,0	8	281	42
Rns	28,9	10,0	0	408	980	49,7	22,0	0	668	741
GC	26,5	7,0	0	399	336	67,3	29,0	0	567	333
W	14,8	7,0	0	348	959	12,9	4,0	0	399	968
Ko	12,0	8,0	0	63	11	7,4	2,0	0	50	10
K	10,3	3,0	0	233	906	16,0	8,0	0	679	811
U	6,6	3,0	0	456	2955	12,3	5,0	0	393	2938
P	5,7	2,0	0	168	263	30,8	25,0	0	383	280

Przeciętne koszty sporządzenia opinii biegłych znacznie różniły się w zależności od kategorii sprawy rozpatrywanej przed sądem rejonowym, do której zostały one wykonane. Najdroższe okazały się opinie w nieprocesowych sprawach cywilnych (Ns – średnia 1680 zł, mediana 1220 zł – por. tabela 31) oraz procesowych rodzinnych, gospodarczych i cywilnych (przeciętnie ponad 700 zł). Najtańsze zaś w sprawach Rns, Nkd, U i Now (średnio niespełna 300 zł). Analogicznie jak w przypadku opinii sporządzanych dla sądów okręgowych, także w odniesieniu do sądów rejonowych uwidaczniają się dwie grupy spraw ze względu na źródło finansowania sporządzanych do nich opinii. W pierwszej, obejmującej sprawy z zakresy prawa pracy, ubezpieczeń społecznych i prawa karnego, wszystkie wynagrodzenia biegłych pokrył Skarb Państwa (por. tabela 32). Natomiast

w sprawach cywilnych (zarówno procesowych, jak i nieprocesowych) z tego źródła pokrywane jest jedynie 32%-34% tych kosztów.

Tabela 31. Koszt sporządzenia opinii biegłych w sprawach przed siedmioma analizowanymi sądami rejonowymi (w zł)

Symbol sprawy	Kwota wypłaconego wynagrodzenia				
	Średnia	Mediana	Min	Max	N
Ns	1682,8	1219,0	28,8	23735,9	748
RC	960,8	571,1	56,6	3523,5	62
GC	934,9	700,0	1,9	11105,1	591
C	708,0	470,4	7,6	28373,1	3633
P	625,1	496,8	25,0	2642,6	104
Ko	513,6	189,0	30,0	19842,0	138
Nsm	469,0	378,0	60,8	1517,2	157
K	443,6	200,0	24,6	19952,7	1463
W	423,7	189,0	31,9	5658,0	526
Cps	331,6	315,3	15,6	1205,0	89
Now	296,5	281,1	90,0	1293,0	46
U	285,6	175,6	7,0	16132,0	390
Nkd	231,0	198,1	178,4	527,0	37
Rns	193,7	178,0	26,9	760,0	726

Tabela 32. Źródło wynagrodzenia biegłych w sprawach przed siedmioma analizowanymi sądami rejonowymi

Symbol sprawy	Skarb Państwa	Zaliczka lub zaliczka i Skarb Państwa	RAZEM	% ze Skarbu Państwa	Brak danych
U	2736	1	2737	100,0	3537
C	805	1591	2396	33,6	4770
K	671	0	671	100,0	2456
W	514	1	515	99,8	1001
P	219	0	219	100,0	423
Ns	193	404	597	32,3	1355
Ko	37	0	37	100,0	153
Cps	0	2	2	0,0	245
Ogółem wybrane kategorie	5175	1999	7174	72,1	13940

Najczęstsze specjalizacje biegłych powoływanych w sądach rejonowych to, podobnie jak w odniesieniu do sądów okręgowych, medycyna, psychiatria, ruch drogowy, budownictwo oraz psychologia i pedagogika (por. tabela 33). Dużo rzadsze są natomiast opinie sporządzane przez zespół psychiatry i psychologa. Co ciekawe, są one również najczęściej wykonywane w terminie (82% – por. tabela 34). Najmniej

terminowe okazały się zaś opinie specjalistów od emerytur, rent i wynagrodzeń, psychologii i pedagogiki oraz budownictwa.

Tabela 33. Specjalizacje biegłych powołanych w sprawach przed siedmioma analizowanymi sądami rejonowymi

	Liczba wniosków o wydanie opinii	Liczba wydanych opinii	Udział wydanych opinii w liczbie wniosków	% w ogólnej liczbie wydanych opinii
Medycyna	1816	1443	79,5	41,6
Psychiatria (wraz z uzależnieniem od alkoholu)	1771	1090	61,5	31,4
Ruch drogowy (motoryzacja, rekonstrukcja wypadków itp.)	375	329	87,7	9,5
Budownictwo (wycena nieruchomości, geodezja, architektura, instalacje)	374	229	61,2	6,6
Psychologia, pedagogika	229	195	85,2	5,6
Rzeczoznawstwo, wycena ruchomości	77	65	84,4	1,9
Kryminalistyka (traseologia, osmologia, toksykologia, ekspertyza dokumentów, mechanoskopia)	35	27	77,1	0,8
Księgowość, finanse, rachunkowość	33	18	54,5	0,5
Sprawy pracownicze (emerytury i renty, bhp, ubezpieczenia społeczne, wynagrodzenia i płace)	19	16	84,2	0,5
Rolnictwo, ogrodnictwo, ochrona środowiska, weterynaria	19	9	47,4	0,3
Opiniowanie psychologiczno-psychiatryczne	17	17	100,0	0,5
Elektrotechnika, elektronika, energetyka	6	5	83,3	0,1
Inne	41	27	65,9	0,8
Ogółem	4814	3472	72,1	100,0

Tabela 34. Terminowość sporządzenia opinii według specjalizacji w sprawach przed siedmioma analizowanymi sądami rejonowymi

Symbol sprawy	Opinia sporządzona w terminie	Opinia sporządzona po terminie	RAZEM	% sporządzonych w terminie	Brak danych
Medycyna	476	603	1079	44,1	364
Psychiatria (też uzależnienia od alkoholu)	351	294	645	54,4	445
Budownictwo (wycena nieruchomości, geodezja, architektura, instalacje)	85	118	203	41,9	26
Ruch drogowy (motoryzacja, rekonstrukcja wypadków itp.)	67	73	140	47,9	189
Psychologia, pedagogika	36	67	103	35,0	92
Rzeczoznawstwo, wycena ruchomości	20	35	55	36,4	10
Opiniowanie psychologiczno-psychiatryczne	14	3	17	82,4	0
Kryminalistyka (traseologia, osmologia, toksykologia, ekspertyza dokumentów, mechanoskopia)	9	11	20	45,0	7
Księgowość, finanse, rachunkowość	8	8	16	50,0	2
Sprawy pracownicze (emerytury i renty, bhp, ubezpieczenia społeczne, wynagrodzenia i płace)	4	10	14	28,6	2
Rolnictwo, ogrodnictwo, ochrona środowiska, weterynaria	4	5	9	44,4	0
Elektrotechnika, elektronika, energetyka	4	1	5	80,0	2
Inne	12	6	18	66,7	9
Ogółem	1090	1234	2324	46,9	1148

Najwyższe koszty opinii biegłych, spośród częstszych kategorii, zaobserwowano dla wycen nieruchomości i innych spraw związanych z budownictwem (średnia 2300 zł, mediana 1650 zł – por. tabela 35), najniższe zaś psychiatrii, psychologii, pedagogii i medycyny (poniżej 400 zł).

Tabela 35. Koszt sporządzenia opinii biegłych według specjalizacji w sprawach przed siedmioma analizowanymi sądami rejonowymi

Symbol sprawy	Kwota wypłaconego wynagrodzenia				
	Średnia	Mediana	Min	Max	N
Energetyka	3152,6	3152,6	1000,0	5305,1	2
Budownictwo (wycena nieruchomości, geodezja, architektura, instalacje)	2329,5	1650,2	127,5	17617,0	92
Kryminalistyka (traseologia, osmologia, toksykologia, ekspertyza dokumentów, mechanoskopia)	2039,2	761,6	74,4	19952,7	14
Księgowość, finanse, rachunkowość	2028,8	697,5	242,6	9107,8	8
Elektrotechnika, elektronika, energetyka	1770,8	1770,8	360,6	3181,0	2
Sprawy pracownicze (emerytury i renty, bhp, ubezpieczenia społeczne, wynagrodzenia i płace)	949,7	720,7	360,0	1768,4	3
Rzeczoznawstwo, wycena ruchomości	814,8	429,0	68,5	3684,2	22
Ruch drogowy (motoryzacja, rekonstrukcja wypadków itp.)	799,2	865,1	14,7	2460,8	293
Medycyna	398,7	375,0	7,6	4408,6	551
Psychologia, pedagogika	323,0	317,4	49,6	951,4	60
Psychiatria (wraz z uzależnieniem od alkoholu)	217,9	189,0	45,1	1215,5	375
Inne	1141,4	1096,5	254,3	2750,9	22

Dla pokazania zróżnicowania specjalizacji biegłych powoływanych w poszczególnych rodzajach spraw wybrano wszystkie analizowane wyżej specjalizacje i osiem najczęściej występujących kategorii spraw w analizowanych danych dla sądów rejonowych (C, Ns, K, W, U, P, Rns, Nsm²⁵ – por. tabela 36). W cywilnych sprawach procesowych przed tymi sądami najczęściej powoływani byli biegli z zakresu medycyny, spraw związanych z ruchem drogowym, psychiatrii, budownictwa oraz psychologii i pedagogiki. W nieprocesowych sprawach cywilnych dominowali natomiast specjaliści od budownictwa i wycen ruchomości. Przed wydziałami karnymi (repertoria K i W) występowali psychiatry oraz inni lekarze, a także biegli z zakresu ruchu drogowego. Do spraw dotyczących ubezpieczeń społecznych sądy wyznaczały właściwie wyłącznie biegłych lekarzy, zaś do spraw z zakresu prawa pracy zarówno lekarzy, jak i biegłych w przedmiocie wynagrodzeń, rent i emerytur. W sprawach rozpoznawanych przez sądy rodzinne występowali psychiatry (symbol Rns) oraz psychologowie lub pedagodzy (sprawy Nsm).

²⁵ W zestawieniu powinny znaleźć się również sprawy GC, ale w żadnej z nich nie zidentyfikowano specjalizacji biegłego.

Tabela 36. Specjalizacje biegłych powołanych w konkretnych sprawach przed siedmioma analizowanymi sądami rejonowymi

	Liczba wydanych opinii	% w ogólnej liczbie wydanych opinii
SPRAWY Z REPERTORIUM C		
Medycyna	550	58,4
Ruch drogowy (motoryzacja, rekonstrukcja wypadków itp.)	117	12,4
Psychiatria (wraz z uzależnieniem od alkoholu)	80	8,5
Budownictwo (wycena nieruchomości, geodezja, architektura, instalacje)	79	8,4
Psychologia, pedagogika	61	6,5
Kryminalistyka (traseologia, osmologia, toksykologia, ekspertyza dokumentów, mechanoskopia)	12	1,3
Księgowość, finanse, rachunkowość	10	1,1
Rolnictwo, ogrodnictwo, ochrona środowiska, weterynaria	7	0,7
Rzeczoznawstwo, wycena ruchomości	6	0,6
Sprawy pracownicze (emerytury i renty, bhp, ubezpieczenia społeczne, wynagrodzenia i płace)	1	0,1
Elektrotechnika, elektronika, energetyka	1	0,1
Inna	18	1,9
Ogółem	942	100,0
SPRAWY Z REPERTORIUM Ns		
Budownictwo (wycena nieruchomości, geodezja, architektura, instalacje)	145	60,9
Rzeczoznawstwo, wycena ruchomości	42	17,6
Psychiatria (wraz z uzależnieniem od alkoholu)	19	8,0
Medycyna	6	2,5
Ruch drogowy (motoryzacja, rekonstrukcja wypadków itp.)	6	2,5
Kryminalistyka (traseologia, osmologia, toksykologia, ekspertyza dokumentów, mechanoskopia)	5	2,1
Księgowość, finanse, rachunkowość	4	1,7
Psychologia, pedagogika	3	1,3
Elektrotechnika, elektronika, energetyka	3	1,3
Rolnictwo, ogrodnictwo, ochrona środowiska, weterynaria	2	0,8
Inna	3	1,3
Ogółem	238	100,0
SPRAWY Z REPERTORIUM K		
Psychiatria (wraz z uzależnieniem od alkoholu)	425	63,5
Medycyna	123	18,1
Ruch drogowy (motoryzacja, rekonstrukcja wypadków itp.)	43	6,4
Psychologia, pedagogika	35	5,2
Opiniowanie psychologiczno-psychiatryczne	15	2,2

Rzeczoznawstwo, wycena ruchomości	13	1,9
Kryminalistyka (traseologia, osmologia, toksykologia, ekspertyza dokumentów, mechanoskopia)	9	1,3
Sprawy pracownicze (emerytury i renty, bhp, ubezpieczenia społeczne, wynagrodzenia i płace)	2	0,3
Elektrotechnika, elektronika, energetyka	2	0,3
Budownictwo (wycena nieruchomości, geodezja, architektura, instalacje)	1	0,1
Księgowość, finanse, rachunkowość	1	0,1
Inna	2	0,3
Ogółem	671	100,0
SPRAWY Z REPERTORIUM W		
Psychiatria (wraz z uzależnieniem od alkoholu)	340	60,7
Ruch drogowy (motoryzacja, rekonstrukcja wypadków itp.)	162	29,0
Medycyna	49	8,8
Psychologia, pedagogika	3	0,5
Opiniowanie psychologiczno-psychiatryczne	2	0,4
Rzeczoznawstwo, wycena ruchomości	2	0,4
Inna	1	0,2
Ogółem	559	100,0
SPRAWY Z REPERTORIUM U		
Medycyna	589	95,7
Psychiatria (wraz z uzależnieniem od alkoholu)	20	3,2
Sprawy pracownicze (emerytury i renty, bhp, ubezpieczenia społeczne, wynagrodzenia i płace)	4	0,6
Psychologia, pedagogika	2	0,3
Rzeczoznawstwo, wycena ruchomości	1	0,2
Ogółem	616	100,0
SPRAWY Z REPERTORIUM P		
Medycyna	13	48,2
Sprawy pracownicze (emerytury i renty, bhp, ubezpieczenia społeczne, wynagrodzenia i płace)	9	33,3
Psychiatria (wraz z uzależnieniem od alkoholu)	3	11,1
Księgowość, finanse, rachunkowość	2	7,4
Ogółem	27	100,0
SPRAWY Z REPERTORIUM Rns		
Psychiatria (wraz z uzależnieniem od alkoholu)	161	99,4
Psychologia, pedagogika	1	0,6
Ogółem	162	100,0
SPRAWY Z REPERTORIUM Nsm		
Psychologia, pedagogika	69	98,6
Inna	1	1,4
Ogółem	70	100,0

3.5. Wnioski

Z przedstawionej powyżej analizy statystycznej danych gromadzonych w repertoriach „Wab” wynika kilka podstawowych wniosków:

1. Badanie ukazało liczne problemy przy tego rodzaju analizach, a szczególnie niekompletność i niejednorodność rejestrów tworzonych przez poszczególne sądy i wydziały sądów.
2. Zdecydowanie wyższy jest udział opinii biegłych w poszczególnych kategoriach spraw rozpatrywanych przez sądy okręgowe niż sądy rejonowe.
3. W sprawach cywilnych i gospodarczych sądów okręgowych częściej niż w sądach rejonowych opinie zlecane są instytucjom.
4. Przeciętny czas wyznaczony na sporządzenie opinii wynosił od 3 tygodni do 2 miesięcy zależnie od rodzaju sprawy i zasadniczo nie różnił się między sądem okręgowym a rejonowym. Czas sporządzania opinii był w większości kategorii dłuższy od założonego w postanowieniu sądu. Około połowy opinii zostało sporządzonych po terminie.
5. Trudne do wyjaśnienia różnice czasu jaki sądy potrzebowały na wypłatę wynagrodzenia biegłym uwidoczniły się w odniesieniu do poszczególnych kategorii spraw. Generalnie sprawniejsze w tym zakresie wydają się wydziały sądów okręgowych, szczególnie karne oraz pracy i ubezpieczeń społecznych. Większą przewlekłością charakteryzują się zaś wydziały cywilne.
6. W sądach okręgowych najdroższe były opinie sporządzane do spraw procesowych gospodarczych i cywilnych, najtańsze zaś w sprawach karnych. W sądach rejonowych zaś najwięcej przeciętnie kosztowały opinie w nieprocesowych sprawach cywilnych oraz procesowych rodzinnych, gospodarczych i cywilnych, najmniej zaś w sprawach Rns, Nkd, U i Now.
7. Najczęstsze specjalizacje biegłych powoływanych zarówno w sądach okręgowych, jak i rejonowych, to medycyna, psychiatria, ruch drogowy, budownictwo oraz psychologia i pedagogika. W sądach okręgowych częstsze niż w rejonowych są jedynie opinie opracowywane przez zespół psychiatry

i psychologa. Opinie te są również sporządzane najbardziej terminowo na obu szczeblach sądów.

8. W całym analizowanym materiale najdroższe okazały się opinie biegłych z zakresu wyceny nieruchomości, geodezji, architektury itp., najtańsze zaś psychiatrów, psychologów i pedagogów. Co ciekawe, opinie lekarzy przedstawiane dla sądów okręgowych były kilkukrotnie droższe od tych zlecanych przez sądy rejonowe.

3.6. Aneks – rozpatrywane kategorie spraw²⁶

1. **Repertorium C** jest prowadzone dla pozostałych spraw cywilnych podlegających rozpoznaniu w procesie, wszczętych na skutek pozwu lub skargi o uchylenie wyroku sądu polubownego, w tym podlegających rozpoznaniu w postępowaniu uproszczonym, a także w europejskim postępowaniu w sprawie drobnych roszczeń.
2. **Repertorium Ca** jest prowadzone w sądach okręgowych dla spraw cywilnych przedstawionych z apelacjami od orzeczeń sądów rejonowych oraz skarg na orzeczenia Krajowej Izby Odwoławczej.
3. **Repertorium Ns** jest prowadzone dla spraw cywilnych podlegających rozpoznaniu w postępowaniu nieprocesowym.
4. **Repertorium RC** jest prowadzone dla wszczętych przed wydziałem rodzinnym spraw cywilnych rozpoznawanych w trybie postępowania procesowego.
5. **Repertorium Cps** jest prowadzone w sądach rejonowych dla spraw cywilnej pomocy sądowej.
6. **Repertorium K** jest prowadzone dla spraw, w których wniesiono akt oskarżenia lub pismo zastępujące akt oskarżenia, w tym dla spraw o przestępstwa skarbowe, dla spraw w przedmiocie wydania wyroku łącznego, wniosków prokuratora o umorzenie postępowania z powodu niepoczytalności sprawcy i zastosowanie środków zabezpieczających, wniosków o warunkowe umorzenie postępowania karnego, spraw dotyczących odpowiedzialności podmiotu

²⁶ Opracowano na podstawie zarządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 grudnia 2003 r. w sprawie organizacji i zakresu działania sekretariatów sądowych oraz innych działów administracji sądowej (Dz. Urz. MS z 2003 r. Nr 5, poz. 22 ze zm.).

zbiorowego, spraw lustracyjnych wniesionych w trybie przepisów ustawy z dnia 18 października 2006 r. o ujawnieniu informacji o dokumentach organów bezpieczeństwa państwa z lat 1944-1990 oraz treści tych dokumentów.

7. **Repertorium Ka** jest prowadzone w sądach okręgowych dla spraw, w których wniesiono apelacje w sprawach karnych i w sprawach o wykroczenia od wyroków sądów rejonowych.
8. W **repertorium Ko** rejestrowane są czynności podejmowane przez sąd z urzędu, pisma i wnioski w sprawach karnych i o wykroczenia oraz w sprawach o przestępstwa i wykroczenia skarbowe, niepodlegające wpisowi do innych urzędzeń ewidencyjnych.
9. **Repertorium Kow** jest prowadzone w sądzie penitencjarnym dla spraw dotyczących: 1) udzielenia przerwy w wykonaniu kary pozbawienia wolności (art. 153 k.k.w.); 2) odwołania przerwy w wykonywaniu kary pozbawienia wolności (art. 156 k.k.w.); 3) udzielenia warunkowego zwolnienia (art. 161 k.k.w.); 4) odwołania warunkowego zwolnienia (art. 160 k.k.w.); 5) udzielenia zezwolenia na odbycie przez skazanego kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego; 6) uchylenia zezwolenia na odbycie przez skazanego kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego; 7) obciążenia skazanego kosztami leczenia na podstawie art. 119 k.k.w.; 8) zmiany określonego w wyroku rodzaju i typu zakładu karnego (art. 74 k.k.w.); 9) innych orzeczeń dotyczących przerwy w wykonaniu kary pozbawienia wolności lub warunkowego zwolnienia.
10. **Repertorium W** jest prowadzone w wydziałach sądów rejonowych rozpoznających sprawy o wykroczenia dla spraw o wykroczenia, w tym wykroczenia skarbowe.
11. **Repertorium GC** jest prowadzone dla pozostałych spraw gospodarczych podlegających rozpoznaniu w procesie, wszczętych na skutek pozwu lub skargi o uchylenie wyroku sądu polubownego, w tym podlegających rozpoznaniu w postępowaniu uproszczonym, a także w europejskim postępowaniu w sprawie drobnych roszczeń.
12. **Repertorium Ga** jest prowadzone w sądach okręgowych dla spraw gospodarczych przedstawionych z apelacjami od orzeczeń sądów rejonowych oraz skarg na orzeczenia Krajowej Izby Odwoławczej.

13. **Repertorium P** jest prowadzone dla spraw z zakresu prawa pracy, o roszczenia pracownika, członków rodzin i spadkobierców wynikające ze stosunku pracy lub z nim związane oraz spraw między innymi podmiotami, do których rozstrzygnięcia z mocy ustaw szczególnych stosuje się przepisy o postępowaniu w sprawach z zakresu prawa pracy, dla spraw podlegających rozpoznaniu na skutek pozwu pracodawcy o odszkodowanie należne od pracownika, w związku ze świadczoną przez niego pracą (łącznie ze sprawami z tytułu odpowiedzialności wspólnej), w tym podlegających rozpoznaniu w postępowaniu uproszczonym.
14. **Repertorium Ga** jest prowadzone w sądach okręgowych dla spraw gospodarczych przedstawionych z apelacjami od orzeczeń sądów rejonowych oraz skarg na orzeczenia Krajowej Izby Odwoławczej.
15. **Repertorium U** jest prowadzone dla spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych określonych w art. 4778 § 2 k.p.c.
16. **Repertorium Ua** jest prowadzone w sądach okręgowych dla spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych przedstawionych z apelacjami od orzeczeń sądów rejonowych.
17. **Repertorium Uo** jest prowadzone dla innych spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych, które nie podlegają rejestracji w innych repertoriach, a w szczególności: dla spraw dotyczących pomocy sądowej, o wyznaczenie sądu, o wyłączenie sędziego, jeżeli wniosek został przekazany z innego wydziału lub sądu oraz o odtworzenie akt.
18. **Repertorium Nsm** jest prowadzone w sądach rejonowych dla spraw dotyczących małoletnich, które podlegają rozpoznaniu przez wydział rodzinny w trybie postępowania nieprocesowego.
19. **Repertorium Rns** jest prowadzone dla spraw podlegających rozpoznaniu przez wydział rodzinny w postępowaniu nieprocesowym, w tym również dotyczących poddania obowiązkowi leczenia osób uzależnionych od alkoholu.
20. **Repertorium Nkd** jest prowadzone od 2014 r. dla spraw nieletnich, w których zachodzi podejrzenie popełnienia czynu karalnego lub demoralizacji.
21. **Repertorium Now** było prowadzone do 2014 r. dla spraw nieletnich podlegających rozpoznaniu w postępowaniu opiekuńczo-wychowawczym.
22. **Repertorium CG-G** jest prowadzone dla spraw z zakresu przepisów prawa geologicznego i górniczego (szkody górnicze).

Rozdział 4. Koszty funkcjonowania systemu biegłych sądowych

Istotnym – z praktycznego punktu widzenia – uzupełnieniem przedstawionego w poprzednich rozdziałach opracowania obrazu instytucji biegłego sądowego jest perspektywa wydatków budżetowych, związanych z funkcjonowaniem tego systemu. Kwestia ta nabiera szczególnego znaczenia w świetle ustaleń Najwyższej Izby Kontroli, która analizowała dlaczego, pomimo wielokrotnych prób, nie udało się w ostatniej dekadzie uchwalić ustawy o biegłych. Jak wskazano, „wpływ na powyższą sytuację miało m.in. uwzględnienie stanowiska Ministra Finansów co do skutków finansowych projektowanej regulacji”²⁷. Kluczowym problemem jawi się więc właśnie wiarygodne ustalenie kosztów generowanych przez ten system obecnie i oszacowanie zmian, jakie dla budżetu państwa przyniosłyby różne warianty zmian.

Niniejszy rozdział wykorzystuje dane zgromadzone w toku badań aktowych, ankietowych i statystycznych opisanych w rozdziałach 1, 2 i 3 niniejszego opracowania, w celu podsumowania wyników analiz, ich weryfikacji oraz oszacowania struktury wydatków budżetowych na opinie biegłych. Ostatecznym celem prowadzonych w tym rozdziale analiz będzie zaś określenie możliwości projektowania zmian w tych wydatkach na podstawie prezentowanych danych. Ze względu na oczywistą niepewność związaną z formułowaniem wniosków o funkcjonowaniu całego systemu na podstawie badania określonej próby prezentowane wyniki należy traktować, jako oszacowanie lub inaczej przybliżenie danych dla sądownictwa powszechnego całej Polski.

Dla zrealizowania postawionego celu zdecydowano się na porównanie części uzyskanych różnymi metodami wyników oraz zrekonstruowanie – na podstawie danych zgromadzonych w toku badania statystycznego – struktury wydatków budżetowych na wynagrodzenia biegłych w poszczególnych typach spraw (karne, cywilne, gospodarcze itd.) i na poszczególnych szczeblach sądownictwa

²⁷ Informacja o wynikach kontroli *Funkcjonowanie biegłych w wymiarze sprawiedliwości*, NIK 2015, https://www.nik.gov.pl/plik/id,9608_vp,11856.pdf, s. 15, szerzej 56-58.

powszechnego (sąd rejonowy, okręgowy i apelacyjny). O ile bowiem dane gromadzone w ramach sprawozdawczości budżetowej (RB-28) pozwalają na ustalenie łącznej sumy wydatków na wynagrodzenia biegłych – oraz ich wysokości na poszczególnych szczeblach²⁸, to brak w nich danych umożliwiających powiązanie konkretnych typów spraw z ponoszonymi wydatkami²⁹. Uzyskanie takich informacji może okazać się pomocne przy ewentualnej ocenie skutków finansowych rozważanych wariantów reform instytucji biegłego sądowego.

4.1. Wewnętrzna weryfikacja analizowanych danych

Dane uzyskane w toku poszczególnych badań, realizowanych w ramach niniejszego projektu mogą być zweryfikowane w drodze porównania ich szczegółowych ustaleń. Pełną porównywalność oferują właściwie tylko dwie takie informacje – dotyczące czasu sporządzania oraz kwoty przyznanego wynagrodzenia za opinie wydane do konkretnych kategorii spraw cywilnych i gospodarczych rozpoznawanych w sądach okręgowych i rejonowych (wyniki badania aktowego opisanego w rozdziale 1 i statystycznego przedstawionego w rozdziale 3). Porównanie czasu sporządzania opinii w wybranych kategoriach spraw przedstawiono w tabeli 1. Uwidacznia ono bardzo zbliżone wyniki, co przemawia za ich wiarygodnością.

²⁸ Jak sugerują np. wyniki analiz prezentowanych w rozdziałach 1 i 3 niniejszego opracowania, chodzi głównie sądy rejonowe i okręgowe, gdyż funkcjonujący w Polsce model postępowania odwoławczego sprawia, że biegli powoływani są co do zasady przez sądy pierwszej instancji.

²⁹ Sytuację miało poprawić wdrożenie Zintegrowanego Systemu Rachunkowości i Zarządzania Kadrami (ZSRK), który miał oferować „wyższą jakość danych oraz umożliwić przeprowadzenie złożonych analiz finansowych i kadrowych. (...) dla zbudowania mechanizmów zarządczych, w ramach których skuteczna i efektywna realizacja celów i zadań wymiaru sprawiedliwości, nie będzie zależna jedynie od dodatkowego strumienia środków pieniężnych z budżetu państwa, ale od zdolności do optymalnego wykorzystania posiadanych zasobów kadrowych, finansowych i rzeczowych.” Por. odpowiedź na interpelację nr 33260, VII kadencja, <http://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/InterpelacjaTresc.xsp?key=2F8E121C>.

Tabela 1. Czas wyznaczony na sporządzenie opinii i rzeczywisty czas sporządzania opinii w sprawach przed czterema analizowanymi sądami okręgowymi (w dniach)

Symbol sprawy	Czas sporządzania opinii według danych z badania aktowego					Czas sporządzania opinii według danych z badania statystycznego				
	Średnia	Mediana	Min	Max	N	Średnia	Mediana	Min	Max	N
SĄDY OKRĘGOWE										
Ca	68,4	33,0	9	218	5	65,4	50,0	0	318	207
C	73,0	53,0	3	551	153	69,2	55,0	0	711	12538
GC	48,8	49,5	28	63	6	67,2	50,0	0	643	1590
Ns	29,3	21,0	1	282	188	36,4	31,0	3	415	1782
SĄDY REJONOWE										
C	66,5	45,5	4	386	362	76,6	59,0	0	597	4701
Ns	78,9	61,0	1	603	326	75,4	60,0	0	688	1341
GC	52,7	45,0	7	179	100	59,7	43,0	0	403	830

Analogiczne porównanie można przeprowadzić również dla ustalonych w toku obu badań kwot wypłaconych biegłym wynagrodzeń za sporządzenie opinii (por. tabela 2). W odniesieniu do wyników badań aktowych do analiz włączono osobno wszystkie wypłacone biegłym wynagrodzenia (za sporządzenie opinii „głównej”, uzupełniającej i stawiennictwo na rozprawie, gdyż wtedy najbardziej odpowiadają one tym wykazywanym w kontrolkach „Wab”. Te obliczenia pokazują już jednak dużo większe rozbieżności, szczególnie odnośnie do wartości średnich. Wartości median są jednak w dużym stopniu spójne.

Tabela 2. Porównanie kosztów sporządzenia opinii biegłych w sprawach cywilnych i gospodarczych przed sądami okręgowymi i rejonowymi (w zł)

Symbol sprawy	Kwota wypłaconego wynagrodzenia według danych z badania aktowego					Kwota wypłaconego wynagrodzenia według danych z badania statystycznego				
	Średnia	Mediana	Min	Max	N	Średnia	Mediana	Min	Max	N
SĄDY OKRĘGOWE										
GC	1683,7	1214,0	165,0	5 477,0	9	2285,6	554,8	23,0	57760,0	163
C	9896,5	441,0	30,0	302 531,0	229	1735,6	768,5	4,8	147 600,0	5623
Ca	1170,3	938,0	116,0	2 580,0	6	846,9	660,0	189,0	4877,1	15
SĄDY REJONOWE										
Ns	15 429,3	1485,5	10,0	988 177,0	418	1682,8	1219,0	28,8	23735,9	748
GC	5337,0	777,0	38,0	198 745,0	131	934,9	700,0	1,9	11105,1	591
C	17 137,3	556,5	10,0	750 303,0	498	708,0	470,4	7,6	28373,1	3633

4.2. Oszacowanie struktury wydatków na wynagrodzenia biegłych sądowych

W celu zrekonstruowania struktury wydatków na wynagrodzenia biegłych sądowych, wykorzystano dane uzyskane z kontrolek „Wab”, w których zarejestrowano wszystkie przypadki powołania biegłego w wylosowanych siedmiu sądach rejonowych i czterech okręgowych w latach 2013-14, prezentowane już w rozdziale 3 niniejszego opracowania. Łączne wydatki na wynagrodzenia biegłych i kwoty wypłacane rocznie na ten z cel z budżetu państwa oszacowano w oparciu o:

1. obliczony stosunek liczby opinii w 22 kategoriach spraw do ogólnego wpływu spraw danego typu³⁰ (por. tabela 3),
2. wysokość przeciętnych wynagrodzeń za sporządzenie opinii w 22 kategoriach spraw i odsetek tych wynagrodzeń wypłaconych ze Skarbu Państwa (por. tabela 4),
3. dane o łącznym wpływie 22 kategorii spraw poszczególnych typów do sądów powszechnych w 2015 r. (por. tabela 5).

³⁰ Uznano, że sposób rejestracji zleceń przeprowadzenia opinii w kontrolce „Wab” bardziej odpowiada rejestracji spraw wpływających, ale wykorzystanie do obliczeń danych o liczbie spraw załatwionych – zamiast wpływających – prowadzi do analogicznych wniosków.

Tabela 3. Ogólna liczba spraw i liczba wydanych opinii w latach 2013-2014 w czterech sądach okręgowych i siedmiu sądach rejonowych

Symbol sprawy	Ogólna liczba spraw	Liczba wydanych opinii	Liczba wydanych opinii na 100 spraw
SĄDY OKRĘGOWE			
C	38081	12601	33,1
U	34300	13543	39,5
Kow	30024	125	0,4
Ca	16591	210	1,3
Ka	11290	174	1,5
Ko	10149	15	0,1
GC	9841	1645	16,7
Ga	5438	12	0,2
Ns	3455	1783	51,6
Pa	2822	25	0,9
K	2470	2096	84,9
Uo	846	123	14,5
P	721	251	34,8
Ua	444	28	6,3
CG-G	140	226	161,4
Ogółem wybrane kategorie	166612	32857	19,7
SĄDY REJONOWE			
Ko	77329	153	0,2
C	39318	4770	12,1
W	34585	1001	2,9
Ns	32588	1355	4,2
K	25582	2456	9,6
Nsm	13306	849	6,4
RC	9860	247	2,5
GC	9562	863	9,0
Rns	8090	1984	24,5
P	7035	423	6,0
U	4900	3537	72,2
Nkd	2955	128	4,3
Now	2170	169	7,8
Cps	2128	245	11,5
Uo	19	7	36,8
Ogółem wybrane kategorie	269427	18187	6,8

Tabela 4. Koszt sporządzenia opinii biegłych w sprawach przed czterema sądami okręgowymi i siedmioma rejonowymi (w zł)

Symbol sprawy	Kwota wypłaconego wynagrodzenia				
	Średnia	Mediana	Min	Max	N
SĄDY OKRĘGOWE					
GC	2285,6	554,8	23,0	57760,0	163
C	1735,6	768,5	4,8	147600,0	5623
Ca	846,9	660,0	189,0	4877,1	15
P	758,9	450,4	100,0	1726,4	3
U	604,0	604,0	604,0	604,0	3
K	397,3	225,9	23,0	9559,0	1230
Ka	282,6	291,6	87,0	459,9	4
OGÓŁEM	1424,0	578,8	4,8	147600,0	7869
SĄDY REJONOWE					
Ns	1682,8	1219,0	28,8	23735,9	748
RC	960,8	571,1	56,6	3523,5	62
GC	934,9	700,0	1,9	11105,1	591
C	708,0	470,4	7,6	28373,1	3633
P	625,1	496,8	25,0	2642,6	104
Ko	513,6	189,0	30,0	19842,0	138
Nsm	469,0	378,0	60,8	1517,2	157
K	443,6	200,0	24,6	19952,7	1463
W	423,7	189,0	31,9	5658,0	526
Cps	331,6	315,3	15,6	1205,0	89
Now	296,5	281,1	90,0	1293,0	46
U	285,6	175,6	7,0	16132,0	390
Nkd	231,0	198,1	178,4	527,0	37
Rns	193,7	178,0	26,9	760,0	726
OGÓŁEM	661,9	380,9	1,9	28373,1	8991

Tabela 5. Wpływ spraw do sądów powszechnych według kategorii w 2015 r. i oszacowane łączne wynagrodzenia biegłych

Symbol sprawy	Ogólna liczba spraw *	Oszacowana liczba wydanych opinii	Oszacowane na podstawie średnich łączne wynagrodzenia biegłych	Oszacowane na podstawie median łączne wynagrodzenia biegłych
SĄDY APELACYJNE				
A Ca	16 764	218	184 566,61	143 835,12
A Ka	3 466	52	14 692,37	15 160,28
A Pa	356	3	2 713,47	2 114,64
A Ua	21 093	1 329	1 125 410,69	877 046,94
A Ca-gosp.	3 649	47	40 174,40	31 308,42
Inne	70 007	70	99 689,97	40 518,65
OGÓLEM	115 335	1719	1 467 247,50	1 109 984,06
SĄDY OKRĘGOWE				
C	133 252	44 106	76 551 088,67	33 895 777,62
U	113 250	44 734	27 019 185,00	27 019 185,00
Kow	126 489	506	720 481,34	292 837,21
Ca	60 136	782	662 079,32	515 966,88
Ka	49 597	744	210 241,68	216 937,28
Ko	41 640	42	59 295,36	24 100,40
GC	15 367	2 566	5 865 510,14	1 423 777,14
Ga	12 535	25	35 699,68	14 510,01
Ns	16 360	8 442	12 021 066,24	4 885 921,85
Pa	8 102	73	103 835,23	42 203,48
K	10 149	8 617	3 423 335,85	1 946 467,58
Uo	8 096	1 174	1 671 662,08	679 441,42
P	1 714	596	452 662,60	268 650,99
Ua	2 701	170	242 312,11	98 486,94
CG-G	141	228	324 065,38	131 715,28
Inne	305 454	305	434 966,50	176 790,67
OGÓLEM	904 983	113 110	129 797 487,18	71 632 769,75
SĄDY REJONOWE				
Ko	1 067 812	2 136	1 096 856,49	403 632,94
C	618 491	74 837	52 984 886,99	35 203 518,13
W	703 930	20 414	8 649 399,09	3 858 240,33
Ns	512 135	21 510	36 196 472,68	26 220 287,73
K	362 923	34 841	15 455 293,71	6 968 121,60
Nsm	231 469	14 814	6 947 773,50	5 599 698,05
RC	149 338	3 733	3 587 098,76	2 132 173,30
GC	129 011	11 611	10 855 114,55	8 127 693,00
Rns	149 243	36 565	7 082 550,43	6 508 487,23
P	61 057	3 663	2 290 003,84	1 819 987,06
U	39 128	28 250	8 068 318,81	4 960 773,05

Nkd	78 867	3 391	783 385,91	671 812,77
Now	0	0	0,00	0,00
Cps	25 785	2 965	983 285,19	934 951,21
Uo	2 904	1 069	707 354,00	407 057,16
Inne	10 003 665	20 007	13 242 851,73	7 620 792,00
OGÓŁEM	14 135 758	279 807	168 930 645,67	111 437 225,54

Źródło: Ewidencja spraw w sądach powszechnych według działów prawa i instancyjności za rok 2015, isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-jednoroczne/rok-2015/download,3169,10.html oraz obliczenia własne na podstawie danych z tabeli 1 i 2 niniejszego rozdziału (udział liczby opinii do ogólnej liczby spraw, średnie kwoty wynagrodzenia; wartości dla spraw z sądów apelacyjnych zostały oszacowane na podstawie danych dla porównywalnych kategorii z sądów okręgowych, przy czym z braku wszystkich stosownych danych dla przeciętnych wynagrodzeń – w sprawach A Ca, A Pa, A Ua i A Ca-gosp, przyjęto średnie wynagrodzenie w sprawie Ca, a w sprawach A Ka - średnie wynagrodzenie w sprawie Ka; dla spraw, co do których w analizowanych bazach danych nie było informacji o średnich kwotach wypłaconych wynagrodzeń oraz dla innych spraw w sądzie apelacyjnym i okręgowym przyjęto przeciętne wynagrodzenie w próbie analizowanych danych z kontrolek „Wab” z sądów okręgowych, a dla brakujących spraw oraz innych spraw w sądach rejonowych – przeciętne wynagrodzenie w próbie analizowanych danych z kontrolek „Wab” z sądów rejonowych; udział liczby opinii do ogólnej liczby spraw dla kategorii „inne” w sądach apelacyjnych i okręgowych oszacowano na podstawie wartości dla najczęściej występującej w analizowanej bazie danych kategorii tak zwanych innych spraw nie podlegających rejestracji w pozostałych urządzeniach, czyli Ko z sądów okręgowych, a dla analogicznej wartości dla sądów rejonowych – dane dla repertorium Ko z tych sądów).

Omawiane szacunki zdecydowano się przeprowadzić w dwóch wariantach – w oparciu o dwie miary tendencji centralnej kwot wypłaconych wynagrodzeń – średnią arytmetyczną i medianę. Obliczenia oparte na średnich dają lepsze odzwierciedlenie skośności rozkładu, czyli wpływu wartości największych i najmniejszych, narażone są jednak na większe ryzyko zafałszowania przez ewentualne, sygnalizowane w rozdziale 3, błędy w analizowanych danych (np. błędy przy wprowadzaniu i przekształcaniu baz danych). Mediana, czyli wartość środkowa, jest dużo bardziej odporna na obserwacje nietypowe, a przez co minimalizuje wpływ tego typu błędów. Należy jednak podkreślić, że w analizie danych o tak zwanym skośnym, czy inaczej nierównomiernym rozkładzie (jakim jest rozkład wynagrodzeń), będzie ona zawsze niższa niż wartość średniej.

Otrzymane wyniki wskazują, że w 2015 r. łączne oszacowane w ten sposób wydatki budżetowe na wynagrodzenia biegłych wyniosłyby: w wariantcie pierwszym – opartym na średnich kwot wynagrodzeń biegłych – 300 195 380,35 zł, z czego 0,5% w sądach apelacyjnych, 43,2% w sądach okręgowych i 56,3% w rejonowych, a w wariantcie drugim – opartym na medianach wynagrodzeń – 184 179 979,35 zł, z czego 0,6% w sądach apelacyjnych, 38,9% w sądach okręgowych i 60,5% w rejonowych.

Szacunki te można zweryfikować – na podstawie załączników do sprawozdań z wykonania planu wydatków budżetowych RB-28 – w dwóch aspektach. Po pierwsze, w zakresie ogólnej sumy wydatków poniesionych przez sądy powszechne, po drugie zaś w odniesieniu do jej rozłożenia między poszczególne szczeble sądownictwa. Przywoływana już w rozdziale drugim, sprawozdana suma wydatków na opinie biegłych w 2015 r. wyniosła 213 070 457,13 zł³¹, czyli mieści się w oszacowanym wyżej zakresie wartości. Należy jednak odnotować, że przeprowadzone obliczenia, w pierwszym wariantcie przeszacowały ją o 40,9%, a w drugim niedoszacowały o 13,6%.

W niniejszym projekcie badawczym nie dysponowano niestety pełnymi i aktualnymi danymi o wydatkach budżetowych związanych z wydawaniem opinii biegłych na potrzeby postępowań prowadzonych przez sądy poszczególnych szczebli. W ramach realizowanego w 2016 r. w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości projektu „Koszty postępowań sądowych w sprawach rozwodowych” zgromadzono jednak załączniki do sprawozdań z wykonania planu wydatków budżetowych RB-28 ze wszystkich 45 sądów okręgowych. Łączna suma analogicznie obliczonych wydatków na biegłych wyniosła 79 728 965,33 zł, czyli 37,4% kwoty dla całej Polski. Udział ten, podobnie jak i podawana wyżej ogólna kwota wydatków budżetowych na biegłych jest dużo bliższy szacunkowi opartemu na wartościach median wynagrodzeń, co tym bardziej uprawdopodobnia ten wynik. Wydaje się także, że wyjaśnienia przynajmniej części przeszacowania łącznych kwot wydatków na biegłych w oparciu o wartości średnich wynagrodzeń można doszukiwać się np. w przyjęciu zbyt wysokich średnich wartości wynagrodzeń biegłych powoływanych przez sądy okręgowe.

Podsumowując, sprawozdana wysokość poniesionych wydatków znajduje się w oszacowanym przedziale, a szacunek w satysfakcjonującym stopniu odzwierciedla udział sądów rejonowych, okręgowych i apelacyjnych w sumie wydatków. Oba warianty prowadzą także do zbliżonych wniosków w zakresie typów spraw, generujących największe wydatki na wynagrodzenia biegłych – co ma znaczenie w dyskusji o ewentualnej zmianie stawek wynagrodzeń bądź mechanizmów

³¹ Suma kategorii: wynagrodzenia bezosobowe biegłych, zwrot utraconych wynagrodzeń biegłych oraz należności z tytułu wydanych opinii dla akademii medycznych i pozostałych instytucji wyznaczonych do wydawania opinii (kwoty wypłat dla instytucji).

pokrywania kosztów opinii w różnych typach spraw. Przemawia to za ich stosunkowo dużą wiarygodnością i przydatnością do analiz towarzyszących ewentualnej reformie statusu biegłych sądowych. Doskonalenie przywoływanego już systemu ZSRK³² winno dostarczyć dokładnych danych o strukturze wydatków na wynagrodzenia biegłych – a tym samym pełnej weryfikacji przedstawionych szacunków.

W tym miejscu można jeszcze podsumować prezentowane wyżej dane według poszczególnych pionów sądownictwa (por. tabela 6). Analiza taka jeszcze wyraźniej pokazuje, że ponad połowę wydatków na biegłych generują pierwszoinstancyjne sprawy cywilne, sprawy z pionu pracy i ubezpieczeń społecznych niespełna 20%, a karne – niecałe 10%.

Tabela 6. Oszacowana liczba wydanych opinii i struktura wydatków na biegłych w 2015 r. według pionów i szczebli sądownictwa

Sprawy	Oszacowana liczba wydanych opinii	Oszacowane na podstawie średnich łączne wynagrodzenia biegłych	Oszacowane na podstawie median łączne wynagrodzenia biegłych
SĄDY APELACYJNE			
OGÓŁEM	1719	1 467 247,50	1 109 984,06
SĄDY OKRĘGOWE			
Apelacyjne (wszystkie piony)	1 794	1 254 168,03	888 104,59
Cywilne *	52 776	88 896 220,28	38 913 414,75
Karne *	9 164	4 203 112,55	2 263 405,19
Gospodarcze *	2 566	5 865 510,14	1 423 777,14
Pracy i ubezpieczeń społ. *	46 504	29 143 509,68	27 967 277,41
OGÓŁEM	113 110	129 797 487,18	71 632 769,75
SĄDY REJONOWE			
Cywilne	99 312	90 164 644,85	62 358 757,07
Karne	55 255	24 104 692,80	10 826 361,93
Gospodarcze	11 611	10 855 114,55	8 127 693,00
Pracy i ubezpieczeń społ.	32 983	11 065 676,65	7 187 817,27
Rodzinne i nieletnich	58 503	18 400 808,60	14 912 171,34
OGÓŁEM	279 807	168 930 645,67	111 437 225,54
OGÓŁEM			
OGÓŁEM	394 636	300 195 380,35	184 179 979,35

* Sprawy pierwszoinstancyjne.

³² Zob. przypis 31.

4.3. Konsekwencje finansowe wybranych problemów systemu

Niestety analizowane dane nie pozwalają na oszacowanie kosztów i ewentualnych oszczędności, jakie generują wszystkie prezentowane w poprzednich rozdziałach problemy systemu biegłych sądowych i możliwości ich rozwiązania. Najważniejszymi z proponowanych usprawnień systemu wydają się dwa: podniesienie wynagrodzeń i stworzenie jednolitego, informatycznego mechanizmu identyfikowania i wyznaczania biegłego, który umożliwiłby sprawne zarządzanie całym systemem. Oba, co oczywiste, oznaczają wzrost wydatków budżetowych, jednak potencjalnie podnoszą także sprawność procedur powoływania biegłych i sporządzania opinii. Ponadto, oba rozwiązania mają duże znaczenie w kontekście sygnalizowanej przez sędziów niesatysfakcjonującej jakości części opinii. O ile wycena stworzenia i utrzymania nowego elektronicznego systemu zlecenia opinii biegłym i zarządzania ich realizacją wykracza poza ramy niniejszego opracowania, to wydaje się, że uzyskane wyniki mogą zostać wykorzystane w dalszych pracach do pewnego przybliżenia możliwych konsekwencji finansowych zmian wysokości wynagrodzeń biegłych czy też całego modelu opiniowania przez biegłych.

Wychodząc od prezentowanych wcześniej głównych charakterystyk i wyzwań stojących przed systemem biegłych sądowych można jednak natomiast zasygnalizować i poddać próbie empirycznej weryfikacji, wysuwaną w debacie publicznej tezę, o nieefektywności (organizacyjnej i kosztowej) obecnych regulacji instytucji biegłego, związanych z powoływaniem w jednej sprawie wielu opinii na tę samą okoliczność. Jak wskazywał sędzia M. Celej *„W takiej sytuacji [złej, nieprecyzyjnej opinii] sąd albo prosi o uzupełnienie ekspertyzy, a kiedy wie, że na nic to się zda, powołuje kolejnych biegłych. (...) Zdarza się, i to nierzadko, że nowi biegli wydają opinię sprzeczną z pierwszą. Tak więc sąd ma dwie opinie, które wzajemnie się wykluczają. (...) W takiej sytuacji sąd dąży do konfrontacji obu opinii, licząc na to, że biegli wydający jedną z opinii przyłączą się do drugiej. A jeśli nie dojdą do porozumienia, sąd zmuszony jest powołać nowych biegłych, wtedy już z instytutów naukowych.”*³³ Dane uzyskane w toku badania aktowego pozwalają do pewnego stopnia zweryfikować, jak częste są tego typu przypadki

³³ A. Łukaszewicz, *Biegły nie jest doskonałością*, „Rzeczpospolita” 02.04.2014. Por. także głosy prezesów sądów okręgowych i przewodniczących wydziałów sądów rejonowych przytaczane w rozdziale 2.

w postępowaniu cywilnym, i czy rzeczywiście wiążą się ze znaczącym wzrostem wydatków budżetowych. Aby zaistniała sytuacja opisana w przytoczonej wyżej hipotezie, a więc gdy niesatysfakcjonująca jakość opinii prowadzi do (czaso- i kosztochłonnego) powołania kolejnych biegłych na tę samą okoliczność, muszą zostać spełnione dwa warunki. Po pierwsze, w danej sprawie musi zostać powołany więcej niż jeden biegły. Po drugie, co najmniej dwie opinie muszą odpowiadać na te same pytania.

Takie rozróżnienie pozwala – w zależności od dostępności danych – sformułować dwa szacunki skali analizowanego problemu. Maksymalny (uwzględniający wszystkie sprawy, w których powołano więcej niż jednego biegłego, czyli także np. takie skomplikowane sprawy, w których różni biegli byli konieczni do wyjaśnienia różnych okoliczności), i najbardziej prawdopodobny (obejmujący jedynie przypadki powołania biegłych tych samych specjalności, którym zadano analogiczne pytania).

Na podstawie przeprowadzonego badania aktowego spraw cywilnych i gospodarczych można zaprezentować jedynie szacunek maksymalny (w analizowanej bazie danych nie zebrano niestety informacji o treści tezy dowodowej i specjalizacji biegłego w każdej opinii). Spośród 925 spraw, w których przynajmniej raz zlecono biegłemu sporządzenie opinii (opisanych szczegółowo w rozdziale 1) w 713 (77,1%) zlecono jedną opinię, w 174 (18,8%) dwie opinie, a w 38 (4,1%) trzy opinie³⁴. Łączne koszty drugiej i trzeciej opinii w sprawie (wraz z wynagrodzeniami za ewentualne sporządzenie opinii uzupełniającej do opinii głównej oraz za stawiennictwo na rozprawie) wyniosły 3 550 392,00 zł. Tymczasem suma analogicznych kosztów związanych z wydaniem wszystkich opinii w analizowanych sprawach wyniosła 18 487 092,00 zł. Oznacza to, że konieczność powołania kolejnych biegłych na tę samą okoliczność, związana z niesatysfakcjonującą jakością pierwszej opinii, odpowiada maksymalnie za około 19,2% łącznych kosztów wszystkich opinii. Odsetka tego nie można jednak w prosty sposób odnieść, do sygnalizowanych w rozdziale trzecim opracowania, kwot wynagrodzeń przyznawanych biegłym i pokrywanych ze Skarbu Państwa. Co do zasady bowiem, w myśl ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych

³⁴ W omawianym badaniu uwzględniano maksymalnie 3, tak zwane, opinie główne.

w sprawach cywilnych³⁵ wynagrodzenia te, jako koszty sądowe powinny być opłacone przez strony. Należy więc w tym miejscu przywołać kolejne ustalenie z rozdziału trzeciego – dotyczące udziału kosztów opinii pokrytych przez strony i ze Skarbu Państwa. Jak sygnalizowano, udział ten jest różny w różnego rodzaju sprawach – w największym stopniu strony pokrywają te wydatki w pierwszoinstancyjnych sprawach cywilnych przed sądami rejonowymi (66,4% dla spraw C i 67,7% dla spraw Ns) i okręgowymi (odpowiednio 37,4% dla spraw C, 43,7% dla spraw Ns oraz 49,5% dla spraw CG-G). Badania aktowe dotyczyły zaś jedynie spraw cywilnych i gospodarczych, przy czym spośród przebadanych 925 spraw 592 to pierwszoinstancyjne sprawy cywilne przed sądami rejonowymi (64% wszystkich), a kolejne 219 (23,7%) – sprawy w pierwszej instancji w sądach okręgowych.

Gdyby jednak, przy świadomości wszystkich wymienionych ograniczeń i wątpliwości, podstawić obliczony wyżej odsetek 19,2 do ogólnych wydatków na biegłych Skarbu Państwa wyszczególnionych w załączniku do sprawozdania budżetowego RB-28 dla 2015 r. dla wszystkich polskich sądów powszechnych (213 070 457,13 zł) uzyskamy kwotę 40 919 558,71 zł, jako szacunek maksymalny kosztów powoływania kolejnych biegłych w tej samej sprawie.

³⁵ T.j. Dz. U. z 2016 r. poz. 623 ze zm.

Zakończenie

Omówione w rozdziale pierwszym badanie aktowe losowo dobranej próby spraw cywilnych i gospodarczych ukazało następującą charakterystykę systemu biegłych sądowych:

1. dopuszczenie dowodu z opinii biegłego w 82% spraw cywilnych i gospodarczych nie było obligatoryjne;
2. w 16% spraw, przed wydaniem postanowienia w przedmiocie sporządzenia opinii przez biegłego, strony/uczestnicy postępowań cywilnych i gospodarczych dołączyli opinię prywatną;
3. 95% analizowanych opinii dopuszczono przed sądem I instancji;
4. dopuszczenie dowodu z opinii instytutu/instytucji ma miejsce bardzo rzadko – niespełna 3% przypadków;
5. w co piątym postanowieniu o powołaniu biegłego sąd wskazuje, czy biegły ma zostać powołany z listy biegłych sądowych właściwego sądu okręgowego, listy innego sądu, czy spoza listy;
6. w co czwartym przypadku w aktach badanych spraw znajdował się dokument wskazujący na wybór konkretnego biegłego/Instytutu;
7. najczęściej sądy w sprawach cywilnych i gospodarczych dopuszczały dowód z opinii specjalistów z zakresu: nieruchomości (13%), psychiatrii (12%), psychologii (10%), geodezji (7%) oraz budownictwa (7%);
8. w 74% spraw sąd dopuścił dowód z opinii jednego biegłego, w pozostałych – więcej niż jednego;
9. sądy, co do zasady, zobowiązywały biegłego do złożenia opinii pisemnej;
10. w 60% przypadków następstwem wydanego postanowienia o powołaniu biegłego było zobowiązanie strony/uczestnika postępowania do uiszczenia zaliczki na biegłego/Instytut (wysokość ponad połowy zasądzonych zaliczek mieściła się w przedziałach od 101 do 2000 zł);
11. sąd dopuszczając dowód z opinii biegłego, w 97% określił termin jego sporządzenia;
12. średni czas niezbędny na wykonanie opinii wynosił około 69 dni, połowa opinii została sporządzona w terminie nieprzekraczającym 48 dni;

13. średnia objętość opinii dołączonych do akt spraw wynosiła 11 i 7 stron (odpowiednio dla opinii głównej oraz uzupełniającej);
14. w odniesieniu do prawie połowy analizowanych opinii głównych strony zgłosiły swoje zarzuty, jeszcze więcej uwag krytycznych było do wniosków opinii uzupełniających.

Podsumowując wyniki badania ankietowego prezesów sądów okręgowych i przewodniczących poszczególnych wydziałów sądów rejonowych, prezentowane w rozdziale 2 niniejszego opracowania, należy jeszcze raz zwrócić uwagę na następujące kwestie:

1. Większość prezesów i przewodniczących uważa, że system biegłych sądowych wymaga zmian. Nie proponują oni jednak zmian rewolucyjnych – nieakceptowane są projekty wprowadzenia systemu opartego jedynie na biegłych „etatowych” lub prywatnych opiniach zlecanych przez strony – a tylko modyfikacje obecnych rozwiązań.
2. Proponowane modyfikacje dotyczyły: podniesienia wynagrodzeń biegłych³⁶, zwiększenia liczby biegłych (szczególnie lekarzy w deficytowych dziedzinach oraz w najczęściej występujących jednostkach chorobowych), wprowadzenia lepszych mechanizmów zdyscyplinowania biegłych do terminowego wydawania opinii, utworzenia ogólnopolskiej listy biegłych, która zawierałaby informacje o wszystkich biegłych sądowych – jakie aktualnie wykonują zlecenia, na kiedy mogą sporządzić opinię oraz dawałaby możliwość szybkiego kontaktu z biegłym, stworzenia organu zajmującego się weryfikacją kandydatów na biegłych oraz możliwości bieżącego oceniania pracy biegłych, wprowadzenia szkoleń dla biegłych pod kątem zawartości opinii na potrzeby sporów sądowych i samej procedury sądowej.
3. Głównym problemem systemu biegłych sądowych wydaje się brak jednolitego mechanizmu znajdowania, kwalifikowania i powoływania biegłego, co powoduje, że obciążenie pracą oraz przygotowanie merytoryczne poszczególnych specjalistów jest bardzo niejednolite. Z tego też względu organy zlecające opinie dysponują bardzo ograniczoną wiedzą, w jakim terminie i na jakim poziomie merytorycznym mogą się ich spodziewać.

³⁶ Por. np. A. Łukaszewicz, *op. cit.*, gdzie pada stwierdzenie, że „około 30 zł za godzinę pracy na pewno nie zachęci najlepszych do współdziałania z sądem.”

Z kolei badanie statystyczne, opisywane w rozdziale 3, ukazało liczne problemy techniczne i braki analiz opartych na danych rejestrowanych przez sądy w elektronicznych repertoriach. Wykazało też, że:

1. Zdecydowanie wyższy jest udział opinii biegłych w poszczególnych kategoriach spraw rozpatrywanych przez sądy okręgowe niż sądy rejonowe i ponadto w sprawach cywilnych i gospodarczych sądów okręgowych opinie zlecane są instytucjom częściej niż w sądach rejonowych.
2. Czas sporządzania opinii był w większości kategorii dłuższy od założonego w postanowieniu sądu, a około połowa opinii została sporządzona po terminie.
3. Długi i bardzo zróżnicowany w zależności od rodzaju rozpatrywanej sprawy był czas jaki sądy potrzebowały na wypłatę wynagrodzenia biegłym.
4. W sądach okręgowych najdroższe były opinie sporządzane do spraw procesowych gospodarczych i cywilnych, najtańsze zaś w sprawach karnych. W sądach rejonowych zaś najwięcej przeciętnie kosztowały opinie w nieprocesowych sprawach cywilnych oraz procesowych rodzinnych, gospodarczych i cywilnych. Uwzględniając specjalizacje biegłych, najdroższe okazały się opinie specjalistów z zakresu wyceny nieruchomości, geodezji, architektury itp., najtańsze zaś psychiatrów, psychologów i pedagogów.
5. Najczęstsze specjalizacje biegłych powoływanych zarówno w sądach okręgowych, jak i rejonowych, to medycyna, psychiatria, ruch drogowy, budownictwo oraz psychologia i pedagogika. W sądach okręgowych częstsze niż w rejonowych są jedynie opinie opracowywane przez zespół psychiatry i psychologa. Opinie te są również sporządzane najbardziej terminowo na obu szczeblach sądów.

Rozdział czwarty niniejszego opracowania podejmował natomiast próbę wewnętrznej weryfikacji wyników uzyskanych w toku poszczególnych elementów badania. Porównanie czasu sporządzania opinii oraz ich kosztów w wybranych kategoriach spraw uwidocznilo dużą zbieżność wyników uzyskanych różnymi metodami, co przemawia za ich wiarygodnością. Również oszacowanie struktury wydatków budżetowych na biegłych w skali całego kraju i jej porównanie z danymi ze sprawozdań budżetowych sądów potwierdza możliwości wykorzystania zebranych danych w dalszych pracach i analizach systemu biegłych sądowych.